

P 400(2)

1970 FEB 2 1

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

20.

évfolyam

1970

február

2

Képek a Debreceni Városi Könyvtár által rendezett felszabadulási sajtókiállításról
(Híradásunkat ld. a 86. oldalon. Zoltai Károly felvételei)

t a r t a l o m

N. RÁCZ ARANKA: Gyermekkönyvtári szolgálat a tanácsi közművelődési könyvtárakban	59
BÁNFAI JÓZSEF: Körzeti könyvtárak Baranyában	64
PÁLDY RÓBERT: A körzeti könyvtár egész embert kíván!	67
SIMAY NORBERT: Könyvtári gondok Budapest környékén	68
FOGARASSY MIKLÓS: A megyei könyvtárak helyismereti bibliográfiai együttműködése	72
ARATÓ ANTAL: A Tanácsköztársaságról szóló irodalom olvasottsága a jubileum időszakában	74
Hogyan készülnek a könyvtárak az évfordulók megünneplésére?	77
Szerkesztői üzenet	78
IOAN LENGHEL: A nagyvárosi városi könyvtár	79
KUSTOS LAJOS: Kell-e tanulói könyvtár az iskolában? (<i>Iskola és könyvtár</i>)	81
BALOGH ELEMÉR: Korszerű falusi művelődés (<i>A lapokban olvastuk</i>)	83
VÉRTESY MIKLÓS: Első címléírási szabályzatunk	85
A könyvtárak életéből (<i>ifj. Szecsódi Jánosné — Konrád Eva, Gáspár Mihály</i>)	91
Kérdezz — felelek	94
Margó	95
A borsodi könyvtárhálózat jubileumi ünnepe (<i>—ő—a</i>)	96
A Magyar Könyvtárosok Egyesületének küldöttközgyűlése (<i>Dr. Székely Sándor</i>)	96
Pályázati felhívás KIVÁLÓ KÖNYVTÁR cím elnyerésére	97
Hírek	78, 86, 98

kis bibliográfiák

Budapest ma és holnap (Csomor Tibor)	87
Műszaki tudománytörténeti kiadványok	90

t á j é k o z t a t ó

POMOGÁTS BÉLA: Huszonöt év magyar prózája	99
CSOMOR TIBOR: Budapest 1945—1970	105
HALÁSZ LÁSZLÓ: Az olvasó szuverenitása	107

k ö n y v e k r ő l

Jog és valóság (<i>Bozóky Éva</i>)	111
Két antológia (<i>P. B.</i>)	114

könyvtári szakirodalom

PELEJTEI TIBOR: A könyvtár- és irodalomnépszerűsítés. A szemléltetés
(Kovács Csilla) 115

bibliográfiák

Magyar könyvészet 1967 (Pálvölgyi Endre) 116
A Vas megyei lapok cikkei a Tanácsköztársaság idején (Péter László) 118
Könyvtári híradók 119

A borító hátlapján Lipták Pál papírmetszete

из содержания

Aranka Rác: Обслуживание детей в массовых библиотеках, подведомственных советам (59);
Дискуссия об участковых библиотеках на селе (Йожеф Банфай, Роберт Палди) (64);
Миклош Фогараш: Деятельность в комитатских библиотеках в связи с библиографиями по краеведению (72);
Йоан Лендел: Городская библиотека в городе Ордеа (РСР) (79);
Бела Помогач: Венгерская прозаическая литература с 1945 г. до наших дней II (99).

aus dem inhalt

Aranka Rác: Kinderbibliotheksdienst in den allgemeinbildenden Rätebibliotheken (59);
Diskussion über die Rayonbibliotheken der Dörfer (József Bánfai, Róbert Páldy) (64);
Miklós Fogarassy: Ortsbibliographische Tätigkeit in den Komitatsbibliotheken (72);
Ioan Lenghel: Die Stadtbibliothek von Oradea (Rumänien) (79);
Béla Pomogáts: Die ungarische Kunstprosa von 1945 bis heute II. (99).

from the contents

Mrs Aranka Rác: Children's library service in public libraries (59);
Dispute on village-district libraries (József Bánfai, Róbert Páldy) (64);
Miklós Fogarassy: Bibliographical work on local history in county libraries (72);
Ioan Lenghel: The Oradea town library (Roumania) (79);
Béla Pomogáts: Hungarian prose from 1945. II. (99).

cikkeink szerzői

Arató Antal, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 27. sz. kerületi könyvtárának munkatársa; *Bánfai József,* a Baranya megyei Tanács VB művelődésügyi osztályának munkatársa; *Csomor Tibor,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Fogarassy Miklós,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Halász László,* az MTA Pszichológiai Intézetének munkatársa; *Páldy Róbert,* a Könyvtáros szerkesztője; *Pomogáts Béla* irodalomtörténész; *N. Rác Aranka,* az OKDT titkára; *Simay Norbert,* a Könyvtáros munkatársa; *Vértesy Miklós,* az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kóhalmi Béla, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 451-758.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin-körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Fosta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

69.3704 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A XII. ker. Bőszörményi úti Szabó Ervin gyermekkönyvtár (Kovács Ferenc felv.)

Gyermekkönyvtári szolgálat a tanácsi közművelődési könyvtárakban

Utoljára 1957-ben készült értékelés a közművelődési könyvtárak gyermekszolgálatáról.¹ Ez meglehetősen sötét helyzetképpel zárult. Kitűnt belőle, hogy kevés gyermek olvasott a közművelődési könyvtárakban (a gyermeklakosság 18 százaléka), és a könyvtárak keveset tudtak nyújtani nekik. A gyermekek könyvtári szolgálata még jobbra nem különült el a felnőttekétől, csupán 47 gyermekrészleg működött, ezek is szűkös viszonyok között küszködtek a naponként megújuló problémákkal: a könyvhiánnyal és a zsúfoltsággal. Munkájukra az ösztönösség volt a jellemző. Akkoriban alig lehetett volna felvetni azt az igényt, hogy a gyermekkönyvtár legyen partnere az iskolának.

Az elmúlt 13 év alatt *erőteljes fejlődés* következett be a közművelődési könyvtárak gyermekszolgálatában. A gyermekolvasók száma több mint kétszerese az 1957. évinek (1968-ban 614 175 volt a 6—14 éves olvasók száma), a megfelelő korú gyermeklakosság 48,9 százaléka. Megnövekedett a gyermekeknek a forgalomban való részesedése is: 1957-ben a kölcsönzött könyveknek még csak 20,2 százalékát, 1968-ban viszont már 41,9 százalékát kölcsönözték a gyermekek.

Sajnos, a könyvtári statisztika azt a régi és ma már teljesen elavult szemléletet tükrözi, amely gyermekirodalmon általában gyermekszépirodalmat ért és csak ezt mutatja ki. Emiatt az állományra vonatkozó adatokat becslésekkel kell kiegészítenünk. Az igen nagymérvű fejlődés azonban még így is kimutatható. A gyermekszépirodalom aránya 1957-ben 14 százalék volt, jelenleg 22,1. Ha azonban ehhez hozzászámítjuk a gyermekeknek szóló ismeretterjesztő irodalmat és a felnőtt irodalom általuk is használt részét, akkor megállapíthatjuk, hogy a közművelődési könyvtárak könyvállományának kb. 28—30 százaléka áll a gyermekek rendelkezésére. Egy gyermekolvasóra 1957-ben átlag kb. 2 kötet jutott, jelenleg mintegy 7—8.

Mindezek az eredmények a közművelődési könyvtárak működési feltételeinek általános javulásával, a *munkamódszerek fejlődésével* függnek össze. Ebben a 13 évben jelentkeznek a közművelődési könyvtárügy fejlődésének olyan tényezői, amelyek *minőségi változásokat* idéztek elő a könyvtárak egész tevékenységében: így például a könyvbeszerzési keretek növekedése és ennek következtében a könyvállomány növekedése és tartalmi gazdagodása; a könyvtári építkezések, épületátalakítások megindulása; a szabadpolc ellátásának, a könyvtárosok képzettségi szintjének emelkedése és ezzel együtt a könyvtári munka szakszerűbbé és céltudatosabbá válása. Nyilvánvaló, hogy mindezek a tényezők nagymértékben hatottak a gyermekszolgálat fejlődésére is.

Ma minden közművelődési könyvtár elidegeníthetetlen feladatának tekinti a gyermekek könyvtári ellátását, a legkisebbek is szereznek be gyermekirodalmat. Az általános iskolások tehát minden tanácsi közművelődési könyvtárban olvasók lehetnek. A szakszervezeti könyvtárak közül főképpen a területi feladatokat is ellátók építettek ki gyermekszolgálatot. A felnőttekkel közös könyvtári szolgálat azonban még jó feltételek mellett is szükségképpen csak korlátozott lehet, mivel nem fordíthatja teljes

¹ Rácz Aranka: Gyermekkönyvtáraink helyzete. = Magyar Könyvszemle, 75. évf. 1959. 1. sz.

figyelmét a gyermekekre. A gyermekek igényeit jobban figyelembe vevő könyvtári szolgálatot elsősorban a *kifejezetten gyermekek számára létesített* gyermekkönyvtárraktól lehet várni. Gyermekkönyvtárnak tekinthetők a szervezett gyermekkönyvtári szolgálatnak mindazok az egységei, amelyek elkülönített állománnyal, helyiséggel vagy helyiségrésszel és lehetőleg *külön könyvtárossal* is rendelkeznek. Ez utóbbiak azonban ma még igen sok gyermekkönyvtárban hiányoznak.

Ez az intenzívebb szolgálat azonban még nem elég elterjedt: a gyermekolvasóknak 23, a 6—14 éves korú lakosságnak pedig kb. 11 százalékára terjed ki.

A gyermekkönyvtárak kiépülése

A hatvanas évek elején néhány évig — az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács határozatai, az említett felmérés, a gyermekkönyvtárosi tanfolyamok hatására — a könyvtárosok érdeklődésének előterébe került a gyermekkönyvtárak fejlesztésének ügye. Gyors ütemben alakultak új gyermekkönyvtárak — főképpen a nagyobb közművelődési könyvtárakban —, és elkészült, illetve működni kezdett a korszerű gyermekkönyvtár egy-egy mintalétesítménye, pl. *Budapesten a Liszt Ferenc téren*, vidéken a *Békéscsabai Megyei Könyvtárban* stb. Több könyvtár jobb elhelyezéssel, új berendezéssel javította a gyermekszolgálat működési feltételeit. A gyermekkönyvtárak számának növekedése mindmáig tart, mint ezt az alábbi adatok is tükrözik:

1957	47	1965	150
1961	84	1966	161
1963	111	1967	175
1964	130	1968	201

Úgy tűnhetnék tehát, hogy nagyjából kialakult hazánkban a gyermekkönyvtárak hálózata. Azoknak a nagyobb közművelődési könyvtáraknak a száma, amelyekben a gyermekszolgálat elkülöníthető, szintén kétszáz körül van. A helyzet azonban korántsem ilyen kedvező. A 201 gyermekkönyvtár közül 173 működik megyei jogú városban, megye-, illetve járási székhelyen, 28 pedig községi könyvtárak keretében. S a vizsgálatokból kiderült, hogy *éppen a nagyvárosok vannak a legrosszabbul ellátva* gyermekkönyvtárakkal. *Budapesten* például a gyermeklakosság száma alapján az eddigieken felül még kb. 40—50 gyermekkönyvtárra lenne szükség, *Pécsett egyetlen gyermekkönyvtár sincs*. *Szegeden* csak egy van. *Győrben* helyhiány miatt gyakorlatilag megszűnt a gyermekkönyvtár. Hogy hány gyermekkönyvtár szükséges egy városban, azt csak a helyi viszonyok alapján lehet megállapítani. Irányadónak kell tekinteni, hogy *minden sűrűn lakott, 1 km sugarú körzetben legyen gyermekkönyvtár* — akár iskolában, akár a közművelődési könyvtár fiókjá mellett. És még ekkor is nyitott kérdés marad a ritkán lakott peremkerületek gyermeklakóinak könyvtári ellátása.

A gyermekkönyvtárak telepítését tehát korántsem tekinthetjük befejezettnek.

Gyermekkönyvtár a közművelődési könyvtárban

Elvileg kétségtelenül az lenne a jobb, ha a közművelődési könyvtár egységes szolgáltatásrendszere nem bomlana meg, hanem szervezetileg is, helyileg is azonos intézmény szolgálná a felnőtteket, ifjakat, gyermekeket. Számos előnye van ennek olvasáspedagógiai szempontból, és a könyvtári üzem működése is gazdaságosabb így. Ennek ellenére — elsősorban Budapesten — *kialakult az önálló gyermekkönyvtár típusa*. Elveink fenntartása mellett el kell ismerni, hogy az önállóság javára vált a gyermekkönyvtári szolgálatnak. Jobbak a munka személyi és tárgyi feltételei, kevesebb a munka hatékonyságát gátló tényező. A közös szervezetben működő gyermekkönyvtárak legtöbbször alárendelt helyzetben vannak, igényeiket sok más igény előzi meg — indokoltan vagy indokolatlanul — az elhelyezés, a gyarapítás, a személyzeti ellátás stb. tekintetében egyaránt. Különösen hátrányos azoknak a gyermekkönyvtári részlegeknek a helyzete, amelyek a csoport-szervezet keretében az olvasószolgálati csoport részeinek tekintendők.

Az önállósulás felé tereli a gyermekkönyvtári részlegeket a helyhiány is, amelyet igen sok könyvtárban úgy akarnak, vagy tudnak csak enyhíteni, hogy a gyermekrészleget kitelepítik valahova, sokszor jó messze az anyaintézménytől. Igaz, hogy ezek a részlegek semmi más lehetőséget nem kapnak az önállósághoz: sem pénz, sem személyzetet, de munkájukban már ma is kiszakadtak a könyvtárból, ennyiben önállósultak, de csak egy fiók szerepét töltik be.

Bármennyire szeretnének is megőrizni a könyvtári szolgálat egységét, úgy látszik, ennek ellentmondanak a körülmények, s számolni kell azzal, hogy bizonyos gyermekkönyvtárak önálló szervezeti keretben működnek majd: könyvtári fiókokként vagy könyvtárakként és saját személyzettel, gazdálkodási kerettel. (Lesznek olyan fiókökönyvtárak, amelyek kizárólag gyermekeknek kölcsönöznek. Erre van példa másutt

is.) Feltétlenül kívánatos azonban, hogy a megyei, járási és városi könyvtárak központjai *lehetőleg ugyanabban az épületben*, azonos szervezetben tartsák fenn mind a gyermekek, mind a felnőttek könyvtári szolgálatát.

Kívánatos továbbá az is, hogy azokban a könyvtárakban, amelyekben csoport-szervezet alakult ki, *a gyermekkönyvtár külön csoport legyen*, és közvetlenül a könyvtár vezetőjéhez tartozzék. Ez biztosítja számára azt az önállóságot, amely saját helyi és hálózati feladatainak ellátásához szükséges.

A gyermekkönyvtárak elhelyezése, berendezése, felszerelése

Néhány viszonylag jól elhelyezett és szépen berendezett gyermekkönyvtár jó híre azt a hiedelmet keltheti, hogy gyermekkönyvtárügyünk voltaképpen korszerű. A valóságban inkább arról van szó, hogy *tudjuk milyennek kellene lennie*, de korántsem ilyen. Gyermekkönyvtáraink egyik *legfőbb problémája a nem megfelelő elhelyezés*. A legtöbb zsúfolt, sokszor a könyvek is nehezen férnek el benne, nemhogy az olvasók. Olvasó, tanuló szoba kevés könyvtárban van, s ha van is, nagyon kicsi. Ez természetesen a könyvtárak általános szűkös elhelyezési viszonyainak következménye, meg annak is, hogy nem köztudomású, mekkora helyiség alkalmas gyermekkönyvtárnak. Sajnos, nem eléggé közismertek az elhelyezés, fenntartás, működés normatívái a gyermekkönyvtárakra vonatkozóan sem. Csak a szembeszökő zsúfoltság jogcím ma a helyiségviszonyre, holott a helyhiány a gyermekkönyvtárban sokkal korábban jelentkezik: akkor, amikor a helyiség nem elég levegős, tágas és a mozgás nem akadálytalan. Nem is szólva arról, hogy helyet kell biztosítani a növekvő állománynak és a később várható olvasók egy részének is.

Az iskolai napközis gondjait ismerve, nyilvánvalónak tűnik, hogy egyes gyermekkönyvtárakban szükség lenne külön tanuló-olvasó szobára a könyvkiválasztó tér és a csoportos foglalkozásokat befogadó helyiségek mellett.

A helyiségviszonyok figyelemmel kíséréséhez elengedhetetlen, hogy a gyermekkönyvtárak statisztikai adatai tartalmazzák a könyvtárhelyiségek alapterületére vonatkozó adatokat is.

A gyermekkönyvtárak *berendezésének korszerűsítése* — nyilván az anyagi ellátottság csökkenése következtében — az utóbbi években *háttérbe szorult*. Ugyancsak lassan javul felszerelésük is. A gyermekkönyvtárak ellátása audiovizuális eszközökkel és anyagokkal ma már természetes igény. E tekintetben néhány közművelődési könyvtár jelentős előrehaladást ért el, de még kevés jutott ezekből az eszközökből a gyermekkönyvtáraknak. A reprodukáló készülékek külön beszerzése nem lenne mindig szükséges, a gyermekek számára alkalmas filmek, diák, hangszalagok, lemezek stb. válogatott gyűjtése azonban kívánatos. Ezek ma már szerves kiegészítői a könyvállománynak, ha — a diák kivételével — egyelőre nem is gondolhatunk arra, hogy ezeket is kölcsönözzük otthoni használatra.

A gyermekkönyvtári munka személyi feltételei

A gyermekkönyvtárak személyzeti ellátottságát egyetlen adat tükrözi: a 201 gyermekkönyvtárban 93 főfoglalkozású gyermekkönyvtáros dolgozik. A könyvtárak többségében részfeladatként végzik (ez a jobbik eset), vagy tiszteletdíjas alkalmi munkások látják el a gyermekkönyvtári szolgálatot. Az elhelyezési gondok mellett a gyermekkönyvtárak másik fő problémája a főfoglalkozású, *szakképzett gyermekkönyvtárosok hiánya*.

Ez a helyzet részben a státushiány következtében alakult ki, főképpen a kisebb könyvtárakban. Sok esetben azonban amiatt, hogy a vezetés alacsonyabb képzettségű vagy képzetlen, tehát olcsó munkaerővel végezteti a gyermekkönyvtári feladatokat, fenntartva a jobb állásokat más, fontosabbnak vélt munkákra, s figyelmen kívül hagyva, hogy a gyermekek olvasóvá nevelése már a velük foglalkozó könyvtáros kiválasztásával kezdődik!

A fentiekben vázolt személyzeti politika következménye, hogy bizony általában nem kielégítő a gyermekkönyvtárosok szakmai felkészültsége. Mivel a gyermekkönyvtár nevelő munkát végez, és azt szeretnénk, hogy mielőbb és egyre nagyobb mértékben partnere legyen az iskolai oktatásnak, a gyermekkönyvtárosnak voltaképpen kétös: pedagógusi és könyvtárosi képzettségre lenne szüksége. Sajnos, ellentmond ennek az a közfelfogás, amely a gyermekkönyvtári munkát alacsonyabb rendű könyvtári munkának tekinti és ennek megfelelően honorálja.

Milyen tehát a gyermekkönyvtárosok képzettsége? A főfoglalkozású gyermekkönyvtárosok 74 százaléka közép-, illetve felsőfokon képzett könyvtáros (Budapesten 80, vidéken 70 százalék). Pedagógiai képzettsége azonban csak 20 százalékuknak van. Viszonylag kevés pedagógus megy el gyermekkönyvtárosnak. Ennek fő oka a gyer-

mekkönyvtárosoknak a többi könyvtárhoz viszonyított alacsonyabb bérezése és az előmeneteli lehetőség hiánya. Sajnos, a *gyermekkönyvtárosi hivatás a képzetzebb munkaerőket nem vonzza.*

Valamit segítené ezen a kedvezőtlen helyzetben a gyermekkönyvtárosi munkának más, például az olvasószolgálati dolgozókéval egyenlő elbírálása és az előmeneteli biztosítása. A megfelelőbb bérezés kialakítását segítené a gyermekkönyvtáros *munkakörök differenciálása* (vezető, beosztott, módszertani munkát végző vezető, beosztott stb.) és az ennek megfelelő képzettség előírása. Voltaképpen e kérdés megoldását segíti a nagyobb központi gyermekkönyvtárak csoporttá szervezése is.

Kívánatos a gyermekkönyvtári munka rangemelésé érdekében, hogy a gyermekkönyvtárosok *könyvtárosi* felkészültsége is jobb legyen. Hogyan taníthatja például olvasóit a könyvtár és a katalógusok használatára az a gyermekkönyvtáros, aki maga sem tudja az állományt áttekinthető rendben tartani, és nemcsak katalógust készíteni nem tud, de ezekben maga sem igazodik el? Hogyan nevel irodalomszeretetre, ha maga nem ismeri a gyermek- és ifjúsági irodalmat, nem kíséri figyelemmel a könyvkiadást, nem ismeri olvasói igényeit stb? A gyermekkönyvtárak és gyermekkönyvtárosok érdeke egyaránt azt kívánja, hogy a gyermekkönyvtári szolgálat ne legyen zsákutca, amelyből nem vezet út sehova, hanem legyenek a gyermekkönyvtárosok is olyan felkészültek, hogy adott esetben alkalmazhatók legyenek a könyvtári munka bármely területén, akár könyvtárvezetőknek is.

A gyermekkönyvtárak állománya

A legnagyobb fejlődést az elmúlt évtizedben a közművelődési könyvtárakban a gyermekkönyvállomány érte el. Átlagosan 7—8, a gyermekkönyvtárakban pedig 8,4 (Budapesten 7,9) kötet jut ma egy gyermekolvasóra. Egyes gyermekkönyvtárakban látszólag túlságosan is jól el vannak látva a gyermekek könyvekkel: például Szigetváron 16,5, Kiskunhalason 23, Egerben 13,4, Tatán 17,6, Nyíregyházán 12, Szombathelyen 12, Várpalotán 15, Zalaegerszegen 11, Letenyén 12 kötet is jut egy-gyermekolvasóra. Igen gyakori az olvasónkénti 9—10 kötet is. Ezek a viszonylag magas ellátottsági mutatók abból származnak, hogy a valóban bőséges könyvállományhoz kevés az olvasó. Ennyi könyvvel több olvasót is el lehetne látni. Az állomány rendszeres és nem is szűkmarkú gyarapítása mellett ezek a könyvtárak feltehetően elhelyezési vagy személyzeti gondokkal küzdenek, és ez az oka annak, hogy nincs több olvasójuk. Fontos feladat tehát, hogy a *könyvállomány mindenütt megfelelő elhelyezést nyerjen*, könyvtárosa legyen, megfelelő ideig nyitva tartson, különben állománya kihasználatlan marad.

A felnőttekkel közös könyvtárakban valamivel rosszabb az ellátottság. Általános tünet, hogy minél kisebb a könyvtár, annál több a gyermekolvasója, és annál kevesebb könyv jut egy gyermekolvasóra. Ebből következik, hogy — különösen a kis könyvtárakban — a gyermekkönyvállomány *igen elhasznált*, nagy része megérett a kivonásra.

Ma összehasonlíthatatlanul jobb a gyermekkönyvállomány összetétele, mint korábban volt. Ennek természetesen előfeltétele a könyvkiadás fejlődése is, mely szintén minőségi átalakuláson ment át az elmúlt évtizedben. Mint fontos eredményt kell megemlíteni a *kézikönyvtárak kialakulását*, az ismeretterjesztő irodalom igen nagy arányú gyarapodását. Különösen szembetűnő az állomány szerkezetének változása Budapesten, ahol az állomány 40 százaléka ismeretterjesztő irodalom.² Ez természetesen csak úgy volt elérhető, hogy rendszeresen beszerzik a felnőtt ismeretterjesztő irodalomból is a gyermekek számára alkalmas műveket. Csökkent viszont a kisebb gyermekeknek szóló irodalom aránya. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár elemzése szerint az állomány jelenlegi szerkezete megfelel az olvasók összetételének.

A vidéki gyermekkönyvtárak állománygyarapító munkája sokkal kevésbé céltudatos. A kézikönyvtárak kiépítése ezekben is megkezdődött és gyarapodott az ismeretterjesztő irodalom is. Aránya azonban csak 18—20 százalékra tehető. Önálló állománygyarapítást a vidéki gyermekkönyvtárak eddig általában nem folytattak, olvasói összetételét és igényeit sem mérték fel. Állománygyarapításukat a könyvkiadás és az anyagi eszközök mértéke szabályozza, az állomány belső arányait, az olvasói igényeit még nem veszik figyelembe. Pedig az *állományelemzés* minden gyermekkönyvtár számára szükséges és hasznos, kívánatos tehát, hogy ezt minden könyvtár mielőbb elvégezze.

A tervszerű állománygyarapítás nélkülözhetetlen eszköze a beszerzésre kijelölt művek kartotékja, amelyet gyermekkönyvtárban is vezetni kellene. Alapkövetelmény, hogy a gyermekkönyvtár gyarapítását a gyermekkönyvtárosok végezzék.

² Bikácsi Lászlóné: A gyermekkönyvtárak és részlegek helyzete. Jelentés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyermekkönyvtárainról. 1968. Kézirat

Bal oldali képünkön: gyermekek a Békéscsabai Megyei Könyvtár zenei részlegében (MTI Fotó — Kunkovács László felv.) Jobboldalt a Tatai Járási Könyvtár gyermekrészlege (MTI Fotó — Bajkór József felv.)

A gyermekkönyvtárak módszertani irányítása a megyékben

A Művelődésügyi Minisztérium 72.473/1967. számú ügyiratában, amelyet a megyei tanácsok művelődésügyi osztályaihoz intézett, a megyei könyvtárak gyermekkönyvtárait jelölte ki arra a feladatra, hogy a megye területén működő gyermekkönyvtáraknak módszertani irányítást nyújtsanak. A megyei könyvtár központi gyermekkönyvtárának mindenütt 1968 végéig kellett megkezdenie módszertani tevékenységét.

Az eddigi tapasztalatok szerint a megyei könyvtárak egy része el is ért több-kevesebb eredményt e téren. Megvizsgálták a gyermekkönyvtárak helyzetét, esetenként tanácsokat adnak, évenként egyszer néhány napos továbbképzésben is részesítik a gyermekkönyvtárosokat. Az eredmények azonban nem kielégítőek, és ennek oka elsősorban az *irányítást végző gyermekkönyvtárak felkészületlensége*. Nincs elegendő munkaerő e célra, és az irányítás is kevés és bizonytalan. Sok esetben az utazási költségek előteremtése is gondot okoz. Több megyében a gyermekkönyvtári módszertani feladatot ma is a módszertani csoport tennivalójának tekintik. Természetesen a helyi adottságok átmenetileg teremthetnek ilyen helyzetet, a legjobb megoldás azonban mégis az, ha a központi gyermekkönyvtárt teszi képessé a megyei könyvtár a gyermekkönyvtári módszertani feladatok ellátására. Őket kell *e problémák szakembereinek tekinteni*, és ha ma még nem azok, minden eszközzel elő kell segíteni, hogy ilyennekké váljanak.

Nem volt szó e cikk keretében a gyermekkönyvtárak és az iskolai könyvtárak összehangolt együttműködéséről, amely pedig egyik leggyakrabban felpanaszolt és a legtöbb sürgős intézkedést követelő kérdése ma a könyvtárügynek. Remélhetőleg a közeli jövőben lesz mód az erről kialakult terveket ismertetni. Ez azért is időszerű, mert megkíséreljük újból, egységes szempontok szerint megtervezni a gyermekek könyvtári ellátását, s a jövő ellátási rendszerében világosan meg kell mondani, mi a gyermekkönyvtárak feladata, és látni kell, hogy jelenlegi viszonyaik között a feladatot milyen mértékben tudják vállalni, illetve milyen fejlesztés szükséges a gyermekkönyvtárak vonatkozásában is ahhoz, hogy az olvasásra nevelés rájuk eső feladatait vállalhassák.

N. R á c z A r a n k a

Körzeti könyvtárak Baranyában

A falusi könyvtári ellátottság javítása érdekében a népművelési közvélemény szinte egyöntetűen a körzeti könyvtárak létrehozását és eredményes működését jelöli meg tennivalóként.

A könyvtári körzetekről a *Könyvtáros* az elmúlt években sok cikket közölt, a kérdéscsoport minél alaposabb ismertetésére, az elvek tisztázására és a tett intézkedések hatékonyságának bemutatására törekedett. Legutóbb az 1969. évi 11-es számban *Szente Ferenc* elemezte a könyvtárak körzesítésének várható fejlesztési irányzatait.

Az az érzésem, hogy az eddig megjelent írások vagy csupán elvi vagy csak gyakorlati szempontból boncolgatták a témát, s ezért egyoldalúak voltak. Én most arra törekszem, hogy a körzeti koncepciót, mint sürgős társadalmi szükségletet, mint a lehetséges legjobb megoldást egy megye, a baranyai településhálózat adottságai alapján vizsgáljam meg. Elemzésem arra irányul, hogy biztosítható-e a körzeti rendszer létrehozása, megvalósítható-e az eredményes működés, és mit kell tenni annak érdekében. Számolok a körzeti fejlesztés akadályaival, a jelentkező nehézségekkel is s azzal, hogy ezek leküzdéséért milyen intézkedéseket kell tenni.

Általános helyzetkép

Baranya megye településhálózatának számadatai az alábbi képet mutatják:

Év	Község	Tanács	Tagközség	Népművelési körzet
1962	323	272	51	66
1969	316	106	210	74

A fenti adatokból megállapítható, hogy:

- a községek száma alig változott. A csökkenés oka városhoz való csatolás vagy egyesítés;
- a nagyobb változás a tanácsoknál következett be, majdnem egyharmadra csökkent a számuk. A távlati tervek szerint további csökkenés várható, számuk valószínű 80 körül fog megállapodni;
- a termelőszövetkezetek száma jelenleg 101, a távlati tervek szerint a várható szám 80 körül lesz;
- a népművelési körzetek száma nagyjából állandó maradt, némiképpen ingadozik, a jövőben csökkentésük indokolt: 40—50 körzet átfoghatja a megyét

Ezekből a tényezőkből az a közigazgatás-fejlesztési irányzat állapítható meg, hogy nagyobb egységeket, életképebb településeket, jobb ellátási feltételeket és színvonalasabb államigazgatási munkát nem községek egyesítésével, hanem tanácsok összevonásával kívánunk megvalósítani.

Baranya megyében a körzeti rendszernek régi hagyományai vannak; az orvosi, gyógyszerési, védőnői, kéményseprési, stb. ellátást több község területére kiterjedően szervezték meg. Újabban az iskolai és a népművelési körzet is létrejött, s körzetesítéssel szervezték meg az állatorvosi ellátást és a szövetkezeti bolthálózatot is. Az ellátási funkciók megoldásában tehát az ésszerűség már korábban is optimális nagyságú terület kialakítására, az *ellátás gazdaságosabb kereteinek* létrehozására ösztönözött.

A népművelés és a könyvtárak irányítása szintén elsősorban a kulturális ellátás javítására, anyagi és szellemi eszközeinek racionálisabb kihasználására törekszik. Gondjaink, problémáink azonban nem közigazgatási határokhoz kötődnek, az ellátási problémákat tehát nem szabad közigazgatási keretekben keresni, mert ezzel esetleg lemondunk a legjobb lehetőségekről. Nem az a körzetesítés lényege, hogy az adott körülmények között mit lehet tenni, hanem azt kell meghatározni, hogy *mit kell* tennünk a társadalmi fejlődés érdekében.

Baranya megye 280 ezer főnyi lakosságából 60 ezer él 3 városban (Komlón, Mohácson, Szigetváron), falun lakik 220 ezer ember. Számunkra különösen sok gondot okoz, hogy a lakosságnak szinte fele 1000 lakosnál kisebb falvakban él. Kétszázhatvan község lakossága 1000 főnél kevesebb, de a falvak többségében még 500-nál is kisebb a lélekszám.

E tények jelzik, hogy népművelési ellátottságot, korszerű könyvtári szolgáltatást ilyen kis településeken nem lehet nyújtani. Mi lehet a megoldás?

Népművelési—könyvtári körzet

Könyvtári körzetet, de milyent, hogyan, miből és kivel?

Abból induljunk ki, hogy mi is a könyvtári körzet. Mert mind ez ideig nem tisztáztuk ezt megnyugtatóan és kellőképpen. Abban, hogy a körzeti könyvtár kívánatos nagyságát 5—8000 fő lakosságában érdemes megjelölni, ehhez megfelelő épület, berendezés, könyv és főhivatású népművelő-könyvtáros kell, egyet lehet érteni. De nekünk most az elvet össze is kell egyeztetnünk a tényleges helyzettel.

A megyében levő könyvtári intézmények és egységek sokfélék: körzeti, kiskörzeti, nagykörzeti, tiszta körzeti, vegyes körzeti, közös tanácsi, járási letéti, kölcsönzők és fiókkönyvtárak. A fogalmak bonyolultságát mutatja, hogy gyakran a népművelési, könyvtári szakembereknek is külön magyarázunk kell, hogy melyik néven milyen könyvtári egységet értünk vagy kell érteni.

Szerintem a körzet — a jelenlegi értelmezés szerint — több tanács működési területét foglalja magába. Csak ilyen lehet a körzet. Ha nem ilyen könyvtári ellátási egységnek fogjuk fel, akkor maga az elnevezés értelmetlen. Ugyanis a 146/1964. M. M. utasítás egyértelműen kimondja, hogy a közös tanács területén csak egy könyvtár lehet, a tanács tagközségeiben a székhely könyvtár fiókjaként működik a többi könyvtári egység. Egyébként fájó gond, hogy ezt az örömmel fogadott rendeletet és annak elveit nem tudtuk a gyakorlatban megvalósítani, mert hiányzott hozzá a szükséges anyagi eszköz. Az nyilvánvaló, hogy a 146/1964. M. M. utasítás betartása alapján nem lehet több tanácsi könyvtár, mint ahány tanács működik egy megyében. A közös tanács lenne a gazdája minden faluban az ellátást megvalósító könyvtári intézménynek.

Világos, hogy Baranyában a tanácsok jelenlegi számának (106) megfelelő könyvtár sem lehet életképes. A megyei sajátosságok, a településviszonyok, a közlekedési lehetőségek, a fejlődő és tényleges központi funkciót betölteni képes községek száma alapján az eredményesen működni képes körzeti könyvtárak számát 40—50-ben lehet meghatározni.

A jelenleg működő körzeti könyvtáraink eléggé eltérő képet mutatnak. Néhány körzeti könyvtár területe teljesen megegyezik a közös tanács területével (az előzőekben foglaltak szerint így nem is körzet). Néhány körzet két vagy több önálló tanács területét foglalja magába. Az egyik körzeti könyvtár — úgynevezett nagykörzet, kiskörzet — 4—5 tanács működési területét egyesíti, 12—13 községet foglal magába.

Tapasztalataink azt igazolják, hogy az ellátás feltételeinek biztosítása esetén a könyvtári munkát nem zavarja, hogy két vagy akár több tanács területére kiterjedő munkát végez a körzeti könyvtári központ. Egyébként olyan megoldás, hogy a körzetek között tanácsi egység felosztásra került volna, nem fordult elő, és ilyen gyakorlat nem is várható ezután sem.

Jogszabályi rendezést

Elképzeléseink szerint a 4 járási könyvtár és mintegy 40 körzeti könyvtár eredményesen át tudja fogni Baranya megye egész településhálózatát. A körzetesítés megvalósítását azonban jogszabályi támogatásban kell részesíteni. Szükséges más országok gyakorlati tapasztalataira, könyvtári törvényeire is hivatkozni (Csehszlovákia,

A Bólyi Községi Könyvtár

Lengyelország, NDK) és a körzetesítés megoldását legalábbis hasznosnak, szükségesnek, lehetségesnek kijelenteni. Ezzel lehetővé kell tenni, hogy több közös tanács megállapodás, összefogás alapján körzeti ellátó központot alakíthasson, működtethessen. A körzeti ellátó központ végezné a könyvbeszerzést, a fiókok könyvellátását, itt lenne a költségvetési összeg, itt történne meg a könyvek feldolgozása, itt működne a főhivatású népművelő és innen irányítanák a rendszeres könyvcsereét. Ezek a funkciók semmi esetre sem

csökkentenék az idetartozó önálló tanácsok jogkörét, szerepét és feladatát. Csak szakmai, ellátási vonatkozásban teremtik meg a szükséges körülményeket. Az ilyen értelmű intézkedés — a községes megyékben már most is — feltétlenül szükséges, és halasztást nem tűrő feladat.

A helyes és világos elvek elengedhetetlenek az eredményes munkához. De ha bármilyen tisztázottak is az elvek, önmagukban nem jelentik a szükséges feltételeket, az előrehaladáshoz csak a szükséges intézkedések megtétele nyújthat biztosítékot. Baranyában a népművelés körzeti koncepciója lényegében 1962-ben kialakult. A körzetesítés alapelveit a művelődésügyi osztályok és a könyvtárak is méltányolják, és minden szinten elfogadják. A szervezés, döntés, jóváhagyás, általában az *intézkedés azonban vontatott*, és esetenként módosulásokat idéz elő.

Ezt a részbeni bizonytalanságot nem a jó szándék hiánya okozza. Abban találhatók az okok, hogy az eredményes körzeti működés feltételei nem valósíthatók meg mindenütt. Jeleztem, hogy 55—57 olyan település van, ahol a lakosság szám meghaladja az 1000 főt. Egyszerű érvelés alapján ezek lehetnének a körzeti központok. Viszont e községek nem arányosan helyezkednek el a megyében, nem mindegyik tényleges vonzási központ, nincs objektuma, és nem rendelkezünk a szervezeti problémák megoldásához nélkülözhetetlen, minimális számú *főhivatású népművelővel* sem.

Igazgatási, szakmai irányítási szempontból feltétlenül szükségesnek tartom, hogy tanácsi testületi ülésen, *járási vb-ülésein megtárgyalják és elfogadják* a körzetek létrehozását, a működési, fejlesztési tervek jóváhagyását.

Elvi állásfoglalást tartok szükségesnek, amely kimondja, hogy a vb:

- a körzetek létrehozását szükségesnek tartja;
- a körzetet kijelöli, a székhelyeket véglegesíti;
- a már alkalmas körzeti központokat elfogadja;
- a kijelölt körzeti székhelyekre *főhivatású népművelési munkás* beállítását tartja szükségesnek;
- a körzeti működés jelenleg is alkalmazható módszereit azonnali intézkedésekkel érvényesíti;
- megbízza a művelődésügyi osztályt, hogy a következő évek fejlesztési feladataiban a körzetek számára elsőbbséget biztosítson, és a körzeti működés feltételeinek javítását, valamint a körzet tanácsai, illetve a tagintézmények közötti együttműködést tervszerűen valósítsa meg.

A távlati fejlesztésre alkalmas terv megvalósításáért a művelődésügyi osztálynak és a könyvtárnak együtt kell munkálkodnia. Hozzák meg a szükséges intézkedéseket, elemezzék azok hatását, hárítják el az akadályokat. Mindezeknél arra kell törekedni, hogy előre vigyék, szolgálják a szükséges könyvtári fejlődést.

Közbeeső intézkedési sorozatra is szükség lehet, amíg ki nem alakul a szilárd hálózati, a körzeti rendszer. Ilyen intézkedés lehet a *járási könyvtár közreműködése* a körzeti könyvbeszerzési munkában, az állomány feldolgozásában, a csere lebonyolításában, a még nem kellő eredménnyel működő körzeti székhelyek munkájának bizonyos átvállalásában, segítségében.

A körzetesítés problémakörében jót tenne a gondosan előkészített, a tennivalókat élesen megfogalmazó, az intézkedési tervet meghatározó *vita és a helyi tapasztalatcsere*. Azt feltétlenül le kell szögezni, hogy *járási irányítással* és talán járási szinten kell megoldani a könyvbeszerzést és a főhivatású népművelő beállítását. A szakmai feladatok, a jó könyvtári ellátás megteremtése, a szükséges feltételek megállapítása után kell meghatározni azokat a követelményeket, amelyek teljesítésére törekednünk kell, és amelyek érdekében az igazgatási, jogi, szervezeti és szakmai intézkedéseket meg kell tennünk.

A magyar falusi könyvtárügy súlypontja, fejlődésének kulcsa napjainkban kétségtelenül a körzeti könyvtári rendszer kiépítése. Ne késlekedjünk!

Bánfai József

M. Kiss József ex librise

A körzeti könyvtár egész embert kíván!

Örömmel közöltük Bánfai József cikkét, mert a körzeti könyvtárak szervezésével kapcsolatos baranyai problémák felvetésével és elemzésével hozzájárulhat a tennivalók tisztázásához. Valóban: a körzeti könyvtárak sorsa ma a falusi könyvtárügy fejlődésének kulcsa.

Egyetértünk a cikkíróval abban, hogy az 5—8000 lakost magába foglaló körzetek kialakítására kell törekedni. Helyeseljük azt az álláspontját is, hogy a „körzeti” jellel csupán a több tanács működési területét egyesítő könyvtárat lehet illetni, mert az egy tanács hatáskörében működő könyvtár községi könyvtár akkor is, ha fiókjai vannak a csatlakozó falvakban. A 40—50 körzet létesítésére vonatkozó baranyai terv tehát célszerűnek mondható.

Meggyőző Bánfai József arra vonatkozó érvelése is, hogy jogszabályi rendezést kíván a nagyarányú körzetesítés végrehajtása. Ennek segítségével gyorsítani és egységesíteni lehet az intézkedéseket. Szükségesnek látszik a járási tanácsok és járási könyvtárak közös intézkedési tervének elkészítése és megtárgyalása is a járási tanács vb ülésén.

Mindezekkel egyetértve vitatkoznunk kell a cikkíró egyik nézetével. Több helyen írja ugyanis, hogy a körzeti könyvtárakban főhivatású népművelési munkás alkalmazását tartja szükségesnek. Miért nem főhivatású könyvtárost ír? Talán úgy gondolja, hogy a könyvtári körzet élén működhet olyan könyvtáros, aki egyben művelődési otthon igazgatója vagy népművelési ügyvezető is? Ezzel semmiképpen nem lehet egyetérteni. Ha ugyanis az 5000 lakosú község jogosult külön főhivatású könyvtáros és művelődési otthon igazgató alkalmazására, akkor miért ne lenne jogosult erre az 5—8000 lakosú körzet művelődési intézménye? Hiszen a körzeti könyvtárosnak eleve több dolga van, mint a községnek! A körzet főhivatású könyvtárosa és főhivatású népművelési vezetője nem lehet ugyanazon személy. Ebben a kérdésben még a mostani létszám-nyomorúság mellett sem szabad megalkudni. Igaza van Sente Ferencnek, hogy ezen a ponton vesztíthetjük el az életképes körzeti könyvtárt. A körzeti könyvtár ugyanis teljes embert, könyvtáros szakembert kíván. A körzeti könyvtár állományának gyarapítását, katalógusainak építését, olvasószolgálatának ellátását, a tagkönyvtárak irányítását, állományuk mozgatását nem lehet félkézzel könyvtároskodókra bízni. S különösen nem lehet megengedni, hogy a körzeti székhelyen valaki „irányítson”, a könyvtári szakmunka végzését pedig kiadja alberletbe tiszteletdíj-soknak.

Meg kell kapnunk a főhivatású könyvtáros státusokat a körzetek számára, ha megkaptuk községeinknek. Máskülönben soha nem érvényesül az egyetlen ellátottság elve a nagyközséges és kisközséges megyék között. Amíg pedig ezt nem kapjuk meg mindenütt, inkább ne szervezzünk könyvtári körzetet!

Es ebből következik másik ellenvetésünk is Bánfai József elképzelésével szemben: a járási könyvtár nem végezhet egymiféle könyvtári munkát a körzeti könyvtáros helyett. A járási könyvtárak létszáma ezt nem teszi lehetővé, de nem is lenne helyes, ha ilyen feladatokat vállalnának. A járási könyvtár szervezze a körzetek kialakítását, végezze a körzeti könyvtáros szakirányítását, kezdetben működjék közre abban, hogy a könyvtáros megtanulja feladatát, hogy igazi könyvtáros szakemberré váljon, de ennél többet, s főként helyette semmit ne vállaljon.

Közös népművelő-könyvtáros alkalmazásának a klubkönyvtárakban van lehetősége. A klubkönyvtárak azonban 1500-nál kevesebb lakosú falvak vagy kisebb üzemek, lakótelepek könyvtárai. Nem önálló könyvtárak, hanem valamely igazi könyvtár tartozékai, fiókjai. Nem végeznek állománygyarapítást, s tevékenységük elsősorban az olvasószolgálat fenntartására szorítkozik. A körzeti székhely könyvtára tehát nem lehet klubkönyvtár, hanem csak valódi községi könyvtár. Klubkönyvtárnak legfeljebb a csatlakozó községek könyvtárát lehet tekinteni. Mindez értelemszerűen benne van a besorolási utasításban.

Ha várunk is kell, amíg megkapjuk a körzeti könyvtárak szervezéséhez szükséges létszámot, ennek az igénynek teljesítése már nem húzódhat sokáig, mert nélküle nincs előrelépés a falusi könyvtárügyben.

Páldy Róbert

A könyv a világban való eligazodás, nem pedig az onnan való „kikapcsolódás” eszköze.

Maróti Andor
Alföld, 1970. I.

Könyvtári gondok Budapest környékén

Érd, Dunakeszi, Dunaharaszti községek könyvtári helyzetét vizsgáltuk meg a közelmúltban, mivel bennük sűrítve megtalálható a fővárost körülvevő településgyűrű valamennyi megoldásra váró problémája. Ezek abból erednek, hogy e körzetben a főváros vonzása miatt a lakosság száma állandóan és ugrásszerűen nő, amivel szembe szociális, sem a kulturális fejlődés nem tud lépést tartani. S mivel könyvtári vonatkozásban — mint látni fogjuk — nem teremtették meg az alapellátottságot sem, így még reménytelenebb a folyton növekvő igények kielégítése.

Az életkörülményeket befolyásolja, hogy a kereső lakosság nagy része — Dunakeszin 40, Érden 44 és Dunaharaszton 56 százaléka — Pestre jár dolgozni. (És nemcsak a fővárosban dolgoznak, hanem ott vásárolnak, szórakoznak, sőt könyvtárba is járnak. Elsősorban munkahelyük szakszervezeti könyvtárát látogatják, de a kerületi könyvtárak olvasói között is megtalálhatók. A problémák tehát ennyiben a fővárost is érintik.)

A nehézségek további forrása — most már könyvtári szempontból —, hogy ezek a községek hosszan elnyúló, szétterülő települések, lazán, váltakozó sűrűséggel beépítve. (Például Érd egymástól legtávolabbi két pontja között a távolság 12 kilométer.)

Könyvellátás

Az országos ellátottsági irányszámok szerint a 19 ezer lakosú Dunakeszi és a 15 ezres lélekszámú Dunaharaszti — könyvszükséglete 23—34 ezer kötet, 1 lakosra 1,7—1,9 kötetet szánuva. Mivel Érd lakosainak száma túlhaladta a 30 ezret, lakosonként 1,5—1,7 kötet könyvet számítva minimális könyvigénye 35—45 ezer kötet.

Egybevetve a fenti számokkal a három község könyvtárának állományát kiderül, hogy az érdi 21 500 kötetes könyvállomány csupán lakosonként 0,7 kötetes ellátottságot jelent, Dunaharaszti 12 300 könyve pedig 0,8 kötetet. Csupán Dunakeszin van a kívánatosat megközelítő számú könyv (1,3 kötet), mivel itt a községi könyvtár 11 500 kötetéhez hozzá kell számítani a Járműjavító lakóterületre is kölcsönző szakszervezeti könyvtárának 14 000 kötetes állományát.

Még kedvezőtlenebb a kép, ha azt vizsgáljuk, hány új könyvet tudnak vásárolni: 1968-ban Érden 26, Dunakeszin 8, és Dunaharaszton 13 ezer forintot kaptak könyvek beszerzésére a községi költségvetésből. Igaz, az év végéig Érden 62, Dunakeszin 26, Dunaharaszton pedig 25 ezer forintra nőtt a könyvekre költött összeg, mert év közben a járási, a megyei tanácstól és a megyei könyvtártól, meg egyéb helyekről különböző költségvetésen kívüli juttatásokat és könyvajándékokat kaptak. De a költségvetésben nem tervezett juttatások rendszere kizárja a tervszerű állománygyarapítást lehetőségét. Végül is Érden lakosonként 2, Dunakeszin 1,3 és Dunaharaszton 1,6 Ft jutott könyvbeszerzésre. Összehasonlításképpen: a 25 ezer lakosú Karcag könyvtára csaknem 120, a 17 ezres lélekszámú Hajdúnánásé 83 és a mindössze 10 ezer lakosú Kőszeg könyvtára majdnem 69 ezer forintért vásárolhatott új könyveket 1968-ban. Ezek azonban városok. Nem ok nélkül várják tehát az említett Budapest környéki községek a régóta esedékes nagyközségi rangot és besorolást, tudván, hogy ezzel több pénz is jár. Az Érdi Községi Könyvtár fejlesztési tervében a negyedik ötéves terv időszakára évi 46 ezer forint szerepel könyvbeszerzésre, de már 1970-től érvényes a felemelt összeg, mivel ebben az évben nagyközséggé léptek elő.

Elhelyezés

Végigjárva a községi könyvtárakat, talán csak Dunakeszin állapítja meg azonnal a szemlélő: nagyon kicsi a helyiség (48 m²), ennek megfelelően nagy a zsúfoltság, és a berendezés is eléggé ütött-kopott. A könyvtáros irigyelheti a MÁV Járműjavító könyvtárát, melyet újjáalakítva, kibővítve nemrég adtak át az olvasóknak. Dunaharaszti és Érd könyvtára a berendezés korszerűségét illetően nem hogy kívánnivalót maga után, nagyságuk (122 és 131 m²) azonban igen. Az alapterületi irányszámok értelmében Érden 535—870, Dunaharaszton 466—720 m² könyvtári alapterület volna szükséges (Karcagon 490, Hajdúnánáson 143, Kőszegen 180 m² a könyvtári helyiségek alapterülete).

A települések központjában elhelyezett községi könyvtár az említett nagy távolságok és befogadóképességének korlátozott volta miatt csak fiókkönyvtárak, kölcsönzőállomások segítségével tudná szolgáltatásait a lakossághoz eljuttatni. E téren nem lehet kedvező helyzetről beszélni a három községben. Érden működik ugyan két fiókkönyvtár 1500 és 3000, valamint hét kölcsönzőállomás 3—500 kötetes könyvállománnyal, de mindez csak alap a jövőre, hiszen a kölcsönzőállomások közül 5 iskolai folyosón, üttörőszobában álló szekrényekben van elhelyezve, s csak a tanulóknak köl-

Az Erdi Községi Könyvtár felnőtt részlegében (MTI Fotó — Bereth Ferenc felv.)

csönöz, a fiókkönyvtárak pedig más intézmények helyiségeiben, például moziban, tanácsi kirendeltségen szoronganak, ugyancsak szekrényekben összezsúfolt könyvekkel. Dunakeszin a 2. számú iskolában, egy 2×3 méteres szobában „működik” a községi könyvtár 1500 kötetes fiókkönyvtára, Dunaharasztin — ideiglenesen — a tanács épületében van az egyetlen fiókkönyvtár. Régebben 850 olvasó látogatta a község forgalmas helyén levő kölcsönzőállomást, de ezt megszüntették. A tanácsházán elhelyezett fiókkönyvtárnak csak 580 olvasója van.

Fiókhálózat

Mindhárom községben szükséges a hálózat fejlesztése, mégpedig a meglévő fiókkönyvtárak, kölcsönzőállomások működési feltételeinek (helyiség, állomány, berendezés, nyitvatartási idő, könyvtáros) megjavításán kívül a településviszonyoknak megfelelő számú új létesítménnyel is. Érden például az egyik tiszteletdíjas könyvtárosi állás részfoglalkozásúvá szervezésével el lehetne érni, hogy az a fiókkönyvtár, amely most csak hetenként egy alkalommal van nyitva, négyre növelje nyitvatartási napjainak számát. A közeli iskolai kölcsönzőállomás beolvasztásával fiókkönyvtárrá kellene fejleszteni a nyugdíjas klub könyvtárát, hiszen a két kölcsönzőnek összesen csaknem 300 olvasója van. Ehhez az átszervezéshez helyiségre lenne szükség. A távolabbi cél az legyen, hogy Érd mind az öt kerületében működjék jól felszerelt, hosszú nyitvatartású fiókkönyvtár. Dunakeszin mindenekelőtt a községi könyvtárnak kell megfelelő nagyságú helyiséget és korszerű berendezést kapnia, a jelenlegi megmaradhatna gyermekkönyvtárnak. És ki kellene hozni az iskola 2×3 méteres altisztai szobájából a fiókkönyvtárt, mert a felnőttek oda nem mennek be. Sajnos, a könyvtárnak ez idő szerint nincs hálózatfejlesztési terve (Dunakeszin a legjobb megoldás a mozgókönyvtár volna). Dunaharasztin sürgősen el kellene költöztetni a fiókkönyvtárt a tanácsházából. (Ki is szemelték egy jelenleg raktárnak használt helyiséget — folyik a huzakodás a Népbolt Vállalattal.) Igen nagy baj az, hogy a külső körzetekben a legnehezebb helyiséget találni, mert arrafelé csupa magánház van. (Talán itt is a mozgókönyvtár jelentené a végleges megoldást.)

Könyvtárosok

A végzendő munkával józanul számot vető igények szerint 10 ezer lakos felett legalább 2, 30 ezer lakos esetében legkevesebb 3 főfoglalkozású könyvtárosnak kell dolgoznia a település könyvtárában. Ezzel szemben az éppen 30 ezres népességszámú Érdi községi könyvtárban egyetlen főfoglalkozású könyvtáros dolgozik, akit 2 ½ és fél órással részfoglalkozású segít. (A községi könyvtárban végzett munkájuk mellett az egyik fiókkönyvtárt és a tsz-ben működő kölcsönzőállomást is kezelik. Rajtuk kívül még három tiszteletdíjas folyóirat könyvtárosi tevékenységet a másik fiókkönyvtárban és a kölcsönzőállomásokon.) Dunakeszin a főfoglalkozású községi könyvtáron kívül egy tiszteletdíjas tevékenykedik az iskolai fiókkönyvtárban. (A MÁV Járműjavító szak-szervezeti könyvtárosa szintén főfoglalkozású.) Dunaharaszti 1969 októberében kétfőre növekedett a főfoglalkozású könyvtárosok száma; mindketten a községi könyvtárban dolgoznak, a fiókkönyvtárt részfoglalkozású kezeli. Jelenleg tehát csak Dunaharaszti van meg a szükséges könyvtárosi létszám.

Igénybevétel

A harmadik ötéves terv irányelvei szerint kívánatos, hogy a 12 000 lakosúnál nagyobb települések könyvtárai 1970 végéig a lakosságnak legalább 15 százalékát vonják be olvasói táborukba. 1968-ban az erdi községi könyvtárhálózatba 2600, a Dunakeszi Községi Könyvtárba és fiókkönyvtárba 1600 — a Járműjavító régi könyvtárának az átalakítás előtt 6 hónap alatt 441 lakótelepi és 571 üzemi olvasója volt, akik között szintén akadtak helyi lakosok —, a dunaharaszti könyvtárba pedig 2000 olvasó iratkozott be. (Érdnél meg kell jegyeznünk, hogy a községi könyvtár az adatszolgáltatás évében költözött új, a réginél minden tekintetben kedvezőbb lehetőségeket nyújtó helyiségébe, emiatt hónapokig szünetelt a könyvtárhasználat, s ez meglátszik a statisztikán is. Viszont új helyükön 1969. okt. 1-ig 1232 olvasó iratkozott be, tehát 17 százalékkal több mint az előző év hasonló időszakában.)

Ezek szerint Érd lakóinak 9, Dunakeszi népességének 8 (a Járműjavító olvasóival együtt 13), Dunaharaszti lakosságának pedig ugyancsak 13 százaléka volt rendszeres könyvtári olvasó. De nemcsak az „eszmei” igényektől marad el a könyvtárak igénybevétele, hanem az ország más helyein elért eredményektől is. A tanácsi könyvtárakat ui. országosan számítva 157-en látogatják minden 1000 lakos közül, míg Erden csak 93-an, Dunakeszin 82-en, Dunaharaszti pedig 118-an.

Nyitvatartás

A könyvtárak nyitvatartása nem igazodik eléggé a jelenlegi, illetve a részben még lappangó igényekhez. Az Érdi Községi Könyvtár például kedden 8—18, pénteken 13—19 és szombaton 13—18 óráig van nyitva a felnőtteknek és csütörtökön 9—18, valamint szombaton 8—12-ig a gyermekeknek. Ami mindennekfelett szemet szúr: a hét napból mindössze három napon mehetnek könyvtárba a felnőttek és kétszer a gyermekek. Igaz, nem küldenek el senkit, aki „rosszkor” jön, mégis a hivatalos nyitvatartás szabja meg az olvasó látogatási lehetőségeit. Továbbá: mit kezdjenek a délelőtti nyitvatartással a felnőttek, akik nap közben Pesten dolgoznak? A rendszer védelmében felhozott fő érv: nem akarják, hogy a gyermekek és a felnőttek zavarják egymást, mivel közös helyiségben van a két részleg. Megéri ez az ár a szétválasztást? Igaz, tervezik, hogy 1972-re a művelődési ház megépülésével felszabadul a könyvtár két, jelenleg más célra használt helyisége, s akkor a gyermekrészleg oda helyezéssel lehetővé válik a szétválasztás és a nyitvatartási idő növelése is mindkét csoport részére. Szerintünk nem szabad várni még három évig, azonnal növelni kell a nyitvatartási napok számát. És azt is megvizsgálhatnák, kell-e délelőtti nyitvatartás a felnőttek részére. Nem inkább az esti órákban volna erre szükség?

A fiókkönyvtárak közül az egyik hetenként egyszer, szombaton 13-tól 18-ig (ebben szeretnék négyre növelni a nyitvatartási napok számát, ha az itt dolgozó tiszteletdíjas részfoglalkozásúvá minősítik át), a másik háromszor, mégpedig szerdán 10-től 12-ig gyermekeknek, csütörtökön 8-tól 14-ig és szombaton 13-tól 18-ig felnőtteknek van nyitva. (Itt is kérdéses a délelőtti nyitvatartás indokoltsága.) Az iskolai kölcsönzőállomásokon heti egy alkalommal 3 óra a nyitvatartási idő, a nyugdíjasok klubjában levő kölcsönzőállomás pedig vasárnap 13—15 óráig működik. Talán nem véletlen, hogy 80 olvasójából 43 aktív, dolgozó munkás, aki hajlandó vasárnap könyvért menni.

Dunakeszin heti 5 alkalommal összesen 22 órán át van nyitva a községi könyvtár, s ez óraszámban elég kevés. Javára szól azonban, hogy szombaton is fel lehet keresni (14—19 óráig), és hogy csak egyszer, szerdán 10-től 12-ig van délelőtti nyitvatartás. A Járműjavító könyvtára összehangolta az üzemi igényeket a lakosságával: hetente négyszer 12—13 és 15—19 óra között fogadja az olvasókat. Szeretnénk hinni, hogy a pompás új könyvtár, amely a helybenolvasásra is jó lehetőségeket nyújt, és

amely a hét végén különösen forgalmas szakszervezeti művelődési otthon épületében van, hamarosan megtalálja a módját, hogyan nyithatná meg kapuit szombaton délután is az olvasóknak.

Dunaharasztin csak hetenként négy nap áll az olvasók rendelkezésére könyvtár-látogatásra, és ezek közül is hiányzik a szombat. Az összes nyitvatartási idő 26 óra, ebből 6 délelőttre esik. A fiókkönyvtár hétfőn és csütörtökön 13.30—18.30 és 13.30—16.30 között fogad olvasókat.

A nyitvatartási idő kiterjesztése az esti órákra elsődrendű feladata valamennyi könyvtárnak. Ez a feltétele a helybenolvasás megkedveltetésének is, amelynek egyébként Érden és Dunaharasztin is megvannak a tárgyi feltételei, a kényelmes olvasó-övezetek és a periodikák. A szombati (és esetleg a vasárnapi) nyitvatartás mellett pedig ismételten hadd érveljünk a szabad szombattal, azzal, hogy a pestkörnyékiek közül is egyre kevesebben járnak szombaton munkába.

Tervek

A Pest megyei Könyvtár igazgatója szerint a hálózatfejlesztés legfőbb akadály, hogy a tervezett fiókkönyvtárak, kölcsönzőállomások részére nem tudnak megfelelő helyiséget szerezni. Kevesli a könyvtárosok számát is, de nemcsak a három községben, hanem az egész megyében. Riasztónak tartja, hogy évről évre kevesebb könyvet tudnak vásárolni a könyvtárak: 1965-ben 3 millió ötszázezer, 1968-ban már csak 2 millió háromszáznegyvenezer forint jutott állománygyarapításra. És bár tesznek erőfeszítéseket egyes községi tanácsok is (l. Érd új könyvtárát, amely azért mégis csak kedvezőbb lehetőséget nyújt a korszerű tevékenységre, mint elődje, főleg ha a gyermekrésztleg átköltözik az említett két szobába, s így az eddigi közös helyiséget teljes egészében a felnőtteknek rendezik be), lehetőségeik nagyon korlátozottak, fulladoznak az alapvető szociális gondok szorításában. Azzal is egyetért, hogy helyenként csak a mozgókönyvtárak tudnák biztosítani a lakosság megfelelő könyvtári ellátását.

Amint *Borbély Tibortól*, a megyei tanács művelődésügyi osztályának helyettes vezetőjétől megtudtuk, javulni fog a könyvtári helyzet a megyében a következő ötéves terv időszakában. „Az eddiginél több pénz jut könyvekre, nőni fog a könyvtárosok száma is, új fiókkönyvtárak létesülnek, s három művelődési autó segít részben a könyvtári gondokat is csökkenteni. De a megyei szervek is látják, hogy a főváros környéki települések fejlesztésére mindez nem elég. A megyei pártbizottság is hangsúlyozta azt, midőn az elmúlt nyáron, a megyei népművelés ötéves tervével foglalkozva leszögezte, hogy külön tervet kell készíteni e községek fejlesztésére. A megyei tanács a közeli jövőben el is készíti e terveket. Ha ezek megvalósulnak, remélhető, hogy az említett községek fokról fokra, 10—15 év alatt az ellátottság minden területén felzárkóznak az országos átlaghoz.”

A megyei irányítók tehát látják a problémákat és igyekeznek enyhíteni a kulturális ellátás hiányain. Erőfeszítésük elismerésre méltó, de nem hisszük, hogy megyei intézkedésekkel sikerül lényegesen javítani a helyzetet. Pestkörnyéki könyvtári ellátásának ügye csak a főváros ellátásával együtt oldható meg, s az egész országos problémaként kell kezelni.

Simay Norbert

ELHUNYT KÓHALMI BÉLA

Lapzárta után jutott tudomásunkra, hogy a könyvtárosok nesztora, Kóhalmi Béla Kossuth-díjas egyetemi tanár, az irodalomtudományok kandidátusa, a Magyar Tanácsköztársaság volt helyettes könyvtárügyi megbízottja, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ny. igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtártörténeti és bibliográfiai munkabizottságának elnöke, a Magyar Könyvszemle főszerkesztője, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének tiszteletbeli elnöke, lapunk szerkesztő bizottságának tagja, mindnyájunk szeretett Béla bácsija január 10-én, életének 36. évében csendesen elhunyt.

Kóhalmi Béla életművéről a következő számunkban közlünk méltatást.

A megyei könyvtárak helyismereti bibliográfiai együttműködése

A *Könyvtáros* 1969. novemberi számában *Páldy Róbert* szemlét tartott a közművelődési könyvtárak bibliográfiai munkájának talán legfontosabb produktumai, a megyei sajtóbibliográfiák felett. Számba vette a már megjelent, a készülöben levő és a távlati tervben szereplő kiadványokat, s figyelemfelhívása, az úgy fontosságának hangsúlyozása bizonyára hozzájárul ahhoz, hogy cikkének feltételes módja hamarosan állító formát öltön: teljessé legyen a periodika-bibliográfiák sorozata.

Számvetése olyan alkalom, melyhez kapcsolódni érdemes; fénybe állítani a megyei könyvtárak funkciórendszerének egyéb, legmagasabb szintű, legkiemeltebb tudományos szolgáltatásait s a velük kapcsolatos problémákat is.

Igaz a novemberi cikk kiindulópontja: amit a könyvtár a helyismereti kutatáshoz segítségül adhat, abból első helyen a sajtóanyag feltárása áll. De *csak az első lépés a periodika-bibliográfia elkészítése*, hisz ez — helytörténeti segédkönyvi funkcióján felül — egyúttal a gyűjtés és a részletezőbb, elemző feltárás további, igen hosszú időre terjedő programját is kijelöli. A megye sajtójának helyismereti repertorizálása — legalábbis történeti teljességgel — csak hosszú távon tervezhető, s csak módszeresen, szakaszonként oldható meg. A mai munkának elsősorban nem a ma vagy holnap megjelentethető kiadványra kell tekintenie, hanem eredménye, termése csak az egyes időszakok feldolgozása folytán gyarapodó *cikk-katalógus* lehet.

S ehhez a munkához, mely mennyiségre is hatalmas feltáró tevékenységet igényel — hírlap- és folyóiratévfolyamok százainak repertorizálását —, a felszabadulási évforduló jó alkalomnak kínálkozott. Legalább a közelmúltra vonatkozó, tehát a legaktuálisabb anyag teljessé tételére. A megye negyedszázados fejlődését tükröző forrásanyag esetében a periodika forrásnak — frissesége miatt és az átfogóbb feldolgozások hiányában — fontos szerepe van, s az évfordulóval kapcsolatos kutatásokban széles körű igényt elégít ki. A jubileumi tennivalók tetemes részét a *helyi sajtóanyag* feldolgozása adja, s bár 1965 óta — erre az időre tehető a helyismereti tevékenység rendszeres megindulása országszerte — a megyei lapok kurrens cikkanyagának feldolgozása majdnem mindenütt folyik, a korábbi húszéves ciklus, az 1945—1965-ös évkör feltárása maga is nagy és önerőből megoldásra váró feladat. Hogy erre sokhelyütt az országos felszabadulási televíziós vetélkedő szorította rá az intézményeket? Ami ennek sodrában készült, annak — függetlenül a mai győztes vagy vesztes rangjától, örömetől vagy bosszúságaitól — a helyismereti tájékoztatás majdani hétköznapijai látják igazi és maradandó hasznát.

A munka nehezebb, nagyobb gondot okozó, a helyi lehetőségeket és kereteket jobban meghaladó része: az *országos lapok* és a helyismereti információkat nagyon szétszórva tartalmazó *folyóiratok* feldolgozása volt. Ennek ügyét a *Szegedi Egyetemi Könyvtár* vállalkozása mozdította el a holtpontról. A Lisztes László vezetésével szervezett, helyismereti feltárást végző munkaközösség tulajdonképpen központi bibliográfiai szolgáltatást teremtett: az 1945 utáni időszak csaknem fele periodikaanyagának helyismereti vonatkozású cikkanyagát, elemző, annotált címléírásait sugározta szét a helyismereti munkát végző könyvtárakba. Alapos és gondos munkáját a „helyi vonatkozás” legszélesebb értelmezésére építette, s mint a személyi anyag részéf, feldolgozta a folyóiratok kritikai irodalmát is. Az igen kedvezően megállapított térítési díj ellenében nyújtott szolgáltatással — egy kivételével — valamennyi megyei könyvtár élt. A vállalkozás sikere bizonyítja: kiegészíti, szélesíti a helyi kereteket és lehetőségeket, s bár a helyismereti bibliográfia bázisa a megyei könyvtár kell, hogy maradjon a jövőben is, ilyen *központi szolgáltatásra ezen a munkaterületen is igen nagy szükség van*, a kezdeményezés további folytatásra vár. Már csak azért is, mert amikor az 1945 előtti sajtó feldolgozása válik közvetlen feladattá — márpedig fáziskéséssel bár, de az elkövetkezendő években ezzel is számolni kell —, a nagy periodika-gyűjteménnyel rendelkező egyetemi könyvtárak, országos gyűjtemények mellett működő bibliográfiai csoportok munkájára méginkább szükség lesz.

A helyi és a szegedi gyűjtés kiegészítésének, azaz most már az 1945 utáni sajtó teljes szélességű feldolgozásának igénye teremtette meg a megyei keretek kibővítésének újabb formáját: a megyék közötti *bibliográfiai együttműködést*.

Az összefogás eszméje és az ezzel kapcsolatos kezdeményezés és szervezés java a *Veszprémi Megyei Könyvtár* érdeme. A közös érdekű, valamennyi könyvtár számára elengedhetetlen országos szélességű gyűjtés jól megfért a saját gyűjtés érkeivel. A közös gyűjtés célja a helyi sajtó, valamint a Szegedről származó cikkanyag teljessé tétele, most már a két évtizedes időszak további 150 sajtótermékének feldol-

gozása volt. A bibliográfiai együttműködés nem példa nélküli: a szegedi Somogyi Könyvtár, valamint a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára és a Hódmezővásárhelyi Megyei Könyvtár egymás munkáját kölcsönösen kiegészítve és a feladatokat pontosan rögzítve évek óta végzi a kurrens helyismereti cikkek feltárását.

A veszprémiek által kezdeményezett bibliográfiai munkaközösség valamennyi megyei könyvtár részvételére számított: az együttműködés eredeti alapgondolata szerint a szegedi feldolgozásból kimaradt 1945 utáni lapok feldolgozását 19 részre osztották volna. A vállalkozás nem kívánt keveset a résztvevőktől: a 19 megye számára végzett repertorizáló munkájuk lényegében ugyanakkora lett volna, mintha egyenként kellett volna azt végezniök. A közös munka előnyének a *gyorsaság* és a *gazdaságosság* ígérkezett. Az elosztást eredetileg úgy tervezték, hogy minden könyvtárnak a könnyen elérhető lapok feldolgozása jusson. Sajnos, e szempontot végül nem lehetett következetesen érvényesíteni, mivel a megyékben közvetlenül elérhető periodika-állomány hiányai lehetetlenné tették.

1968 elején megindult a gyűjtés, amelyre 11 megye (*Bács-Kiskun, Baranya, Csongrád, Fejér, Komárom, Pest, Szabolcs, Tolna, Vas, Veszprém, Zala*) könyvtára vállalkozott. A feldolgozásra váró címeket 1954-ig a *Dezsényi—Falvy—Fejér-féle* sajtóbibliográfia alapján, a következő évtized anyagát a könyvtárak javaslatai alapján állították össze. Végül 150 periodika kb. 1100 évfolyamának feldolgozását osztották szét egymás között. S mert egy-egy napilap évfolyam több munkát kívánt, mint más periodikákból évfolyamok sora: a munka elosztása ezt a szempontot is figyelembe vette, s a vezető lapok évfolyamai egyenletesen elosztva jutottak a feldolgozásban résztvevőnek. A számadatok nem sokat mondanak itt, hiszen nem tükrözik kellőképpen a gyűjtés valódi munka- és időigényét, hadd jegyezzük meg mégis, hogy csaknem negyvenezer címleírás — megyénként tehát kb. 3500 cím — vall a vállalkozás méretéről és hasznáról.

Nem mehetünk el szó nélkül az *együttműködés kedvezőtlen tapasztalatai* mellett sem. Eredetileg annak bizonyosságát kínálta az együttműködés, hogy a közös érdekű és célú vállalkozásban a megyei könyvtárak egyenrangú társként, egymást jól segítve foghatnak össze. A résztvevők munkájáról azonban kiderült, hogy színvonala roppant egyenetlen, s a felvételek alapossága tekintetében éppúgy, mint azok teljességét illetően igen nagyok az eltérések. Azok a megyei könyvtárak, melyek korábbi tapasztalatokkal, a helyismereti repertorizálás rutinjával rendelkeztek, jogosan vártak alaposságot mindenkitől. Abból, hogy ez nem így történt, a jövőre vonatkozva nem az együttműködés létjogosultságának megkérdőjelezése következik, csupán az a tanulság, hogy *egyenlő színvonalon* dolgozó intézmények együttműködésére kell törekedni, mert így a gyorsaság és gazdaságosság mellett a *minőség* követelménye sem sikkad el. Márpedig ha a helyismereti bibliográfia valóban a tudományos információs szolgáltatás rangjára tart igényt, ezt nem mellőzheti.

A korrekciós, pótlólagos munkák után az összegyűlt cikkanyagból két megyei könyvtár — a veszprémi és a komáromi — a felszabadulás 25. évfordulójára a megye negyedszázados fejlődését tükröző repertórium kiadására készül. Kiadványuk szükségszerűen erőteljesen válogathat: az információs értékében alacsony hiranyag erős rostálásra szorul. Le kell azonban szögezni, hogy e születő kiadványok csak „ráadások”; az eredmény a legtöbb helyen ma még *elsősorban a katalógusapparátus gyarapodásában, gazdagodásában* mutatkozik. Használatukat a tájékoztató munka segédeszközéit képező helyismereti bibliográfiai kartotékok biztosíthatják. Sokhelyütt még további erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy lehetővé váljék a sokrétű anyagban való többszempontról visszakeresés. A Szombathelyen elkezdett lyukkártyás feldolgozás tanulságai alapján úgy tűnik, hogy a modern visszakereső rendszerek elsősorban ezen a területen vonulnak majd be a közművelődési könyvtárak gyakorlatába is.

A megyei sajtóbibliográfiák megszületésének története is bizonyítja: a *kezdeményező példa hat*, a helyismereti munkában élenjáró könyvtárak teljesítményei nyomán másutt is színvonalas munkák születnek, s — több-kevesebb lemaradással — valamennyi megyei könyvtár bibliográfiai tevékenységének *középpontjába a helyismereti feltárás* kerül. 11 könyvtár — a közös munka fonákjai ellenére is — a szocialista építész haza negyedszázadának helyi vonatkozású cikkanyagát *összegyűjtötte és hozzáférhetővé tette*. Vállalkozásuknak eredménye korántsem oly mutató, mint egy-egy tetszetős helytörténeti szöveggyűjtemény vagy bármily más ajánló bibliográfia a helyismereti anyagról, azonban a *könyvtár igazi rangját* mégis csak a fentihez hasonló munkák adják meg.

Fogarassy Miklós

Ahhoz, hogy a könyv befejezett legyen, te kellesz olvasó.

Kosztolányi Dezső

A Tanácsköztársaságról szóló irodalom olvasottsága a jubileum időszakában

Könyvtárunkban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár pesterzsébeti kerületi könyvtárában tavaly a Gorkij centenáriumi alkalmából fél évig figyeltük a nagy szovjet író műveinek olvasottságát. Könyvtári ajánló munkánkat akartuk egyesíteni az évforduló által keltett esetleges könyvtáron kívüli hatásokkal, azért, hogy — ha csak ideiglenesen is — növeljük ezeknek az utóbbi időkben egyre kevésbé olvasott műveknek forgalmát. Elmondhatom, hogy a könyvtárak számára központilag készült kiállítási anyagok teljesen hatástalanok maradtak a kölcsönzésre. Sajnos, a sajtóban megjelent cikkek, megemlékezések is általában mind irodalomtörténeti, elméleti fejtegetések voltak és semmiképp sem azzal a szándékkal íródtak, hogy a Gorkijt nem olvasók érdeklődését felcsigázzák, egy-egy művének megismerésére ösztönözzenek. A Malva című elbeszélésből készült tv-film viszont hatott a kölcsönzésre: az elbeszélést tartalmazó kötetet olvasni kezdték. Am végülis megállapítottuk, hogy az évforduló megünneplése csak Gorkij *ünneplésére* szorítkozott, a propaganda *nem olvasmányokra* irányult, nem segítette eléggé Gorkij *műveinek* népszerűsítését.

A koncentrált propaganda, még ha nem is szervezett, nagy hatással lehet az olvasásra. Ezért is vizsgáltuk meg, hogy a Tanácsköztársaság 50. évfordulójának ünneplése hogyan hat az olvasókra, milyen mértékben befolyásolja őket az olvasmányok kiválasztásában. Gorkij olvasásának elemzéséhez hasonlóan a jubileumi ünnepek időszakában is fél évig figyeltük a polgári demokratikus forradalomról és a Tanácsköztársaságról szóló irodalom olvasottságát.

Általános tapasztalatok

Könyvtárunknak a vizsgált időszakban a könyvet nem kölcsönzőkkel együtt 3293 beiratkozott olvasója volt. Közülük 606 (18%) kölcsönzőt a Tanácsköztársaságról szóló 289 kötetből. Egy régebbi vizsgálatunk során azt állapítottuk meg, hogy ugyanennyi idő alatt a majdnem háromszor nagyobb, 940 kötetes szovjet szépirodalmi anyagból a beiratkozók 45%-a választott olvasnivalót. Ehhez hasonlítva az olvasótábor 18%-ának érdeklődését a tanácsköztársasági irodalom iránt az átlagosnál jobbnak mondhatjuk. (Különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a 289 kötetből 151 szakirodalmi mű volt, s ezekről köztudott, hogy kevésbé olvasottak, mint a szépirodalmi alkotások.)

A 289 kötetet összesen 1038 alkalommal kölcsönözték. Egy kötetet tehát átlag 3,6-szer vittek ki, míg tavaly az összes könyv esetében ez az arány 3,1 volt. Megállapíthatjuk tehát, hogy a vizsgált művek esetében, nemcsak az olvasók köre volt nagyobb a megszokottnál, hanem az irántuk érdeklődő olvasók az átlagosnál több művet is kölcsönöztek a 6 hónap alatt. Talán ezt bizonyítja az is, ha adatainkat a Szolnoki Megyei Könyvtár vizsgálatához hasonlítjuk. Ott 860 figyelt kötetet olvastak fél év alatt, s a legnépszerűbb 34 könyv forgási sebessége 2,3 volt. A megnövekedett forgalom láttán is talán érdemes figyelemmel kísérnünk, hogy az eddigiekben említett könyvtári propaganda módszerek és külső társadalmi hatások hogyan járultak hozzá a művek olvasottságának növekedéséhez.

Az olvasás indítékai

A figyelt könyvek kölcsönzésekor, ha csak nem mi ajánlottuk a művet, minden esetben érdeklődtünk, mi hívta fel az olvasó figyelmét a kért könyvre, milyen célból kölcsönzi azt. Az erről készült statisztika így fest.

Az olvasás indítékai	Szakirodalom		Szépirodalom		Együtt		
	abszolút	relatív	abszolút	relatív	abszolút	relatív	
Könyvtáron kívüli propaganda	138	37%	29	4%	167	16%	
Könyvtári propaganda	könyvkiállítás	86	23%	66	10%	152	14%
	könyvajánlás	30	8%	143	21%	173	17%
Egyéb	118	32%	428	65%	546	53%	
Összesen	372	100%	666	100%	1038	100%	

A könyvtáron kívüli propaganda, társadalmi hatások a következő módon játszottak közre a kölcsönzésben: Az évfordulóval összefüggő ünnepeésekre, megemlékezésekre kellett 31, különféle fejtörőkhöz, vetélkedőkhöz 58, iskolai dolgozatokhoz, tanuláshoz pedig 49 kötet. Amint látjuk, az ily módon kölcsönzött művek elsősorban szak-könyvek voltak, tehát éppen azok, amelyeknek könyvtári ajánlása a legnehezebb. Sajnálatos, hogy a szépirodalmi művek olvasását alig segítette elő a néhány külső társadalmi hatás. Lengyel József *Prenn Ferenc hányatott élete* című művét elvitték ugyan néhányszor a regényből készült tv-film hatására, de már nem olvasták Galambos Lajos *Mit tudtok Pille Mária-ról?* című regényét, mert jóval később került a könyv a könyvtárba, mint amikor a műből készült *Pokolrév* című filmet játszották. (Itt jegyezzük meg az említett szolnoki vizsgálatra is hivatkozva, hogy a jubileum alkalmából megjelent kiadványok zöme olyan későn került forgalomba, hogy alig jutott nekik a megnövekedett érdeklődésből.) Bár a szakirodalom kölcsönzésének legnagyobb részét a könyvtáron kívüli hatások eredményezték, a szépirodalmi műveket is számolva már eredményesebbnek tűnik a könyvtári propaganda. A könyvkiállításunkon elhelyezett művekre figyelemkeltő annotációkat tűztünk, és könyvnepszerűsítő plakátokat is készítettünk. Sajnos, a központilag készült propaganda anyagok ez alkalommal sem voltak serkentő hatással az olvasásra. Csak egy példát említenék. A könyvtári előjegyzések elemzése során e folyóirat hasábjain (1965. 11. sz.) már felhívtuk a sajtó figyelmét arra, hogy a képregényeket a sok kémtörténet és fantasztikus írás helyett olyan művekből kellene készíteni, amelyek megfelelnek ugyan e műfaj követelményeinek, ugyanakkor hasznos könyvpropagandát is jelentenek. Az évforduló jegyében egyedül a *Pajtás* között képregényt Mesterházi Lajos *Pár lépés a határ* című regényéből. A képregény rajzaiból készült színes, könyvnepszerűsítő plakát hatására többen vitték el ezt az egyetlen művet könyvtárunkból, mint az összes központilag készült hasonló célú propaganda anyag eredményeként a többi műveket együttvéve. Ezért is lett, mint majd a későbbiekben látjuk, ez a tulajdonképpen „lefutott” regény a legnépszerűbb könyvek listáján a harmadik helyezett.

A könyvtáros szóbeli könyvajánlása, amint a táblázaton látjuk, elsősorban a szépirodalmi műveknél volt eredményes (21%). Sajnos, százalékos adatunkat csak említett, szovjet szépirodalmi felmérésünkhöz tudjuk hasonlítani: a szovjet könyvek népszerűsítése során a kölcsönzött művek 16%-át vitték ki a könyvtáros ajánlására. Az „egyéb” kategóriába sorolt indítékok között általában nem találkoztunk a könyv kölcsönzése során olyan motívummal, ami összefüggésben lett volna az évfordulóval. Így a kérdézősködésünkre kapott „jó címe van”, „szeretem az író”, „férjemnek’ viszem”, válaszokat soroltuk ide.

Az olvasott művek

A figyelt könyvek közül a szépirodalmiak voltak népszerűbbek. Egy-egy szépirodalmi kötetet átlag 4,8, az ismeretterjesztőket 2,5-szer kölcsönözték a fél év alatt. A 10 legolvasottabb szépirodalmi mű a következő volt (zárójelben a kölcsönzés számja):

Várnai Zseni: *Egy asszony a milliók közül* (64), Illés Béla: *Kárpáti rapszódia* (59), Mesterházi Lajos: *Pár lépés a határ* (37), Lengyel József: *Prenn Ferenc hányatott élete* (29), Földes Péter: *Mennyei pánclévonat* (28), Veres Péter: *A Balogh család története* (28), Gyóry Dezső: *Tűzvirág* (22), Bóka László: *Nandu* (19), Kodolányi János: *Vízválasztó* (18), Károlyi Mihályné: *Együtt a forradalomban* (17).

A 10 legkeresettebb ismeretterjesztő könyvé pedig:

Liptai Ervin: *A Magyar Tanácsköztársaság* (33), Lengyel József: *Visegrádi utca* (23), Marosán György: *Tűzes kemence* (21), Földes Péter: *A túlsó partról* (14), *Vagyunk az Ifjú Gárda* (12), *50 éves a Párt* (10), *Robogj föl láznak ifjú serege* (10), *Kun Béláné: Kun Béla* (9), *Szamueli Tiborné: Emlékeim* (9), *Hajdú Tibor: Március 21.* (8).

Szembetűnő a forgalom ugrásszerű megnövekedése, ha a művek régebbi kölcsönzéseinek számát is megnézzük. Három év, tehát hatszor ennyi idő alatt Liptai Ervin: *Magyar Tanácsköztársaság* című könyvét 26-an kölcsönözték, Lengyel József: *Visegrádi utca* című művének pedig 5 kölcsönzője volt. Földes Péter: *Mennyei pánclévonat* című regényét három év alatt 26-an, Kun Béláné: *Kun Béla* című művét 14-en, Szamueli Tiborné: *Emlékeim* című írását 18-an olvasták.

Láthatjuk, hogy a szépirodalmi alkotások esetében elsősorban ismert régi művek kerültek az olvasói érdeklődés előterébe, hiszen a listán Károlyi Mihályné könyve csak a tizedik. Az ismeretterjesztő műveknél már szerepel néhány újabb kiadvány is a legolvasottabb művek között. Így Marosán György visszaemlékezései, az *Ötven éves a Párt*, a *Robogj föl láznak ifjú serege*, a *Rengj csak Föld!* című kiadvány. Megemlítenéd, hogy Lengyel József és Liptai Ervin új kiadású művei is keresettek voltak. Az ismeretterjesztő könyvek ajánlását megnehezítette, hogy alig találtunk közöttük olyan olvasmányos módon megírt, izgalmas kiadványokat, mint például Karsai Elek és Pintér István munkái, amelyek a téma iránt alig érdeklődő olvasó figyelmét is felkelt-

hették volna. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy míg a második világháború német kulisszatitkairól egész sereg ilyen, valóban érdekes, színes feldolgozás található könyvtárainkban, addig a Magyar Tanácsköztársaságról alig említhetünk kettőt-hármat.

Az olvasók

Befejezésül nem érdektelen megnéznünk, hogy az olvasók mely rétegeire volt legnagyobb hatással könyvpropagandánk.

	Összes beiratkozók		Tanácsköztársaságról szóló könyvet kölcsönzők		Közülük a Tanácsköztársaságról szóló szak-könyvet kölcsönzők	
	szám	%,	szám	%,	szám	%,
Munkás	842	25,7%	149	25,0%	49	21,0%
Ipari tanuló	198	6,0%	21	3,4%	11	4,7%
Pedagógus	70	2,1%	17	2,8%	8	3,4%
Értelmiségi	123	3,7%	18	2,9%	7	3,0%
Tisztviselő	333	10,1%	50	8,2%	20	8,5%
Alkalmazott	178	5,5%	36	5,9%	15	6,4%
Háztartásbeli	121	3,7%	31	5,1%	7	3,0%
Főiskolás	94	2,8%	8	1,3%	5	2,1%
Középiskolás	712	21,6%	114	18,8%	63	27,3%
Nyugdíjas	597	18,1%	156	25,7%	48	20,6%
Egyéb	25	0,7%	6	0,9%	—	—
Összesen	3293	100,0%	606	100,0%	233	100,0%

Láthatjuk, hogy beiratkozási arányukhoz képest a nyugdíjas, a háztartásbeli és a pedagógus olvasók kölcsönözték a legtöbb könyvet a vizsgált kategóriából. Ezt a jelenséget már többször is megfigyeltük, és elmondhatjuk, hogy az első két csoport egyébként is a legaktívabb könyvtárunkban. Kedvezőbb képet kapunk, ha a szakirodalmi könyvek olvasóinak megoszlását vizsgáljuk (ők természetesen e mellett olvashattak szépirodalmi műveket is). Legnagyobb a középiskolások és pedagógusok érdeklődése, de arányuknál nagyobb számban vették ki részüket a kölcsönzésekből a nyugdíjas olvasók is. Feltűnő, hogy éppen az értelmiségi és a tisztviselő olvasók száma a legkisebb. A főiskolások esetében esetleg azzal számolhatunk, hogy a szakirodalmat egyéb könyvtárakban szerzik be. Ugyancsak kevésbé volt eredményes a könyvpropaganda az ipari tanulók körében. A könyvtáron kívüli, elsősorban iskolai hatások jóval kevésbé érvényesültek olvasmányaik kiválasztásában, mint a középiskolásoknál.

A 609 olvasó közül a Tanácsköztársaságról szóló 1038 kötetből egy művet olvasott 428 (70%), kettőt 135 (22%) és hármat vagy ennél többet olvasott 46, azaz 7%.

Ha kimutatásunkat a szovjet szépirodalom olvasásáról készült említett felmérésünkhöz hasonlítjuk, kitűnik, hogy akkor a kölcsönzőknek csak 50%-a olvasott egy művet. Határozott érdeklődés esetében kölcsönzőinknek most is lett volna bőven alkalma egynél több művet választani változatos, színes kiállításainkról. A jubileumi ünnepek múltán tehát elsősorban az olvasói érdeklődés elmélyítése a feladatunk.

Tanulságok

Befejezésül még egyszer hangsúlyoznánk az olvasással kapcsolatos módszertani munka és a propaganda jelentőségét, mégpedig a könyvtáron belül és kívül egyaránt. A felszabadulás 25. évfordulója alkalmából indult jubileumi olvasómozgalom résztvevőinek 6 szovjet művet kell elolvasniuk, s mindegyikről egy részvételi kártyán néhány kérdésre válaszolniuk. Sajnos, a kérdések érdektelenek, zavarosak, egyáltalában nem kedvescínálóak, pedig az olvasó nyilván előre elolvassa azokat, mielőtt a könyv elolvasására vállalkozik. A módszerbeli hibákat sorolhatnám egészen addig, hogy a kérdések után alig van hely a válaszok leírására stb., de itt csak jelezni akartam, hogy a propagandában nagyobb tudatosságra kell törekedni minden területen. A módszertani tevékenység és a propaganda nagyobb szerveztségével, tudományos igényű alkalmazásával könnyen megsokszorozhatnánk eredményeinket. Miként a pedagógiában a didaktika eredményei nélkül aligha érhető el eredmény, az olvasás befolyásolása is szinte tudományos munkát követel. Hiszen az olvasás mozgalmi szerveztsége is közel áll a tanításhoz, nem más mint az olvasó didaktikai hatásokkal történő irányítása.

Arató Antal

Hogyan készülnek a könyvtárak az évfordulók megünneplésére?

A fővárosban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiállításokat rendez a központban és a kerületi könyvtárakban *Magyarország felszabadulása, Pest felszabadulása, A kerület felszabadulása, Budapest szocialista fejlődése* stb. címmel. A kerületi könyvtárak kiállításait központilag előállított eseménynaptár és különféle segédanyagokat (fotó stb.) tartalmazó dokumentumgyűjtemények segítik. A központ ajánlójegyzékeket készít, melyeket szélesebb körben használnak fel: így például a *25 éve történt* című bibliográfiával nemcsak a kerületi könyvtárakat segítette, hanem vidéki tanácsi könyvtárakat és szakszervezeti könyvtárakat is. A hálózati központ *Történelmi emlékeztető* címmel annotált irodalomjegyzéket adott ki a felszabadulással kapcsolatos szépirodalmi és ismeretterjesztő művekről, és feltárta a vonatkozó gyermekirodalmat is a *Szabad hazában* című ajánló jegyzékben. A gyermekkönyvtárak ezen felül megkapják a *Magyarország történetére* vonatkozó *gyermekirodalom* analitikus katalógusát. A Lenin évforduló tiszteletére irodalomjegyzék készült az országos középiskolai tanulmányi verseny *Leninre* vonatkozó témáihoz. Megjelentettek — közös vállalkozásban a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal és a Népművelési Propaganda Irodával — egy nagyszabású Lenin bibliográfiát (*Lenin jubileum. 1870—1970*), valamint bibliográfiát és dokumentumgyűjteményt *Budapest felszabadulásáról* és ajánló bibliográfiát *Huszonöt év magyar prózája* címmel.

Az olvasószolgálat ünnepi munkáját segíti a *Történelmi évfordulók az FSZEK kerületi könyvtáraiban* című kiadvány, mely az évfordulók könyvtári megünneplésének eddigi tapasztalatait összegezve ad tanácsot a további munkához. A kerületi könyvtárak ünnepi munkájának középpontjában egyébként a KISZ olvasónapló-pályázat és az MSZBT jubileumi olvasómozgalom segítése áll. Ezenkívül rendezvényeiken bemutatják az *Október vezére* és a *Huszonöt éve, tavasszal* című irodalmi műsört, melyet az FSZEK fiataljai állítottak össze. Az évfordulókra megjelenő kiadványokra a szakmai továbbképzés keretében is felhívják a könyvtárosok figyelmét: négy kiadótól kapnak ilyen irányú tájékoztatást. Végül a jubileumi irodalom könyvtári propagandájának eredményességét szolgálják a saját készítésű színes könyvjelzők.

Bács-Kiskun megyében

Valamennyi városi és községi könyvtárban emlékkiállítás nyílik a Lenin centenáriumra. A Kiskunhalasi Járási Könyvtár sorozatos kiállításokat tervez az évfordulók idejére, a tanyavilágba a művelődési autók segítségével vándorkiállításokat juttatnak el, az ünnepi könyvhéten pedig *Megyénk irodalmi hagyományai* címmel készül kiállítás. Az irodalmi műsorok közül említést érdemel a *Magyar szármvetés* címmel, továbbá a szovjet irodalom alkotásaiból meghirdetett ünnepi irodalmi est. Előadássorozatokat indítanak a megye irodalmáról (*Szülőföldem, Bács-Kiskun*), az új magyar irodalomról (*Az író felel*), a parasztság sorsának irodalmi ábrázolásáról (ezt a sorozatot a Dunavecsei Járási Könyvtár rendezi). Az ünnepi kiadványok sorában a már megjelent felszabadulási eseménynaptáron kívül sajtóbibliográfia is készül az elmúlt 25 év politikai, gazdasági eseményeiről, cikkbibliográfia és dokumentumgyűjtemény a megye művelődésügyének 25 éves fejlődéséről, *Szülőföldem, Bács-Kiskun* címmel antológia a megye irodalmáról. Összeállítanak műsorterveket, szöveg- és dokumentumgyűjteményeket is az ünnepi megemlékezések rendezői számára.

Toina megyében

A Paksi Járási Könyvtár képzőművészeti pályázatot hirdetett a járás iskolásai részére a felszabadulás témaköréből „Felszabadult országunk 25 éve címmel”. A legjobb pályaművekből kiállítást rendeznek a járási könyvtárban.

Felszabadulásunk a magyar drámákban címmel könyvkiállítással egybekapcsolt irodalmi estet tartottak a község felszabadulásának évfordulója alkalmából a kecskeméti Katona József Színház művészeinek közreműködésével. Hasonló programmal rendezett irodalmi estet a Nagydorogi Községi Könyvtár, s a járás többi községében is bekapcsolódtak a könyvtárak a helyi felszabadulási évfordulók megünneplésébe, mégpedig elsősorban könyvkiállítások rendezésével.

Vas megyében

Az évfordulók kapcsán megyeszerte fellendült helytörténeti kutatómunkát a megyei könyvtár elsősorban a gyűjtemény-

nyéből hiányzó korabeli vasi periódikák mikrofilmzetésével segíti, továbbá az 1945 utáni vasi tárgyú bibliográfiai kartotékanyag lyukkártyán történő feltáráásával, dokumentumok és másolatok átengedésével, folyamatos tanácsadással, egyes témák irodalmának kutatásával. A különböző intézmények, egyesületek történetének folyamatban levő feldolgozásához is főként helyismereti gyűjteményére támaszkodva ad segítséget a megyei könyvtár.

A Lenin-centenáriumhoz és a felszabaduláshoz kapcsolódó irodalomból az olvasószolgálatnál ideiglenes prézens gyűjteményt alakítottak ki azért, hogy a könyvkérések torlódása esetén is rendelkezésre álljon a legfontosabb anyag.

Az eseménytörténetet kis kiállítások követik nyomon, és reprezentatív összeállítás is készül a Savaria Múzeummal és a Vas megyei Levéltárral közösen. Szombathelyen a TIT irodalmi szakosztályával közös irodalmi rendezvényre kerül sor a 25. évfordulóhoz kapcsolódó tartalommal.

A megyei könyvtár számára a jubileumi év egyúttal az új könyvtárárpület avatásának esztendeje is. Így e kettős alkalmából jelenik meg a megyei könyvtár új évkönyve.

A helytörténeti kutatómunkát a Celldömölki Járási Könyvtár azzal segíti, hogy a megyei könyvtár katalógusai alapján kiegészítette saját katalógusát a községre vonatkozó irodalom adataival. A celldömölki járás készülő településtörténetének munkálataihoz, mely kulturális intézmények — köztük a könyvtárak — fejlődéséről is képet ad majd, a járási könyvtár is segítséget nyújt.

Sárvárott a városi tanács elsőkönyves írók találkozóját tervezi. A járási könyvtár elsősorban ehhez a rendezvényhez kíván kapcsolódni — az évfordulókkal összefüggő folyamatos munkákon kívül.

Az egész megyei könyvtárhálózat különös figyelemmel segíti a KISZ olvasónapló pályázatára készülő fiatalokat, illetve az MSZBT jubileumi olvasómozgalmát.

Az Állami Gorkij Könyvtár gyűjtőkörét tárgyalta az OKDT

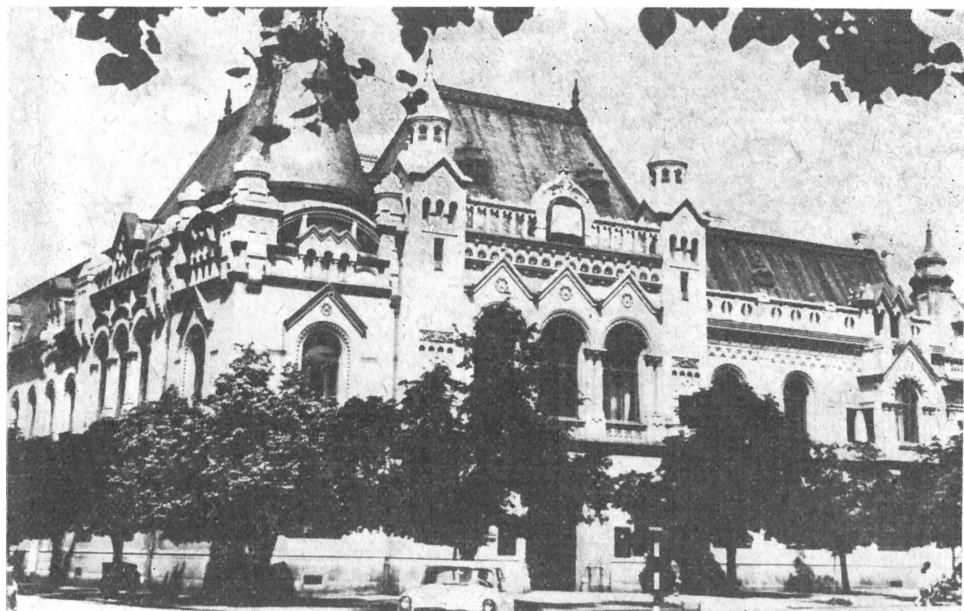
Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács közművelődési tagozata megvitatta az Állami Gorkij Könyvtár gyűjtőköri tervezetét, mely tulajdonképpen arra a kérdésre felel, hogy mi a könyvtár helye a magyar könyvtárak rendszerében. *Sándor László* igazgató előterjesztésében ismertette az intézmény kialakulását, fejlődését és tájékoztatást nyújtott az olvasók igényeiről. Mindezek alapján megfogalmazta a könyvtár gyűjtőkörének alapelveit.

A tanács alapos elemzés után bizonyos kiegészítésekkel elfogadta az előterjesztést. A határozat megállapította, hogy az Állami Gorkij Könyvtár kezdetben orosz nyelvű szépirodalmi könyvtárnak indult, s ezt a kiindulási elképzelést célszerű továbbra is szem előtt tartani, bár az évek során állományát kiegészítette más nyelv-

vek irodalmával is, és országos idegen nyelvű könyvtárrá fejlődött. Különösen fontos a könyvtárnak a nyelvtanulás szolgálatában kifejtett tevékenysége. Örvendetes, hogy az intézmény szakkönyvtári feladatok ellátására is vállalkozik, de igazi rangját elsősorban a közművelődési funkció magasszintű ellátása adja meg. Szakkönyvtári tennivalókat annyiban lásson el, amennyiben kapacitása ezt megengedi. Ennek érdekében vegyen részt a különböző kooperációs körök munkájában, és tevékenységét ne csupán saját gyűjtőköréből, hanem elsősorban a szükségletekből kiindulva fejlessze ki. Szakkönyvtári szerepe kiegészítő jellegű, fő feladata a legkorszerűbb értelemben vett idegen nyelvű közművelődési szolgáltatások kifejlesztése.

Szerkesztői üzenet

Kertész Gyuláné, Debrecen. *Örülünk, hogy jó visszhangja támadt dr. Szabó Ernő „Debrecen a könyvtárakért” c. cikkének, mely a Könyvtáros decemberi számában jelent meg. Kár, hogy az írásba néhány pontatlanság is belecúszott; ezeket levele alapján az alábbiakban helyesbítjük: 1. A megyei könyvtárnak van a n gyermekrészlege, igaz, helyszüke miatt csupán egyetlen helyiségben, igen mostoha körülmények között működik. 2. A városi könyvtárnak 27 letéti könyvtára van, és ezeken kívül a 11 népművelési körzet, illetve ügyvezetőség is hálózatához tartozik. 3. A József Attila telepi klubkönyvtár épületébe nem tervezték bele az orvosi rendelőt. Az egész objektum klubkönyvtár, csak egyetlen szobáját foglalja el a pártiroda. Az ősszel, amíg az orvosi rendelőt festették, az épületben helyet kapott a rendelő is, de csak két hétig. Amikor a cikk szerzője ott járt, ezt az állapotot látta, s innen eredhetett tévedése.*

A nagyváradi városi könyvtár

Nagyváradot kulturális hagyományai Erdély legrégebb humanista központjává avatják. A XV. század közepén létezett már az értékes kéziratairól híres váradi könyvtár. A híres olasz humanista, Aeneas Sylvius Piccolomini, a későbbi II. Pius pápa maga is kölcsönzött innen kéziratokat, Tertullianus néhány munkáját.

Ennek ellenére nyilvános könyvtárról csak 1911 óta beszélhetünk. Ekkor alakult meg, állami támogatás nélkül, az alapító társaság kezdeményezésére és ennek adományaiból. A könyvtár működési szabályzatából az is kitűnik, hogy az olvasók csak biztosíték ellenében juthattak hozzá a gyűjteményekhez, valamint időszakonként olvasási díjat is kellett fizetniök. Alapításától napjainkig — 58 éven át — a könyvtár *megszakitás nélkül* működik, beleértve az első, valamint a második világháború időszakát is.

Nyilvánvaló, hogy sem az Osztrák-Magyar Monarchia feltételei között, sem a tőkés-földesúri Románia viszonyai között a könyvtár nem a széles néptömegek érdekeit képviselte.

A könyvtári hálózat fejlődése Bihar megyében is követi a román kultúra fejlődéstörténetét. Az 1944-ig meglévő kevés közkönyvtár is inkább zárt jellegű volt. Románia fasiszta iga alóli felszabadulása után a politikai, gazdasági, társadalmi fejlődés menetéhez igazodva a közművelődés fejlődése is az addigiakhoz nem mérhető ütemet ért el. A Román Kommunista Párt által kezdeményezett kulturális forradalom felszámolta az irástudatlanságot, megnőtt az olvasók száma és ezzel párhuzamosan fejlődött az állami könyvtári hálózat, a szocialista kultúra igazi fényforrása.

E nagyszerű korszakban került sor a nagyváradi könyvtár újjászervezésére. 1950-ben az olvasók által befizetett díjakat a könyvtár visszaadta, s bevezette a könyvkölcsönzés ingyenességét, valamint megkülönböztetés nélkül, valamennyi állampolgár számára hozzáférhetővé tette a gyűjtemények használatát.

A könyvtár ettől kezdve egyrészt a lakosság olvasási igényeinek a kielégítésére törekedett, másrészt pedig a megye területén működő városi és községi könyvtárosok módszertani irányítását végezte és végzi ma is.

Gyűjteményei rendszeresen és számottevően gyarapodnak, amit az állomány dinamikus fejlődése is bizonyít: az 1911. évi 8941 illetve az 1951. évi 50 000 könyvtári egységről 1968-ban 260 369-re nőtt az állomány. Az évi gyarapodásra jellemző, hogy 1968-ban csaknem 20 000 kötet beszerzését tette lehetővé a könyvtár 211 000 lejes gyarapítási kerete. 1968-ban 55 000 lejjel több jutott az állomány növelésére, mint egy

ével korábban. Az 1964. évinél pedig csaknem 70%-kal magasabb az 1968. évi beszerzési összeg! Ezek a számadatok híven tükrözik azt a nagyarányú anyagi támogatást, amelyben a helyi hatalom szervei a könyvtárat részesítették, évről évre növelve a könyvtár költségvetésére előirányzott összeget. Ez természetszerű folyamat, ha figyelembe vesszük, hogy az 1964—68-as időszakban a könyvtári tevékenység különböző területein is nagyarányú fejlődés következett be. Elsősorban az olvasók száma növekedett: 1964-ben a könyvtárnak 12 241 főből állt az olvasótábora, ez a szám 1968-ra 15 687-re emelkedett.

Részleg	1964	1965	1966	1967	1968
Felnőtt-részleg	8 810	7 799	10 000	10 806	11 211
Gyermek-részleg	3 431	3 570	4 000	4 311	4 476
Összesen	12 241	11 369	14 000	15 117	15 687

Románia egyik legnagyobb könyvtárának tevékenységét a könyvtár látogatottságának alakulása szemlélteti a legjobban. A második táblázat a könyvtárlátogatók napi átlagszámának alakulását mutatja be.

Részleg	1964	1965	1966	1967	1968
Felnőtt-részleg	207	145	222	232	244
Olvasóterem	69	65	71	95	112
Gyermek-részleg	138	112	141	145	142
Összesen	415	323	434	472	498

Megjegyezni kívánjuk, hogy az 1965. évi adatok által jelzett visszaesés oka az volt, hogy ebben az évben az állományellenőrzés idejében három hónapig zárva tartott a könyvtár.

A kurrens állományon kívül a könyvtárnak 4 103 000 egységet számláló gazdag muzeális anyaga is van, amelyben 12 000 különböző folyóirat, 1506 fénykép-album, 142 kézirat található.

Az ősnymtatványok száma 4, a XVI században keletkezett nyomtatványoké mintegy 50, a XVII. századiaké 250 kötet. Az ősnymtatványok közül legértékesebb a Defensorium curatorium, amelyet Párizsban 1490 előtt nyomtattak; ez Romániában az egyetlen példány, és az egész világon is csak 6 darab van belőle.

A ritkaságszámba menő gyűjtemények az ország különböző részeiből is vonzzák a kutatókat, akik a könyvtár dokumentumaiban tudományos munkájukhoz gyűjtenek anyagot.

A több mint 15 000 olvasó naponta 9-től 21 óráig, vasárnaponként 10 és 13, hétfőn pedig 15 és 21 óra között látogathatja az intézmény különböző részlegeit.

A Nagyváradi Városi Könyvtár többféle módon befolyásolja a megye területén levő többi közművelődési könyvtár (városi, községi könyvtárak és ezek fiókrészlegei) tevékenységét. Ez a szakmai irányító, módszertani munka képezi másik, igen fontos működési területét. Munkatársai tanácsot adnak a megye többi könyvtárának a könyv-beszerzésben, elláttják szakkönyvekkel a kezdő könyvtárosokat, részükre a szakmai tanfolyamokon gyakorlati bemutatókat is tartanak. A könyvtár régebbi dolgozói is rendszeresen részt vesznek a szakmai továbbképzéseken; módszertani, valamint az új könyveket népszerűsítő irodalmat állítanak össze, szakmai tanulmányokat végeznek különböző könyvtárakban és szükség esetén — más könyvtárak kérésére — a helyszínen is adnak szakmai tanácsot.

A könyvtár olvasói, valamint a megye területén működő könyvtárosok tájékoztatására havonta kiadja az új könyveket felsoroló jegyzékét, amellyel serkenteni kívánja a megye területén a könyvtárközi kölcsönzést is. A széles körű módszertani, szakmai segítségnyújtás hasznosan befolyásolja a megyében levő könyvtárak munkáját.

1964-ben Bihar megye könyvtárhálózata „A könyvtár a szocialista építés szolgálatában” elnevezésű országos verseny keretében elnyerte a művelődésügyi és művé-

szeti állami bizottság különdíját, 1969-ben pedig első fokozatú könyvtárrá lépett elő. Mindezek az elismerések serkentőleg hatottak és hatnak a könyvtár tevékenységének további tökéletesítésére. Az évről évre kimutatható fejlődés, gyarapodás nem nagyméretű és nem látványos: a kicsi, de tényleges fejlődés annál értékeesebb, mert az elért színvonalat a könyvtár mindig tartani tudta, sőt valamit évről évre emelt is rajta.

Ioan Lenghel

a Nagyváradai Városi Könyvtár igazgatója

iskola és könyvtár

Kell-e tanulói könyvtár az iskolában?

„Érdeemes megvizsgálni: szükség van-e iskolai tanulói könyvtárakra a községi könyvtárak mellett. Elképzelhetőnek tartom, hogy az iskolai tanulói könyvtárak megszűnjenek, és feladatukat a községi könyvtár venné át.” — írja *Tölgyesi József* „Mit várnak a pedagógusok a könyvtártól?” c. cikkében (Könyvtáros, 1960. 12. sz. 703. old.) A „könyvvel való élés” egyetlen bázisának a községi könyvtárt jelöli meg. Ezzel a javaslatával nem ért egyet *Kisfaludi Sándor*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum osztályvezetője, mert véleménye szerint a könyvek használata, az olvasás nem az iskolai oktató-nevelő munka mellett van, hanem benne. (Az igazgatók és szakfelügyelők szerepe. Könyvtáros, 1969. 12. sz. 707. old.)

Úgy vélem, mindkét nézetben van valami elgondolkoztató. Nem lehet egyértelműen állást foglalni az egyik vagy a másik mellett. Tölgyesi József a lehetőségek, a jelenlegi gyakorlat figyelembevételével közelítette meg a kérdést, Kisfaludi Sándor viszont az ideális célokat tette első helyre. Ha a címben feltett kérdésre válaszolni akarunk, nem árt alaposabban megvizsgálni az iskolai könyvtárak jelenlegi állapotát, a fejlesztés tárgyi, anyagi, személyi feltételeit, és meg kell hallgatni a pedagógusok véleményét, javaslatát is a tanulói könyvtárak fejlesztésével kapcsolatban.

Mi a helyzet ma?

A rendelkezésre álló néhány száz könyv az iskolák többségében — beleértve még a városi iskolák egy részét is — egy-két könyvszekrényben van összehúszolva olyan teremben, amelyben délelőtt is és délután is tanítás folyik. Mindez meghatározza a könyvek megszemlélési lehetőségét, a kölcsönzés időpontját és annak időtartamát. A könyveket, mivel a terembe gyakorlatilag bárki, bármikor bemehet, nem tarthatjuk üvegezett könyvtári szekrényben, mert a vagyonvédelemre is gondolni kell. De ha abban tárolnánk, akkor sem láthatnának a gyermekek minden könyvet, mert azokat helyhiány miatt egymás mögött több sorban kell elhelyezni. A kölcsönzés a délelőtti 20 perces órákózi szünetben és a délutáni tanítás befejezése után, kb. fél 6-kor van. Az előbb említett kölcsönzési idő túlságosan rövid, a másik — különösen télen — már az esti órákra esik, és emiatt még a szorgalmas könyvtárlátogatók sem élnek vele megfelelő számban. Egy-egy alkalommal 5—6 tanuló jelenik meg a könyvtárnak nevezett szekrény előtt. A kölcsönzés gyakorlatilag úgy történik, hogy a tanuló oda megy a könyvtárt kezelő nevelőhöz vagy az általa megbízott nagyobb tanulóhoz, és megmondja, hogy melyik könyvet kívánja kivenni. Tehát már előre tudja vagy tudnia kell, hogy melyik könyvet „választja”. Jobb esetben előzőleg tájékozódhat, azaz megnézheti a kifüggesztett könyvjegyzéket, de ez még nem sokat mond magáról a könyvről. Tehát ahogy Tölgyesi József is írta, nincs meg, vagy csak egészen „korlátozott a keresgélési lehetőség, nincs meg a válogatás, a böngészés élménye”, ami egyáltalán nem elhanyagolható a tanulók könyvtárlátogatóvá, olvasóvá nevelése szempontjából. Gyakorlati tapasztalatok bizonyítják, hogy igen sok gyermek először csak könyvtárlátogató (mert kezébe veheti, nézegetheti a szép könyveket, s esetleg húszba is belelapoz, mire a huszonegyediket kéri), majd csak ennek nyomán válik később olvasóvá.

Az irodalmat tanító tanárnak a jelenlegi körülmények között alig van, alig lehet valami szerepe a könyvek ajánlásában, hiszen a lehetőségek rendkívül korlátozottak. A könyvtári állományt az iskola nem tudja gyarapítani, mert a könyvek beszerzését a járási tanács intézi. Az iskolák igazgatóinak ezzel kapcsolatban csak annyi a dolguk, hogy a járási tanács által küldött könyveket leltárba veszik, és a leltári számot jelentik a tanácsnak. Könyvbeszerzési pénzügyi kerettel az iskolák nem rendelkeznek. Egyébként ebből már olyan visszás és furcsa esetek is adódtak, mint az alábbi, amikor egy magyar szakos szakfelügyelő, aki a járási tanács megbízásából végezte ellenőrző tevékenységét, az ifjúsági könyvtár fejlesztésének elhanyagolása miatt elmarasztalta

az iskola vezetőjét, és utasította, hogy megadott határidőre bizonyos könyveket szerezzen be. Az utóbbi időben valamit javult a helyzet, mert a művelődésügyi osztály megkérdezi, hogy milyen könyvekre lenne szükségük az iskoláknak.

Nem állítható, hogy az iskolai könyvtárügyet nem lehetne fejleszteni a jelenlegi könyvszerzési feltételek és kölcsönzési módszerek bizonyos változtatásával. De kérdés, hogy az 500—600-as létszámú, teljesen osztott vidéki általános iskolákban meg tudnánk-e teremteni azokat a kölcsönzési lehetőségeket, amelyek a korszerű vagy az egyre korszerűbbé váló szabadpolcos községi könyvtárakban máris adva vannak. Az igényeket minden tekintetben kielégítő iskolai könyvtárak szervezése, vezetése nagymértékben növelné az iskolavezetés munkáját, ami jelenleg sem nevezhető kevésnek és könnyűnek. Az iskolák igazgatói feltétlen hívei a könyvtár fejlesztésének, korszerűsítésének, de amíg egy 600-as létszámú iskolának nincs gondnoka — adminisztrátorról nem is szólván —, amikor az igazgatónak nemcsak pedagógiával és az azzal szorosan összefüggő kérdésekkel kell foglalkoznia, hanem tetőjavítással, a kitört ablak beüvegeztetésével, iparos utáni szaladgálással, tüzelőbeszerzéssel stb., addig nem túlságosan lelkesednek az olyan, feltétlenül hasznos javaslatokért sem, amelyeket például *Madarász Margit*, a Veszprémi Megyei Könyvtár pedagógiai szolgálatának vezetője adott a csabrendeki általános iskolában: a könyvtár állományát újból leltározni kell szabályos leltárkönyvben, a kölcsönzéshez is új nyilvántartást kell felfektetni, meg kell valósítani a logikus raktári rendet stb. Ezek hasznos és nem bántó javaslatok, de mégsem örülünk nekik túlságosan, mert sok többletmunkát okoznak, ugyanakkor az iskolai könyvtári munkát és a könyvtári forgalmat alapjában nem változtatják meg. Azt is javasolta, hogy az irodalomtanár csak a könyvtárral foglalkozzék és más, tanításon kívüli munkát ne kapjon. Amde előfordul, hogy a magyar szakos könyvtárvezető egyben énektanár, aki énekkart, zenei szakkört vezet az iskolában, sőt ő a községi művelődési otthon igazgatója is. E mellett saját továbbképzésére szintén gondolnia kell (pl. marxizmus—leninizmus esti egyetemre jár), és családjával szembeni kötelezettségeit sem hanyagolhatja el. Mindezek után felvetődik a kérdés:

Hogyan képzelik el a pedagógusok

a jövőben a tanulók olvasóvá nevelését, a könyv megszerettetését, s ezen keresztül az ismeretek megszilárdítását és bővítését?

Mindenekelőtt le kívánom szögezni, hogy iskolai tanulói könyvtárakra szükség van és lesz a jövőben is. Polemizálni azon lehetne, hogy *milyen legyen ez az iskolai könyvtár*. Többek véleménye alapján az a javaslatom, hogy az iskolai ifjúsági könyvtárban csak a tantervben felsorolt kötelező és ajánlott irodalom legyen. A többi ifjúsági könyvet a tanulók az irodalomtanár javaslata alapján keressék a községi könyvtárban, és hogy meg is kapják. ahhoz a pedagógus és a könyvtárvezető szoros együttműködése szükséges, például többek között a könyvek rendelésében. E mellett a javaslatom mellett szól az is, hogy a községi könyvtár beszerzési lehetőségei kedvezőbbek mint az iskolai könyvtárai lesznek még a jelenleginél jobb körülmények között is. Mellette szól továbbá az a már említett és általam sokra értékelt élmény is, amiben a tanulók „böngészés” közben részesülnek a községi könyvtár meglehetősen kellemes környezetében (modern polcok, függönyök, virágok stb.). De a jelenlegi gyakorlat is elképzelésem helyességét igazolja, mert amíg az iskolai kölcsönzésen 5—6 tanuló jelenik meg, addig a községi könyvtárban egy-egy alkalommal 20—30. Ezen felül a községi könyvtár nemcsak könyvekkel látja el a tanulókat, nemcsak könyvigényüket elégíti ki, hanem megteremti a lehetőségét az újságok, képes folyóiratok stb. olvasásának, nézegetésének is. Egyszóval sokkal szélesebb körű szolgáltatást nyújt, mint az iskolai könyvtár. Minderre az iskola belátható időn belül nem lesz képes.

Iskolai könyvtárra viszont — ha szűkebb keretek közt is — szükség van, mert *a kötelező olvasmányokat és az ajánlott irodalmat tartalmazó könyveket úgy kell tekinteni, mint tanítási segédkönyveket, amelyeket a gyermekek közvetlen közelében kell tartani*, hogy bármikor olvashassák, és a nevelő bármikor kézbeadhassa őket.

Az a körülmény, hogy a tanulókat a községi könyvtárba küldenék olvasnivalóért, nem csökkentené az iskola és a tanár felelősségét a tanulók olvasásának irányításában, sőt még fokozná azt. Ebben a vonatkozásban helyes Kisfaludi Sándornak az a megállapítása, hogy „A pedagógus használja a könyvet az oktatásban, használtatja a tanulásban, tehát ő hívja fel a figyelmet az oktató-nevelő munkában szükséges könyvekre, és ezt segítheti a könyvtáros.” Ugyanakkor ez a megállapítás nem mond ellent a fentebb említett javaslatnak, miszerint az iskolai könyvtárak fejlesztését a könyvek meghatározott körére kell korlátozni és a tanulók könyvek iránti érdeklődését a nagyobb választékot nyújtó községi könyvtárban kell kielégíteni.

Kustos Lajos

általános iskolai igazgató, Csabrendek (Veszprém m.)

Korszerű falusi művelődés

„Mit okoskodnak itt annyit? Amit mi csináltunk húsz évvel ezelőtt, az volt az igazi népművelés! Hóviharban, sártengerben gyalogolva, a hátunkon cipelve a kellekéseket!” Egy, még mindig lelkes ember szájából hallottam ezt a kifakadást nem olyan régen, meglehetősen nagy nyilvánosság előtt. Az elkeseredetten indulatos szavakra nem reagált senki.

A falujárók annak idején, népművelésünk kamaszkorában — hőskorában! — azt tették, amit tenniük kellett. Szenvedélyesen lángoltak, vitték magukkal Prométheusz világosságát. Ők voltak a műveltség terjesztésének egyedüli küldöncsei. És megvolt hozzá az erejük, szívük. A népművelés azonban kinőtt a kamaszruhából. Már hosszú ideje feslenek a régi varrások.

Új körülmények

Megváltozott a falu huszonöt év alatt. Társadalma teljes egészében átrétegződött. Napjainkban a falusi népességnek már csak alig a fele foglalkozik mezőgazdasági termeléssel. A fejlődés során egyre újabb és újabb munkahelyek keletkeztek, és nagyon sokan ingáznak a városi ipari üzemekbe. Van tehát jelentős bázisa a munkásságnak, és megnőtt az értelmiségi réteg is. De akik a mezőgazdaságban dolgoznak, azok sem néhány holdas kisparasztkok, hanem egyre inkább specialisták. Növénytermesztők, állattenyésztők gépközelők vagy gépszerelők.

A termelősövetkezeti mozgalom általánossá válásával a falusi lakosság műveltségi szintje is megváltozott. A valamikor egységesnek tekinthető minimumról bizonyos rétegek kimozdultak, javában tart itt is a differenciálódás. A parasztkok világképe, szemlélete ma merőben más, mint a felszabadulást követő évek éppen földhöz jutott kistulajdonosának szemlélete volt. Az életforma megváltozásával kapcsolatban csak utalok arra, hogy hány és hány falusi családnak van rádiója televíziója, motorkerékpárja, vagy éppenséggel autója. Ha messze is van még az az idő, amikor eltűnik a különbség a falu és a város között, a tendenciával számolnunk kell. Kialakulóban van egy valóban korszerű falusi-paraszti életforma, és ezzel a mi népművelésünk nem tart lépést.

Régi módszerek

Hagyományos szemléletű népművelőink egyre inkább elvesztik lábuk alól a talajt. Ők még mindig rendezvényekben,

ismeretterjesztő előadásokban, színjátszó csoportokban gondolkodnak, és ezért nem hogy tisztulnának a távlatok, hanem egyre inkább összerosódnak.

Pillanatnyilag az a helyzet — nálunk, Veszprém megyében —, hogy van 257 falusi művelődési otthonunk. Az új besorolás óta ezek egy része körzeti művelődési otthon lett, 136-ot klubkönyvtárnak neveztek el, 85 régi engedéllyel működik.

Ezeknek a művelődési intézményeknek a többsége teljességgel alkalmatlan a műveltség terjesztésére. Az épületek riasztóan barátságtalanok, elhanyagoltak. Berendezésük szegényes, majdnem nyomorúságos. Téli fűtésük megoldatlan és szinte megoldhatatlan, takarításuk alkalmatlan. Bennük csupán a könyvtár van elfogadható állapotban, már ott, ahol egyúttal van a művelődési ház és a könyvtár.

Községeink 90 százalékában tiszteletdíjas igazgató áll az intézmény élén, aki néhány száz forintos juttatásért „irányítja” a művelődési életet. A tiszteletdíjas igazgatók legtöbbször munkája abból áll, hogy időnként megszerveznek egy-egy ismeretterjesztő előadást, ünnepséget, kiállítást vagy más rendezvényt, írnak néhány formális jelentést, és az évad elején szerkesztenek egy évről évre sablonosan ismétlődő munkatervet. Mostani körülményeink között nem is várható náluk több.

Egyre nyilvánvalóbb, hogy elhanyagolt művelődési házaink és a bennük lezajló eseményecskék nem érdeklik a falusi embereket. Nincs igény a művelődésre — általában így fogalmazódik meg ez, és így igaz: a műveltség megszerzésének arra a módjára, amit művelődési intézményeink pillanatnyilag nyújtani képesek, valóban nincs igény.

A műkedvelő előadások, a közepes, vagy annál is gyengébb felkészültségű előadók még akkor is keveseket vonzanának, ha egyébként kényelmes, izléses és barátságos környezetben juthatnának hozzá az emberek, hiszen sokkal többet kaphatnak a rádiótól, a televíziótól úgy, hogy ki sem kell mozdulniok otthonról.

Görccösen ragaszkodunk a megszokotthoz a népművelés rendelkezésére álló anyagiak területén is. Kevés, kétségtelenül nagyon kevés az a pénz, amiből egy-egy klubkönyvtárunknak fenn kell tartania magát. Az egységes évi néhány ezer forintnyi állami támogatás, ami Veszprém megyében jut ezeknek az intézményeknek, annyira kevés, hogy az igaz-

gató tiszteletdíján, a villanyszámlán és a takarításon kívül másra szinte nem is jut belőle.

Végül a legfontosabb, az egységes elvi irányítás is csak papíron érvényesül. Kísérletezünk ugyan a művelődési intézmények hálózatának kialakításával, de nem sok eredménnyel. A népművelés több szektoriségéből következik, hogy az egységes szemléletű tanácsi irányítás a községi tanácsok jelenlegi apparátusával alig megoldható. Mostani helyzetünkben — mert nem konkretizálhatók az egységes irányítás követelményei — torz elképzelések megvalósítására is jócskán van lehetőség.

Mi a teendő?

Mit lehetne tenni annak érdekében, hogy ez a meglehetősen nagy zűrzavar kitisztuljon, hogy falusi népművelésünk valóban korszerű és hatásos legyen?

Egyszer s mindenkorra elejét kellene venni annak, hogy a látszat-népművelést népművelésnek nevezzük. Radikális beavatkozás kell itt, nem szabad, hogy a hőksorszak nosztalgiai és a szép, de használhatatlan hagyományok irányítsanak bennünket.

Erős szelekcióra van mindenekelőtt szükség. Hagyjunk fel végleg a kísérletezéssel, vizsgáljuk meg, melyek azok a művelődési formák, amelyek a mai falu életében használhatók és hatásosak.

Csekély tapasztalattal is bárki meggyőződhet róla, hogy a *falusi művelődési intézmények valóságos élete ma a könyvtárszobákban zajlik.* Jelenlegi közművelődési tevékenységi formáink közül kétségtelenül a legelterjedtebb és a leghatékonyabb az olvasás. (Nem számítva természetesen a televízió nézést és a rádióhallgatást, de a televízió és a rádió műsorát annyira készen kapjuk, hogy vele szemben csak egy alternatívánk van: be- vagy kikapcsoljuk a készüléket.) *A korszerű falusi művelődés bázisa véleményem szerint csak a könyvtár, az olvasás lehet.* Alapvető teendőnk lenne tehát, hogy a klubkönyvtárak könyvtár részlegeit alakítsuk korszerűvé elsősorban. És a könyvtár legyen valóban könyvtár, ne csak rideg, raktárszerű kölcsönzőhely. Helyiségek kellene mindenekelőtt ehhez, berendezésre és állománygyarapításra van szükség. A helyi olvasás lehetősége, szabadpolg, folyóiratok, újságok, fűtés, otthonosság: így lehetne és kellene elindulnunk. *Aki segíteni tud, itt segítsen!*

Az otthonossá tett könyvtár köré épülhetne ki az ismeretközlés és a műveltségterjesztés átfogóbb rendszere, a sokat hangoztatott kiscsoportos foglalkozások (különböző profilú klubok, szakkörök, verbális ismeretterjesztés stb.) révén.

Közfelfogásunk megszokta a nagytermet. Egyszer s mindenkorra szakítanunk kellene ezzel a szemlélettel, nemcsak szóban hanem operatív beavatkozással is. Nincs rá szükség! Barátságos kis olvasótermek, otthonos tv-szobák, hangulatos szakköri helyiségek kellene, ha azt akarjuk, hogy népművelésünk vonzó és hatásos műveltségterjesztő tevékenység legyen.

A mi garasaink

Pénz nélkül természetesen nem megy. De mindenki tudja, hogy a most rendelkezésünkre álló szűkös anyagi keret is többnyire értelmetlenül folyik el. Ezen a területen is sürgősen rendet kellene teremtenünk. De éppen a mi megyénkben van már egy sereg példa arra, hogy a termelészövetkezetek szívesen vállalnak részt a művelődési otthon fenntartásában. Zalavárt, Vaszart és Veszprémvarsányt már vagy húsz községünk követte, és szinte naponta kezdődnek tárgyalások a közös fenntartásba vételről. Ezzel a támogatással és a különböző szervezetek, intézmények kulturális célokra szánt összegeivel már sokkal többre lehetnénk, ha egységes elképzeléseink lennének a *fontossági sorrendről.*

Ne dotálja a társadalom az öncélú, a csupán egyéni érdekeket kielégítő, vagy a nyilvánvalóan értelmetlen és haszontalan „népművelői” munkát! Ne osszuk szét egyenlően a meglévő pénzt, csak oda adjunk, ahol valóban használni tudják! Ne fizessünk *tiszteletdíjakat látszatomunkáért!* Ne finanszírozzunk rendezvényeket azért, hogy szebb legyen a statisztikánk! Ne hagyjunk értelmetlenül tengődni intézményeket csak azért, mert nem tudunk mit kezdeni velük.

Mennyi, de mennyi tisztázásra váró kérdés: Ki és hogyan irányítson? Megbecsülük-e a népművelőt? Megfelelő-e a népművelők képzése? Mihez kezdhet egy fiatalember? Mennyi pénzt adhat a MESZÖV, a KISZ, vagy a termelészövetkezet? Ki mondja meg, hogy milyen legyen az új klubkönyvtár? Tárolhatnak-e gabonát a nagyteremben? Miért nem tudjuk végre egyesíteni a „klub” és a könyvtár” költségvetését? És egyáltalán: miért nem tudunk elmozdulni a mostani holtpontról? Miért nem tudjuk levetni a kinőtt kamaszruhát?

Nem vitatom — senki nem vitathatja — falusi népművelésünk eddigi heroikus erőfeszítéseit és szép sikereit, de kétségtelen, hogy néhány éve sok jó határozat, irányelv, intézkedés ellenére megrekedtünk a fejlődésben. A népművelők országos konferenciája remélhetőleg olyan új állomása lesz az ügynek, amely megpezsdíti ezt az áporodottságot.

Balogh Elemér
Napló (Veszprém)

Első címleírási szabályzatunk

Könyvtárainkban a címfelvételi gyakorlat sokáig igen különböző volt: mindegyik intézmény maga határozta meg a katalogizálás szabályait. Ezeket azonban még nem foglalták szabályokba, és rajtuk időnkint egy-egy lelkesebb katalogizáló rontott vagy javított egyéni meggyőződése szerint. Olyan intézményt sem lehetett találni, ahová a könyvtárosok útmutatásért fordulhattak volna, bár a nagyobb könyvtárak készséggel szolgáltak a saját gyakorlatuknak megfelelő tanáccsal.

Az azonos szabályok szerint történő katalogizálás követelménye csak az első világháború után lett parancsoló szükségesség. 1923-ban ugyanis Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ (OKBK) névvel központi szervet alapítottak. Ennek az Országos Magyar Gyűjteményegyetem tanácsa 1923 júliusában hozott határozatával köteletségévé tette, hogy a nagyobb könyvtárak 1920 óta beszerzett anyagáról közös címjegyzéket állítson fel.

Nyilvánvaló, hogy központi katalógust szerkeszteni csak úgy lehet, ha a könyvtárak azonos elv szerint jelentik be szerzeményeiket. Ezért az OKBK 1924 decemberre magyar címfelvételi szabálytervet dolgozott ki, s ezt hozzászólás végett megküldte több nagyobb könyvtárnak. A beérkezett javaslatok alapján kisebb módosításokat hajtottak végre. A végleges szöveg 1928-ban *A központi címjegyzék katalogizálási szabályai* címmel könyv alakban jelent meg. Ez még nem szabvány volt, hanem csak ajánlás, mégis sok könyvtár fogadta el kisebb-nagyobb változtatásokkal, és nemcsak az új szerzeményeket jelentették be ennek alapján, hanem saját anyagukat is eszerint tartották nyilván.

A kiadványon a szerkesztők nevét hiába keressük. Az összeállítás — Domanovszky Ákos közlése szerint — elsősorban Prohászka Lajos filozófusnak, az OKBK egyik munkatársának, a pedagógia későbbi egyetemi tanárának a műve. A fogalmazást minden valószínűség szerint átnézte és átjavította Pasteiner Iván, a Központ igazgatója is.

A különböző országok szabályzatának készítői két fő minta közt választhattak, az amerikai—angol ALA (American Library Association — Amerikai Könyvtáros-egyesület) alapelvek és a porosz instrukciók közt. Utóbbinak 2. kiadása 1909-ben jelent meg nyomtatásban *Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken* címmel. Prohászka a német minta mellett döntött. Elhatározása az akkori erős német kulturális befolyás miatt magától értetődő volt, emellett jobban megfelelt nagykönyvtáraink gyakorlatának, mint az angolszász címfelvevőké.

A magyar szöveg nem szolgai fordítás, bár nagyjából a porosz instrukciók előírásait ismétli meg rövidített formában. A leglényegesebb különbség a tárgyi vezérszó megállapításánál mutatkozik. A németek anonim munkáknál vezérszónak az első alanyt veszik, pontosabban „*az első nem jelzői vagy határozói viszonyban álló főnevet vagy főnévként használt más beszédrészt.*” A magyar szabály eltérően rendelkezik: „*a tárgyi cím első szava*” a vezérszó, ha azonban ez az első szó névelő, határozószó, kötőszó, akkor az ezt követő szó alatt kell a katalogizálást megkezdeni (93 §). Ez a változtatás igen szerencsés, a szabályokat nem ismerő olvasók számára megkönnyíti a keresést.

Találunk benne azonban következtelen és helytelen rendelkezéseket is. Lássunk példaképp egyet! A német szótárak, lexikonok, bibliográfiák az *ä, ö, ü* betűket az *abc*-be sorolásnál úgy tekintik, mintha *ae, oe, ue* lennének, máskülönben is gyakran használnak *ö* helyett *oe*-t, és fordítva *oe* helyett *ö*-t. Az OKBK előírásai ezt a betűrendbe sorolást *részben* átvették. A 40. § a következőképp intézkedik: „*A vezérszó kivételénél az idegen neveknél átírjuk az ä, ö, ü, äu betűket ae, oe, ue, aeu betűkre.*” A beosztás szabályainál ezt a rendelkezést *nem* ismétlik meg, a 179. § csak annyit mond, hogy „*a beosztás a latin abc betűinek sorrendjében történik, azonban a rövid és hosszú magánhangzók (a, á, e, é stb.) közt nem teszünk különbséget*”. Természetesen az *o* és *ö*, az *u* és *ü* közt *nem* hosszúsági különbség van, mégis az OKBK, valamint az *ö* gyakorlatát követő Egyetemi Könyvtár a betűrendben az *ö*-t mindenütt következetesen *oe*-nek kezelte, és az *od* és *of* közé illesztette. Így az Ökrös nevet az Odor és Okolcsányi közt lehetett csak megtalálni, a Bölönit pedig a Bodrog és Bogár között. Ugyanez állt az *ä*-re és az *ü*-re is. Mindez a katalógus használatát nagyon megnehezítette, s a közönséget alig lehetett erre a magyarban teljes értelmetlen szabályra megtanítani. Az olvasók így azokat a szerzőket, akinek nevében *ä, ö, ü* fordult elő, gyakran nem találták.

Az 1952-ben életbe lépett szabványnak sikerült kiküszöbölnie a korábbi katalogizálási előírásokba tévedt következtelenségeket és hibákat. Mégse feledjük, hogy egységes címleírásunk kialakításában igen nagy lépést jelentett a közel fél évszázada készült első magyar szabályzat.

Vértesy Miklós

Felszabadulási sajtókiállítás Debrecenben

Sajtókiállítás nyílt a debreceni Városi Hírlapolvasóban abból az alkalomból, hogy negyedszázaddal ezelőtt jelent meg Debrecenben a Néplap, az ország egyik elsőként felszabadult területének napilapja. A kiállítás anyagát a Hajdu-Bihari Napló és a megyei lapkiadó vállalat megbízásából a Debreceni Városi Könyvtár gyűjtötte és állította össze.

A kiállítás az elmúlt 25 év legfontosabb eseményeit mutatja be a Néplap illetve a helyére lépett Hajdu-Bihari Napló tükrében, részben másolatok, részben eredeti sajtódokumentumok felhasználásával. Kitekintést nyújtott a debre-

ceni hírlapírás nagy elődeire: az Alföldi Hírlap, a Debreczeni Vásárfia, a Vörös Újság, valamint a testvérvárosok lapjai, üzemi újságok, alkalmi kiadványok és a nyomdatechnika fejlődését illusztráló képsorok tették teljessé a Debrecen sajtótörténetét reprezentáló kiállítást.

Az anyaggyűjtés során sok, ma már nehezen hozzáférhető sajtódokumentációs anyag került a könyvtár birtokába, ezek egy részének fényképmásolataival helytörténeti gyűjteményét kívánja kiegészíteni. A további tervek szerint a dokumentumokat tájékoztatási segédanyaggá dolgozzák fel.

Az ALFÖLD szerkesztősége vállalta, hogy a folyóirat hasábjain rendszeresen közöl tanulmányokat, elemzéseket, beszámolókat az Olvasó népert mozgalom törekvéseiről, vitáiról, eredményeiről. E szerkesztési program keretében a januári számban Maróti Andor kitűnő írását bocsátotta közre „Műveltebb olvasókért” címmel. A szerző elsősorban az „értelmes olvasás” propagálását teszi a mozgalom feladatává. Szerinte: „a határvonal nem annyira az olvasó és nem olvasó ember közt húzódik, mint inkább az értelmesen olvasók és az elmaradott izlésű, meg a nem olvasók között. Ezért a mozgalom feladatát sem szabad úgy felfogni, mint könyvterjesztést és könyvpropagandát, hanem mint lélektanilag és didaktikailag jól megalapozott izlésnevelést”. Maróti Andor a továbbiakban az olvasásra nevelés iskolai feladatairól beszél és ezzel kapcsolatban megrajzolja a könyvtárak szerepét. — A gondolatébresztő írásra nemcsak a könyvtárosok, hanem a művelődésügyi irányító apparátusban dolgozók figyelmét is felhívjuk.

BUDAPEST MA ÉS HOLNAP

- Adatok és tények Budapest fejlődéséről.* [1956—1963.] 1963. Fővárosi Tanács—Hazafias Népfront, 78 l.
- A felszabadult főváros tizenöt éve 1945—1959.* [Kiad. a] Központi Statisztikai Hivatal Bp. Városi Igazgatóság. 1959. Közgazdasági és Jogi, 160 l.
- Budapest 1960—1970.* (Összeáll. a Központi Statisztikai Hivatal Bp. Városi Igazgatóság.) Kiad. az MSZMP Budapesti Bizottsága, 1966. 121 l.
- Budapest a szocializmus útján. 1950—1960.* [Kiad. a] Központi Statisztikai Hivatal Bp. Városi Igazgatóság. 1962. Közgazdasági, 431 l.
- Budapest statisztikai évkönyve.* 1957—, Statisztikai (évenként jelenik meg).
- Budapest statisztikai zsebkönyve.* 1956—, Közgazdasági (évenként jelenik meg).
- Budapest városrendezési problémái.* Szerk. Preisich Gábor. 1964. Felsőokt. Jegyzetell., 331 l. (A Mérnöki Továbbképző Intézet előadássorozatából 4204.)
- GRANASZTÓ Pál — POLÓNYI Károly: *Budapest holnap.* 1959. Gondolat, 126 l. 28 t.
- A Kossuth-hídtől az Erzsébet-hídig. 1945—1965.* Összeáll. a Központi Statisztikai Hivatal Bp. Városi Igazgatóság. 1965. 79 l.
- PREISICH Gábor: *Budapest városépítésének története* 3. köt. 1919—1969. 1969. Műszaki, 310 l.
- Bibliográfiák*
- Budapest szocialista fejlődése. 1945—1959.* (Összeáll. az FSZEK Budapesti Gyűjteményének munkaközössége. Szerk. és bev. Zoltán József.) 1—3. kötet. 1960. FSZEK.
- BORSOS Béla — SÓDOR Alajos — ZÁDOR Mihály: *Budapest építészettörténete, városképei és műemlékei.* 1959. Műszaki, 314—317 l.
- GRANASZTÓI Pál — POLÓNYI Károly: *Budapest holnap.* 1959, Gondolat, 107—116. l.
- PREISICH Gábor: *Budapest városépítésének története.* 3. köt. 1919—1969. 1969. Műszaki, 163—173. l.
- Tanulmányok, cikkek Budapest városfejlesztésének fontosabb kérdéseiről*
- ABAI György: *Budapesti új kultúrcentrumok.* (Várnegyed. Az új Nemzeti Színház.) = Városépítés. 1969. 1. sz.
- ABAI György: *Az Erzsébet-híd környékének városrendezési kialakítása.* = Városépítés. 1964. 1. sz.
- ÁBRAHÁM Kálmán: *A földalatti vasút tervezése.* = Budapest. 1969. 5. sz.
- ÁBRAHÁM Kálmán: *Személyszállító kötélpályák a hegycsúcsokra.* = Budapest. 1969. 11. sz.
- BAKÁCS Tibor: *A várostervezés, -rendezés és az egészségügy, különös tekintettel Budapestre.* = Élővilág. 1960. 2. sz.
- BERCZIK András — HUPFER Rezső — NAGY Ervin: *A budapesti Hungária körút múltja és jövője.* = Városépítés. 1967. 1. sz.
- BERTALAN János: *Az ipartelepítés.* = Budapest. 1968. 12. sz.
- BERTALAN János: *A kommunális ellátottság.* = Budapest. 1969. 7. sz.
- BERTALAN János: *Közel a kétmillióhoz. Az ipartelepítés és Budapest népességfelhalmozódása.* = Budapest. 1967. 5. sz.
- BERTALAN János — RÉDL Károly: *Budapest vízellátása.* = Városépítés. 1967. 6. sz.
- BERTI Béla: *Budapest lakásépítési terve.* (1966—1980.) = Városépítés. 1968. 2. sz.
- BERTI Béla: *A fővárosi lakásviszonyok és a II. öt éves terv lakásépítkezései.* = Városépítés. 1967. 2. sz.
- CSIKÓSNÉ LADÁNYI Judit — HALÁCHY Loránd: *A Kálvin tér forgalmi és városrendezési kérdései.* = Városépítés. 1963. 1. sz.
- CSORNA Antal: *Az erdők, mint a városi zöldterületek részei Budapesten.* = Városépítés. 1964. 2. sz.
- CZABALAY László: *A zaj elleni védekezés városrendezési feladatai.* = Városépítés. 1967. 1. sz.
- DERCSÉNYI Dezső: *Műemlékvédelem és városfejlesztés.* = Budapest. 1966. 9. sz.
- GRANASZTÓI Pál: *Budapest arcultai.* = Budapest. 1968. 4. sz.

HEIM Ernő: *A budapesti városkép. Eredmények, problémák, tervek.* = Budapest. 1967. 12. sz.

HEIM Ernő: *A lakótelepítés jövője fővárosunkban.* = Budapest. 1968. 4. sz.

HEIM Ernő: *A budai hegyvidék hegyvidék maradjon!* = Budapest! 1968. 5. sz.

HEINCZ Mihály: *A fővárosi lakásépítés helyzete.* = Budapest. 1969. 2. sz.

KÖMÜVES István: *A budapesti agglomeráció néhány elvi problémája.* = Budapest. 1968. 11. sz.

KIÁ CZ György — GOPCSA Ervin: *Játsszókertek Budapesten.* = Városépítés. 1969. 1. sz.

KÖSZEGFALVI György: *Budapest és a budapesti régió fejlesztésének néhány kérdése.* = Városépítés. 1969. 1. sz.

MÁNDI Éva: *A kék láng. A gázszolgáltatás fejlődése.* = Budapest. 1969. 11. sz.

NAGY Ervin: *Budapest közlekedésfejlesztési koncepciója.* = Városépítés. 1966. 3. sz.

NAGY Ervin: *Budapest közlekedési létesítményei és az építés ütemei.* = Városépítés. 1968. 2. sz.

NAGY Ervin: *A keleti-nyugati tengely. Évente 1,2 milliárd a fővárosi utépítésre.* = Budapest. 1968. 9. sz.

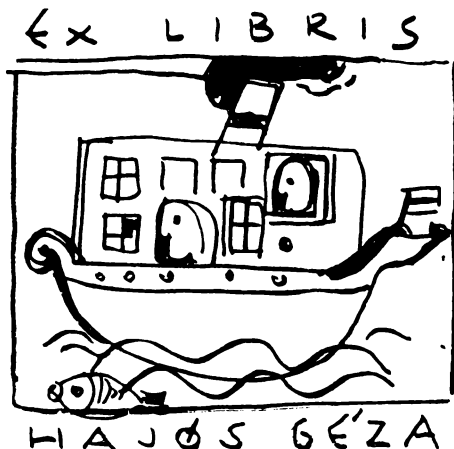
NAGY Lajos: *Budapest gyomra.* = Budapest. 1967. 3. sz.

PALOTÁS Zoltán: *Mennyi fővárosunk tényleges népessége?* = Budapest. 1967. 11. sz.

PREISICH Gábor: *Budapest általános rendezési tervének előzményei.* = Budapest. 1969. 3. sz.

PREISICH Gábor: *Budapest jövője.* = Műszaki Élet. 1967. júl. 13.

PREISICH Gábor: *A főváros környékének növekedési gondjai.* = Budapest. 1967. 8. sz.

REISCHL Antal: *Budapest városfejlesztési tervei.* = Természet Világa. 1968. 12. sz.

REISCHL Antal: *A jövő Budapestje.* = Természet Világa. 1969. 1. sz.

SARLÓS István: *Budapest 1966—1970. A főváros a III. ötéves tervben.* = Budapest. 1966. 3. sz.

SIKLÓS László: *Pályaudvarok.* = Budapest. 1969. 10. sz.

SZANYI József: *A műemlékvédelem néhány időszzerű kérdése fővárosunkban.* = Műemlékvédelem. 1969. 1. sz.

SZANYI József: *Az urbanizáció és a műemlékvédelem.* = Műemlékvédelem. 1969. 1. sz.

SZÜTS László: *Budapest — „mezőváros”. (A főváros mezőgazdasága és problémái.)* = Budapest. 1969. 4. sz.

SZILÁGYI Lajos: *Budapest városközpontjának közlekedési problémái.* = Budapest. 1967. 2. sz.

SZILÁGYI Lajos: *Hogyan alakul Budapest városképe? Eredmények és feladatok Budapest városfejlesztésében.* 1—2. r. = Budapest. 1966. 5. és 6. sz.

TATAI Zoltán: *A főváros várható ipari fejlődése.* = Budapest. 1969. 7. sz.

VISZKEI Mihály: *Budapest közműellátottsága.* = Városépítés. 1969. 1. sz.

Budapest kerületeiről — számrendjükben

RADNAI Lóránt: *A Krisztinaváros.* = Élet és Tudomány. 1964. 14. sz.

RADNAI Lóránt: *A Tabán.* = Élet és Tudomány. 1965. 21. sz.

SZAMOS Rudolf: *A Krisztinától a Vízivárosig.* = Budapest. 1968. 11. sz.

CSORNA Antal: *A gellérthegy-vári zöldterület kialakulása.* = Városépítés. 1966. 3. sz.

- SZÁSZ István: *A II. kerület — „álmaink városa.”* = Budapest. 1969. 4. sz.
- BERTI Béla: *Óbudából Újbuda.* = Budapest. 1967. 9. sz.
- RADNAI Lóránt: *Óbudai séta.* = Élet és Tudomány. 1965. 13. sz.
- HEIM Ernő: *Városrendezésünk fejlődése Óbuda városrendezési tervének tükrében.* = Városépítés. 1965. 3. sz.
- KOMORÓCZY Lajos: *A békásmegyeri lakótelep tervpályázata.* = Városépítés. 1965. 6. sz.
- KŐSZEGI Margit — BERTI Béla: *A megújuló Újpest. A megyeri csárdától a toronyházakig.* = Budapest. 1968. 4. sz.
- BAJOR NAGY Ernő: *Főváros — kicsiben.* (V. kerület.) = Budapest. 1968. 10. sz.
- HEIM Ernő: *Milyen lesz, milyen legyen a Belváros?* = Budapest. 1968. 2. sz.
- HEIM Ernő: *A pesti Duna-korzó.* = Budapest. 1968. 3. sz.
- MAJOR Máté: *A pesti Duna-part városképi problémái.* = Budapest. 1966. 2. sz.
- PREISICH Gábor — FODOR László — GYÖRFFY Lajos — SZABÓ Kálmán: *A budapesti Belváros rendezési terve.* = Városépítés. 1966. 3. sz.
- KENESSEI András: *A Terézváros.* = Kortárs. 1967. 3. sz.
- PILLE György: *A Terézváros.* = Budapest. 1968. 3. sz.
- KERESZTY András: *A „legamerikaiabb” városrész.* (VII. kerület.) = Budapest. 1969. 4. sz.
- BAJOR NAGY Ernő: *VIII. kerületi mozaik.* = Budapest. 1969. 5. sz.
- SZÜCS István: *Lakáshelyzet, lakásigény.* Szociológiai vizsgálat a Józsefvárosban. 1—3. = Budapest. 1966. 5—7. sz.
- BAJOR NAGY Ernő: *Ferencvárosi séták.* = Budapest. 1968. 12. sz.
- BAJOR NAGY Ernő: *Albertfalvától a Gellértig.* = Budapest. 1969. 2. sz.

Diskay Lenke ex librise

Szabados Árpád ex librise

- KŐSZEGI Margit — BERTI Béla: *Kelenföld. Egy városrész múltja, jelene és jövője.* = Budapest. 1967. 4. sz.
- PÉNZES Antal: *Lágymányos.* = Budapest. 1968. 2. sz.
- HONTI Katalin: *A Szabadság-hegy és vidéke.* Budapest. 1969. 2. sz.
- SZOMBATHY Viktor: *A XII. kerület.* = Budapest. 1967. 4. sz.
- KERESZTY András: *Angyalok és gyárak földje.* (XIII. kerület.) = Budapest. 1969. 5. sz.
- ANTALFFY Gyula: *Pillantás Zuglóra.* = Budapest. 1966. 7. sz.
- HEIM Ernő: *Új városrész születik.* A zuglói lakótelep részletes rendezési terve. = Budapest. 1966. 3. sz.
- SZAMOS Rudolf: *Hagyományok nélkül.* (XIV. kerület.) = Budapest. 1968. 12. sz.
- KERESZTY András: *Az ismeretlen XVI. kerület.* (Cinkota, Rákosszentmihály, Sashalom, Árpádföld, Mátyásföld.) = Budapest. 1969. 3. sz.
- SZÁSZ István: *Rákoskeresztúr — a főváros „távolkelete”.* = Budapest. 1969. 3. sz.

BAJOR NAGY Ernő: *Túl a Hungária körúton*. (XVIII. kerület. Pestlőrinc.) = Budapest. 1967. 6. sz.

SZÉKELY Vera: *Egy peremkerület előtörténete*. (Kispest.) = Budapest. 1968. 5. sz.

NAGY Lajos: *Gubacstól a XX. kerületig*. = Budapest. 1969. 2. sz.

KISS E. László: *Csepel fejlesztési tanulmányterve*. = Magyar Építőipar. 1968. 7. sz.

KŐSZEGI Margit — BERTI Béla: *Csepel*. = Budapest. 1968. 5. sz.

SZABOLCSI Gábor: *A XXII. kerület*. = Budapest. 1967. 11. sz.

Összeállította: Csomor Tibor

MŰSZAKI TUDOMÁNYTÖRTÉNETI KIADVÁNYOK

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának 1953-ban megindult „Műszaki tudománytörténeti kiadványok” sorozatában eddig az alábbi kötetek jelentek meg:

KÁROLYI Zsigmond: *Beszédes József élete és működése*. (1786—1852). 1953.

FODOR Ferenc: *Balla Antal élete és műszaki munkássága* (1739—1815). 1953.

SERESS János: *Petzval József* (1807—1891). 1954.

VENDL Aladár: *Schafarzik Ferenc, a hazai műszaki földtan megalapítója* (1854—1927). 1954.

FODOR Ferenc: *Az Institutum Geometricum, az egyetem bölcsészeti karán 1782-től 1850-ig fennállott mérnöki intézet*. 1955.

NAGY Zoltán: *Vedres István művészi munkássága* (1765—1830). 1956.

VENDL Aladár: *A Budapesti Műszaki Egyetem Ásvány- és Földtani Tanszékének története*. 1957.

FODOR József: *Magyar vízimérnököknek a Tisza-völgyben a kiegészítés koráig végzett felmérései, vízi munkálatai és azok eredményei*. 1957.

VENDL Aladár: *A százéves Magyarhoni Földtani Társulat története*. 1958.

TURÁNYI Kornél: *Laáb Gáspár és Magyar István*. Két kultúrmérnök műszaki szolgálatunk úttörői közül. 1958.

BENDEFY László: *Szombathelyi Benedek rudasmester*. Adatok a középkori magyar földmérés történetéhez. 1959.

SCHEIBER Mária: *Novák Dániel* (1798—1849). 1959.

KÁROLYI Zsigmond: *A vízhasznosítás, vízepítés és vízgazdálkodás története Magyarországon*. 1960.

A magyar műszaki értelmiség és a Műegyetem a Tanácsköztársaság idején. (Szerk. Devics József, Károlyi Zsigmond és Zádor Mihály.) 1960.

MÓRA László: *Wartha Vince, a hazai kémiai technológia megalapítója* (1844—1914). 1967.

VADÁSZ Elemér: *A magyar földtan útja Szabó József nyomában*. 1967.

SÁRKÓZI Zoltán: *Árvizek, ármentesítés és folyószabályozás a Szigetközben és az Alsó-Rába vidékén*. 1968.

MÓRA László: *Varga József élete és munkássága* (1891—1956). 1969.

HUSZTI Sándor: *A Műegyetemi Nyomda története*. 1969.

Az 1967. óta kiadott öt könyvet a könyvtár díjtalánul megküldi az érdeklődőknek.

A MŰSZAKI EGYETEM KÖNYVTÁRÁNAK tudománytörténeti kiadványsorozatában jelent meg Huszti Sándor munkája a műegyetemi nyomdáról, mely 1921-től 1950-ig működött. A nyomdatörténet különös érdekessége, hogy szűkebb témáján kívül bemutatja a Horthy-korszak egyetemi hallgatóinak szociális helyzetét is.

AZ INFORMATIKA 1969/4. számának könyvtári vonatkozású cikkei a könyvtárak korszerűsítésének lehetőségével, a könyvek tárolására szolgáló műanyag borítóval, az ETO alkalmazásával, továbbá egyes könyvtári munkafolyamatok szervezésével és létszámkérdéseivel foglalkoznak.

RÁTH—VÉGH ISTVÁN HALÁLÁNAK 10. évfordulója alkalmából a művelődéstörténet e népszerű ismeretterjesztőjéről emlékezik meg 19. ajánló bibliográfiái röplapján a székesfehérvári SZMT könyvtár. Az összeállító, Sudár Iván né a rövid életrajz után a fontosabb művek anno-tált címlírásait közli.

A 14-15 évesek olvasmányai

A 14—15 éves fiatal olvasók olvasmányainak vizsgálata, könyvkiválasztásuk indikáinak elemzése számos olyan tanulságot kínál, amelyet felhasználhatunk a mindennapi könyvtári munkában. A vizsgálódásokból például választ kaphatunk arra a kérdésre is, hogy a gyermekkönyvtár felvértezete-e olvasóit a könyvtárhasználat szabályainak megismertetésén kívül az irodalomban való búvárkodásra, katalógusok, segédkönyvek használatára. Az otthon, az iskola hatása szintén jelentkezik a vizsgált olvasmányokban. De mennyiben? Vajon a gyermekek elolvassák-e 10—14 éves korban az életkornak megfelelő könyveket? Vizsgálódásaink megállapításai szerint ugyanis a gyermekek irodalmi érdeklődése 14—15 éves korban — kevés kivételtől eltekintve — megmarad a gyermekkönyvtár színvonalán, igazolva azt a régi megállapítást, hogy az irodalmi érdeklődés csak a 16 és 20 éves kor között alakul át. Am hogyan és milyen olvasmányélmények hatására történik ez az átváltás?

Annyit tudunk, hogy a fiatal olvasók görcsösen ragaszkodnak az általuk már ismert szerzőkhöz, témakörökhöz, ezért olvassák akár kétszer is ugyanazokat, a Verne műveket, „csíkos és pettyes” könyveket stb. Az lenne ideális, ha a könyvtáros minden egyes olvasójával beszélgethetne, segíthetné őt a könyvkiválasztásban. Ez azonban lehetetlen. Így aztán a gyermekek magukra maradva szembetalálják magukat a könyvtár teljes állományával, könyvkiválasztásuk esetlegessé válik: gyakran kölcsönöznek olyan könyveket, amelyek nem kapcsolódnak élményeikhez, nehéznak, unalmasnak, érdektelennek tartják őket. A sikertelen könyvkiválasztások felületes olvasáshoz, majd a könyvtárból való kimaradáshoz vezetnek.

Az előzőekben ismertetett kérdések tisztázására 15—15 fős mintát vettünk a 37. sz. Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár felnőtt- és gyermekkönyvtári részlegének 14—15 éves olvasói közül. A kiválasztásnál ügyeltünk arra, hogy legalább 3—4 éves könyvtári tagsággal rendelkezzenek, s így nagyobb számú olvasmányból kiválassunk le következtetéseket. Egy éven keresztül figyeltük olvasmányaikat, s a kiválasztott könyveket megbeszéltük velük.

Gyermekkönyvtári tapasztalatok

A 15 gyermek egy év alatt 644 kötet könyvet kölcsönzött. Ebből 198, tehát az összes kölcsönzések 31%-a volt ismeretterjesztő mű.

14—15 éves korban a *fiúk* kalandvagyók, vonzza őket az ismeretlen, a veszélyes, ezért kedvelik Verne regényeit és minden olyan könyvet elolvasnak, amely kíváncsiságukat kielégíti. A fiúknál a felnőttek irodalma csoport is elég nagy olvasottságnak örvend, mert ezen a témakörön belül is vannak kalandos történetek (pl. Scott, Szilvási). Az ismeretterjesztő könyvek közül elsősorban az úti kalandokat kedvelik, amelyekben szintén van merészség, bátorság (Scott kapitány útja, Amundsen stb.), és az ismeretlen táj, vidék megismerésének ígérete. A sportkönyveket is elég nagy számban olvassák, mivel ennek a kornak egyik jellemzője a „kitűnni” akarás, s a sport alkalmat nyújthat arra, hogy kiváljanak a többiek közül.

A *lányok* érdeklődését ebben a korban általában a romantika határozza meg, ezért kedvelik Jókai regényeit. A kalandos és a történelmi regényeknek is a romantikus része vonzza őket. Az ismeretterjesztő könyvek közül legtöbbször a *Lányok* évkönyvét forgatják, s ez érthető is, mert minden olyan dolgot megtalálnak benne, ami őket érdekl (öltözködés, egy-egy érdekes természettudományos cikk stb.).

A fiúk és lányok olvasmányai nagy vonalakban megegyeznek, viszont lényeges eltérések is tapasztalhatók közöttük. A lányokat a regényekből elsősorban maga a romantikus történet vonzza, a fiúkat a főhős jelleme, cselekedetei ragadják meg.

Kölcsönzéskor — lehetőségeinkhez képest — különös gondot fordítottunk a kiválasztott ifjú olvasókkal, mégis nehezen alakult ki a *beszélgetés*, mert kevés gyermeknek van egy-egy olvasott műről saját véleménye. Egyébként a legtöbbször Rónaszegi Miklós: A királynő kalóza és Hegedüs Géza: Az írrok és a fáraó c. könyvét olvasták.

A főhős tetszett legjobban — mondta egy első gimnazista fiú a beszélgetés során. A miertre eléggé sematikus választ adott. („Mert ő volt a haladásért, az igazságért küzdök egyike.”) Amikor kicsit feloldódott, elmondotta, hogy azért szereti az egyiptomi történelemmel foglalkozó könyveket, mert a fáraók világa színes, eseménydús. Szívesen néz meg kosztümös filmeket is. A regényről (Hegedüs Géza: Az írrok és a

fáraó) a tartalom elmondásán kívül nem tudott egyebet mondani. Pedig ez a gyermek az átlagosnál olvasottabb, értelmesebb. Nyilvánvaló, hogy az iskolai oktatásnak, de a közművelődési könyvtárnak is sok a tennivalója az olvasás és az esztétikai érzék fejlesztésében.

Rónaszegi Miklós könyvéről. A királynő kalózáról ketten mondtak véleményt: egy első gimnazista fiú azért választotta ki a könyvet, mert szereti „a tudományos” könyveket. A regény tartalmát hűségesen elmondta. Többet nem tudott róla említeni. A fantáziáját azonban megmozgatta, egy sajátos történelmi atmoszférával ismerkedett meg. Kívánhatunk-e többet?

Miért tetszett a könyv egy első gimnazista leány olvasónak? „A főhős azért tetszett, mert emberszerető volt, felkarolta a szegényeket, elesetteket.” Kiderült, hogy ettől az írótól még a Hínáros tenger c. művet is olvasta, ám lényeges különbséget a két mű között nem talált. Úgy érezzük, hogy az előzőekben elmondottak erre az esetre is érvényesek.

Tapasztalatok a felnőttek könyvtárában

A felnőttek könyvtárában a 15 fiatal olvasó közül 10 lány volt és 5 fiú, valamennyien első gimnazisták.

Az adott időszakban a lányok sokkal több szépirodalmi művet kölcsönöztek, s figyelemre méltó mennyiségben az új magyar irodalom és a klasszikus irodalom alkotásait. Tapasztalatunk szerint a legnagyobb az érdeklődés a mai tárgyú társadalmi regények iránt. (Karinthy Ferenc: Budapesti tavasz, Mesterházi Lajos: A négy lábú kutya, Fejes Endre: Rozsdatemető, Gáspár Ervin: Jancsi és Juliska.) A szovjet és a népi demokratikus irodalom olvasása viszont igen kis arányban szerepelt, melynek okát a beszélgetésekből nem lehetett megállapítani. A fiúk által kölcsönzött könyvek összetételéről is ugyanaz mondható, mint ami a lányokérol. Ennek oka a kötelező olvasmányok azonossága.

Feltűnő az érdeklődés szinte teljes hiánya a társadalomtudományi és politikai könyvek iránt. A 8-as szak könyveiből a fiúk egyáltalán nem, a lányok pedig csak két kötetet kölcsönöztek.

A kikölcsönzött könyvek alapján bátran mondhatjuk, hogy a könyvek döntő többsége színvonalban előrelépést jelentett a gyermekkönyvtárban olvasott könyvekhez képest. Erre bizonyíték egy ötéves tagsággal rendelkező olvasónk felnőtt könyvtári figyelőlapja.

Ebben a csoportban is beszélgetéseket szerveztünk, szerettük volna minél több gyermekkel megvitatni az általa olvasott művet. *A gyermekek magatartása a beszélgetéssel kapcsolatban elutasító volt.* A kevés vállalkozó mégis érdekes adatokat szolgáltatott a könyvkiválasztás módjáról, az olvasott könyvről alkotott véleményekről.

A könyvkiválasztás indítóokaként a barátok, a tanárok, a könyvtáros, a film, a tv, a rádió információi a meghatározók a véletlen könyvkiválasztásokkal szemben. A gyermekek véleménye a legtöbbször végtelenen fogalmazódik meg, a cselekménybonyolítás alapján jönnek vagy rossznak tartanak egy-egy könyvet. A mű tárgyával való érzelmi azonosulás esetén sikeresnek tartanak minden könyvet, irodalmi színvonalától függetlenül. A lányregények érzelmessége, a kalandos regények romantikus hősmítosza ezért kedvelt ebben a korban. Igen érdekes volt megfigyelni az előítéletek jelentkezését. Egy-egy tanár, a család valamelyik tagja, az irodalmi legendák a nehezen hozzáférhető könyvek erősen befolyásolják a gyermekek véleményét, illetve a hallott véleményeket sajátként fogalmazzák meg.

Az előítélet kedvező irányban is befolyásolhatja az érdeklődést. Lényegében ez történik minden olyan esetben, amikor a könyvtáros értékes irodalmi művet vagy hasznos ismeretterjesztő könyvet ajánl az olvasónak, s nem egyszerűen kézbe adja a könyvet, hanem a véleményét is elmondja arról. A rádióban elhangzott színdarab, vagy televízióban levetített film irodalmi párját már másnap keresik a könyvtárban. A rádió, televízió könyvismeretéseire is érzékenyen reagál az olvasóközönség.

Az iskolai irodalmi szakkör is jó műhelye lehet az irodalmi érdeklődés felkeltésének. Az egyik gyermek elmondta, hogy az irodalmi szakkörön a vezető pedagógus rendszeresen ajánl könyveket, s ennek nyomán olvasta el „Anna Frank naplóját”, amelyről okos véleményt is alkotott: „Nagyszerűségét véleményem szerint az adja, hogy egy hasonló korú lány, mint én, hogyan látja a körülötte zajló eseményeket. Egyszerű látásmódja, világos, szép stílusa nagy hatással volt rám. Nagyon jó lenne, ha minél többen olvasnák társaim közül ezt a könyvet, mert a háborúban történt borzalmakat nem akarják elhinni.” A beszélgetés során kiderült, hogy Peter Weiss Vizsgálat c. drámája nem tetszett neki. A modern dráma szerkezetét az iskolában tanult klasszikus drámák után formailag nem értette, idegenül hatott rá.

Az önálló gondolkodásra valló vélemény érdekessége és értéke, hogy az élet és az irodalom összefüggéseinek felismerését tükrözi. A klubfoglalkozásokon szóba kerülő

könyvekről elhangzott vélemények csupán egy-egy motívumra reagáltak: Izgalmas, szerelmes, unalmas stb. jelzőkkel. Nem hisszük, hogy csak ennyit venne észre egy-egy könyvből ez a korosztály. Sokkal inkább arról van szó, hogy áttételesen hatnak rájuk ezek a művek, érzelmi szempontok érvényesülnek bennük a racionális megfogalmazással szemben.

Megállapításaink szerint a felnőtt könyvtár rendelkezik azokkal a művekkel, amelyek a 14—15 éves olvasók olvasmányigényeit kielégítik, a könyvek feltárási módja viszont nem felel meg a fiatalok könyvkiválasztási szokásainak, nehezen tájékozódnak a könyvek között. Arra kell tehát törekednünk, hogy az olvasószolgálatban szakítsunk az „egy jó könyv” jellegű ajánlásokkal, és rendszeresen figyeljünk kell a 14—15 éves olvasók könyvkiválasztását. Ezért könyvtárunkban szeretnénk megvalósítani, hogy a gyermekkönyvtárból átkerülő fiatalok olvasmányainak irányítása egy vagy két könyvtáros személyes feladata legyen. Ezen felül jó volna, ha a gyermekkönyvtár átíratkozás előtt álló olvasói csoportosan többször meglátogatnák a felnőtt könyvtárat, megismernék katalógusrendszerét, a könyvek elhelyezési módját. Ennek érdekében felújítjuk a könyvbarát-kör összejöveteleit, ahol a 13—14 éves olvasóinkat megismertetjük a felnőtt könyvtárral. A tapasztalatok alapján úgy határoztunk, hogy a művelődési kör foglalkozásain rendszeresen sort kerítünk könyvek megbeszélésére is.

ifj. Szecsődi Jánosné — Konrád Eva
a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
37. sz. kerületi könyvtárának munkatársai

Hogyan segíti a Miskolci Városi Könyvtár a 101. sz. szakmunkásképző intézet könyvtárát?

A Művelődésügyi Minisztérium és a Munkaügyi Minisztérium közötti megállapodás értelmében az Országos Pedagógiai Könyvtár az 1967/68-as tanévben megvizsgálta a szakmunkásképző intézetek könyvtári helyzetét. A vizsgálat eredménye ráirányította a könyvtárosok figyelmét a szakmunkásképzés könyvtári ellátásának fogyatékosáigra. Ilyen előzmények után vállalta a Miskolci Városi Könyvtár a 101-es Ipari Szakmunkásképző Intézet könyvtárának patronálását az intézet és a városi könyvtár közötti megállapodás alapján, amelyet felmérés előzött meg. A legsürgősebb feladat az intézet könyvtárának rendezése volt, mely a négyezer kötetes ifjúsági könyvtár állományának selejtezését, leltározását, feldolgozását, katalogizálását, a raktári rend kialakítását, az állomány további fejlesztését és a kölcsönzési tevékenység megszervezését jelentette. Mindenekelőtt a Könyvtárellátótól megrendeltük a szükséges nyomtatványokat, és érettségizett szakmunkástanuló fiatalokból öttagú „könyvtáros brigádot” szerveztünk. A tanulókat az iskola igazgatósága jelölte ki, s 1—2 hetenként (ritkán havonként) cserélődtek, munkahelyükről történt kikerésük időtartama szerint.

Feladatuk a betűrendi (Cutter) jel és a szakjelzet meghatározása, valamint a csoportos és címleltár kitöltése után — e műveleteket a városi könyvtár munkatársa végezte — a bélyegzés, a leltári számoknak a könyvekbe való beírása illetve a régi bejegyzések érvénytelenítése, végül a könyvkártyatartó tasakok ragasztása volt.

Az intézeti nevelő-könyvtárossal egyetértésben kivontuk az állományból az elavult műveket is, az állomány kb. 28%-át. Az állománybavétel után kialakítottuk a raktár rendjét. A laktrazárt régi könyvszekrények helyét szabadpolcos berendezés foglalta el, ezt az új épületbe költözött egyetemi könyvtár ajándékozta az intézetnek.

Az állományrendezéssel egyidejűleg könyvtáros személycserére is sor került. Az új könyvtáros, Keszthelyi Zsuzsanna magyar—történelem szakos tanárnő lett, heti 6 óras nyitvatartási megbízással. Munkájával, amely a kölcsönzés mellett az állománygyarapítást, katalogizálást stb. is magába foglalja, sem órakedvezménye, sem havi 200 Ft tiszteletdíja nincs arányban.

Megkezdődött a könyvállomány felfrissítése is: 6000 Ft értékben vásároltak új könyveket, és az SZMT könyvtár is adott 1000 kötetes letéti állományt. S ami a legfontosabb: a kölcsönzés is megkezdődött. Az intézet 2760 tanulója közül napról napra mind többen keresik fel a könyvtárat.

A további feladatok közé tartozik a katalógusok elkészítése, az állomány bővítése és természetesen a legfontosabb: a könyvkölcsönzési órák rendszeres megtartásának biztosítása és az igen nagy létszámú szakmunkás tanuló ifjúság rendszeres olvasóvá nevelése.

Gáspár Mihály
a Miskolci Városi Könyvtár munkatársa

Kérdezz – felelek

A SZERKESZTŐSÉG KÉRDEZI:

Az utóbbi időben több tiszteletdíjas könyvtáros panaszkodott a Könyvtárhoz intézett levelében amiatt, hogy tiszteletdíjából a korábbiakhoz képest magasabb összeget vontak le adó címén. Például B. L. Hajdú-Bihar megyei tiszteletdíjas könyvtáros, aki heti hat órában kölcsönöz, sérelmezi, hogy egy 1969. évi pénzügyi rendelet alapján a tanács 14%-os adót von le 250 Ft-os havi tiszteletdíjából. A tanácsszerv arra hivatkozik, hogy ez az összeg meghaladja a 200 Ft-ot. Helyes-e a fenti levonás kulcsa, és általában milyen adókulcsot kell alkalmazni a tiszteletdíjas könyvtárosok esetében?

DR. FERENCZ GYÖZÖ, A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM BÉR- ÉS MUNKAÜGYI OSZTÁLYÁNAK HELYETTES VEZETŐJE VÁLASZOLJA:

A jövedelemadó levonásának jogosságát és az adó mérvét elsősorban azon az alapon kell megvizsgálni, hogy a munkát az érdekelt milyen jogviszony — munkaviszony (ezen belül: első munkaviszony, másodállás vagy mellékfoglalkozás), illetve munkára létesített egyéb jogviszony (pl. megbízás) — keretében végezte el. A kérdézet esetében a jogviszony nem tisztázott, így arra csak feltételes válasz adható.

Az ún. tiszteletdíjas könyvtárosok egy része is munkaviszony alapján folytatja tevékenységét. Ez a helyzet a 105/1961. (M. K. 1.) MM számú utasítás hatálya alá tartozó könyvtárosok esetében, akik művelődési otthonokban működnek, illetve a tanácsok irányítása alá tartozó könyvtárakban havi 48 órát el nem érő munkaidővel dolgoznak, végül, akik üzemekben (intézményekben stb.) közvetlen szakszervezeti irányítás alatt végzik díjazott munkájukat. A felsorolt könyvtárosokkal pl. — a hivatkozott utasítás 1. §-a értelmében — abban az esetben is munkaviszonyt kell létesíteni, ha munkaidejük a havi 48 órát nem éri el, de másutt már legalább havi 48 órai munkaidővel munkaviszonyban állnak. A munkáltató ez alól kivételt csak a dolgozó írásbeli kérelmére tehet, és ilyen alapon a felek megbízási szerződést köthetnek.

A jogviszony tisztázása után a következő jogszabályok előírásai szerint kell az általános jövedelemadó illetve a nyugdíjjárulék levonásának kötelezettségét megállapítani:

- az általános jövedelemadóról szóló 4/1969. (I. 25.) Korm. számú rendelet (rövidítve: R.) és a végrehajtása tárgyában kiadott 4/1969. (I. 25.) PM számú rendelet (rövidítve: Vhr.) alapján. (Mindkét rendelet megjelent a Magyar Közlöny 1969. évi 7. és a Pénzügyi Közlöny 1969. évi 6. számában);
- a 4/1965. (I. 31.) Korm. számú rendelet végrehajtásáról szóló 2/1965. (I. 31.) SZOT számú szabályzat, amely megjelent a Magyar Közlöny 1965. 9. és a Pénzügyi Közlöny 1965. évi 6. számában.

E szabályok értelmében

a) a könyvtáros nyugdíjjárulék alá nem eső (az első munkaviszonya törvényes munkaidején kívüli) *másodállásának vagy mellékfoglalkozásának* munkabéréből — a Vhr. mellékletének 1. pontja alapján — 10%-os egyedi adókulcs alkalmazásával jövedelemadót kell levonni;

b) a *munkaviszonyon kívüli pl. megbízás keretében folytatott könyvtárosi tevékenység* díja — kivéve a művelődési otthonban foglalkoztatott könyvtárosok díját — progresszív jövedelemadó alá esik (ennek mérve az R. 10. §-a szerint, ha a jövedelem évi összege 5000 Ft-nál nem több: 6%);

c) a *művelődési otthonokban megbízás alapján* foglalkoztatott könyvtárosok díjából — a Vhr. mellékletének 13. pontja szerint — 3%-os egyedi adókulccsal kell a jövedelemadót levonni;

d) az *első munkaviszony* keretében végzett könyvtárosi munka béréből progresszív nyugdíjjárulékot kell levonni. Ugyancsak nyugdíjjárulék alá esik *annak a mellékfoglalkozásnak* a bére, illetve a megfelelő bérhányada, amely a dolgozó nem teljes munkaidőre létesített első munkaviszonyát annak törvényes munkaidejére egészíti ki. (Az ezt meghaladó időre járó munkabérből 10%-os jövedelemadót kell levonni.)

Megemlíteném még, hogy mind a progresszív, mind az egyedi adókulcsok alkalmazásával levont jövedelemadóból — a 15/1967. (XI. 24.) PM számú rendelet alapján megjelent a Magyar Közlöny 1967. évi 87. számában) — közsegfejlesztési hozzájárulást is le kell vonni. Ennek mértéke a levont jövedelemadó 10%-a. A hozzájárulás levonását mellőzni kell, ha annak összege a 3 Ft-ot nem éri el.

A kérdézet esetében, tekintettel arra, hogy B. L. nyugdíjas, a levonás mértéke legfeljebb 6% lehet.

Micsoda gazdag ország vagyunk!

A Csongrád megyei Könyvtáros 1969. évi novemberi számában fontos híradás jelent meg „Épül a makói József Attila könyvtár” címmel. Amennyire nagy öröm, ha új könyvtár épül, legalább annyira bántó, sőt a felelősség kérdését is felvető probléma, hogy nálunk akadnak könyvtárápítettek, akik egyáltalán nem tartják szükségesnek igénybe venni a Könyvtártudományi és Módszertani Központ teljesen ingyenes és segítőkész könyvtárápítési szaktanácsadó szolgálatát.

A KMK a makói könyvtárral mindössze egy alkalommal foglalkozott, egy korai, elégtelen alapterülettel számoló építési program megbeszélésén. A könyvtár egyetlen tervvázlatát sem mutatták be, holott a tervezést a Lakóterv végezte Budapesten, a KMK-tól 10 percnyi távolságra.

Elég csak egy felületes rápillantás a Csongrád megyei Könyvtárosban közzét alaprajzi vázlatra, máris kiderül, hogy ugyanezen alapterületen belül némi módosítással sokkal alkalmasabbá lehetett volna tenni a könyvtár belső tereosztását. Így olyan súlyos hibákat lehetett volna elkerülni, hogy például a kölcsönző szolgálat a díszudvar előtt áll és el van választva a könyvraktártól. Ma már nem elégedhet meg egy könyvtár sem a tagolatlan belső térrel. Az semmiképpen sem tekinthető a tér funkcionális tagolásának, hogy oda a díszudvar „belelóg”. A díszudvar rossz elhelyezése egyébként az olvasószolgálatot elválasztja a feldolgozó munkahelyektől és a szolgálati helyiségektől. A Kiskunhalasi Járási Könyvtár alaprajzával történő felületes összehasonlítás is megmutatja, hogy Kiskunhalason a nagyjából ugyanakkora alapterületet sokkal észszerűbben használták fel. A kiskunhalasi kölcsönzési övezetből az egész könyvtár áttekinthető. Igaz, a kiskunhalasi program az alacsony beruházási hitel miatt kihagyta a gyermekrészeletet, és ezt a hiányt majd hozzáépítéssel kell pótolni a jövőben. Makón nem feledkeztek meg a gyermekrészeletről, de van-e benne köszönet? A normák szerint szükséges 170 m² helyett csak 53 m² jutott a gyermekeknek. „Bár a gyermekkönyvtár alapterülete a könyvtár alapterületéhez viszonyítva — véleményem szerint — kevés, de ezen már nem lehet változtatni.” — írja a cikk szerzője. Új épület esetén mit kellett volna „változtatni”? Meg kellett volna tervezni!

A szerencsétlen Salgótarjáni Megyei Könyvtár mellett — amely szintén „titokban” épült — most már újabb könyvtárunk lesz, ahol arra kell ügyelnünk, hogy az idetévedt külföldi szakemberek meg ne lássák.

A szomszédos országok, például az NDK vagy Szlovákia több könyvtárápítési tervét véleményezésre megküldték a KMK-ba, ugyanis itt működik a Szocialista Országok Könyvtárápítési és Berendezési Koordinációs Központja. Épp ezért tűnik igen furcsának, hogy sem a Hódmezővásárhelyi Megyei Könyvtár, sem a Makói Járási Könyvtár, sem a Lakóterv nem találta meg a Múzeum utca 3. sz. épületet egy konzultáció erejéig. Ennyire gazdag ország vagyunk? (i-n)

Újévi üdvözlét könyvtáros módra

Levelet kaptunk a múlt év szilvesztere táján. „Kedves Barátunk! — kezdődött a sokszorosított szöveg, majd így folytatódott — Tekintettel arra, hogy egész évben bőségesen el volt látva felesleges felmérésekkel, kérdőívekkel... nem szeretnénk, ha lelki egyensúlyja az év utolsó napján esetleg felborulna hiányukban... Szilveszterre való tekintettel Örkény István egyperces novelláját ajánljuk elolvasásra...” Ezután valóban a „Közvéleménykutatás” című, fél oldal terjedelmű írás következett, melyben a fanyar humorú író gyilkos gúnnyal parodizálja az ilyen kérdőívek olykor ugyancsak együgyű kérdéseit, meg a rájuk adott nem kevésbé „elmés” válaszokat. A levél e sorokkal zárul: „Ha ezt (ti. a kérdőív-paródiát) is kibírta az évközi 364 után, akkor bizalommal tekinthet az 1970-es év elé... eredményekben gazdag (aktában és értekezletben szegény) új évet kívánunk a Veszprémi Járási Könyvtár dolgozói Balatonalmádiból.” Csak most tudunk gratulálni az eredeti ötlethez: az újévi jókívánsághoz „kapcsolt” véleményekkel a felesleges vizsgálatokról, értekezletekről messzemenően egyetértünk, s bizonyára a címzett olvasók is, akik az irodalom-propagandának ezt az eredeti módját mindig jó néven veszik.

A borsodi könyvtárhálózat jubileumi ünnepe

Ünnepi tanácskozást rendeztek december végén Miskolcon a tanácsai könyvtárhálózat fennállásának 20. évfordulója alkalmából. Az ünnepség keretében megjutalmazták a hálózat régi könyvtárosait. A borsodi könyvtári szervezet összetartó erejének és a könyvtárosok hivatásteretének imponáló bizonyítéka, hogy a tanácsai könyvtárosok egynegyede, 121 könyvtáros több mint 10 esztendeje tevékenykedik a hálózatban, mégpedig 10—14 éve 88-an, 15—19 éve 23-an. A törzsgárda alábbi tiz tagjának könyvtárosi pályakezdése egybeesik a hálózat megalapításának évével: Csiki István (Vatta), Csóry Zoltán (Sajóvámos), Géczy Antal (Ónod), Kugler Rezsőné (Mocso-lyás tanya), Oláh László (Zádorfalva), Skultéty Andor (Mályi), Slezsák Imre (Edelény), Szobota Istvánné (Tomor), Szőnyi László (Miskolc), Ványai László (Szemere).

A könyvtárosok hivatástudatát emelte ki megnyitójában *Gulyás István* megyei népművelési csoportvezető is, amikor megállapította, hogy a megyei könyvtárhálózat felnőtté vált. De figyelmeztetett arra, hogy ha a ma emberével szemben támasztott társadalmi követelményekből indulunk ki, és ezzel vetjük össze a könyvtári hálózat jelenlegi helyzetét, legalább annyi feladat áll a könyvtárak előtt, mint amennyit eddig elvégeztek, s a gyorsabb ütemű fejlődés sem csak a könyvtárosokon múlik. Ezzel kapcsolatban az alábbi kérdéseket tette fel: „— Vajon iskolai oktatásunk mai gyakorlata a kikerülő fiatalok belső igényévé teszi-e az olvasást? — Jelenlegi közművelődési hálózatunk alkalmas-e a korszerű ellátásra? — Elegen olvasnak-e, s akik olvasnak, a legértékesebb irodalmat olvassák-e? — Nép-

művelési munkánkban elfoglalja-e őt megillető helyét a könyvtár és a könyv?”

A könyvtárosok nevében felszólaló *Szőnyi László* megyei könyvtárigazgató a hálózat fejlődését tekintette át. Beszéde egyszerre volt emlékezés és szakszerű könyvtártörténeti elemzés. A könyvtárügy „hőskorából” a körzeti könyvtári rendszerhez kapcsolt letéti ellátást emelte ki, mint ma is tanulságokat kínáló könyvellátási formát, az 1957 utáni, második fejlődési korszakról szólva pedig főként a tanácsai kezelésbe adás jelentőségével és a belőle fakadó problémákkal foglalkozott.

Sallai István, a KMK főosztályvezetője a könyvtárügyünk fejlődési irányzatáról tartott előadásában a borsodi könyvtárügy néhány olyan vonására hívta fel a figyelmet, amelyből kitűnik, hogy a megye igen fontos szerepet játszott a magyar közművelődési könyvtárak történetében. Rámutatott arra, hogy itt született meg a megyei könyvtár modern megfogalmazása: a Miskolci Megyei Könyvtár tűzte ki elsőként azt a célt, hogy gyűjteményeit az általános tudományos könyvtári igény-szintig fejlesztve valódi „városi” színvonalat érjen el, nagy prézens állomány és az olvasótermi kultúra kialakításával. A miskolci városi fiókhálózat volt az első, amely sikeresen igyekezett hálózatát aránylag nagy könyvtárakból felépíteni. A megye mutatott elsőként példát a tanácsai és szakszervezeti könyvtárak munkamegosztáson alapuló együttműködésére, jól működő közös fenntartású intézmények létrehozására. A megye könyvtári szerepet vállaltak a körzeti könyvtári rendszer és a klubkönyvtári forma első kísérleteiben is. (—ő—)

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének küldöttközgyűlése

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete a múlt év decemberében vezetőségválasztó küldöttközgyűlést tartott. A titkár és az ellenőrző bizottság elnökének beszámolója és az azt követő vita után Lévai Tamásné, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ megbízott főigazgatója az országos információs rendszer kialakításáról tájékoztatta a megjelenteket. Ezután a küldöttközgyűlés megválasztotta az MKE új vezetőségét (az Alapszabály értelmében vezetőségválasztásra kétvétenként kerül sor): újból megválasztották az eddigi vezetőség tagjainak kétharmadát, egyharmad részben pedig új tagok kerültek a vezetőségbe. A vá-

lasztás eredményeképpen az elnökség összetétele a következő:

Bikácsi Lászlóné, Bilincsi Lajos, Csóke Anna, Gombocz István, Gerő Gyula, Hegyi Nándor, Kéki Béla, Kertész Gyuláné, Kondor Istvánné, Kovács Máté, Léczes Károlyné, Mátrai László, Mészáros Antal, Sebestyén Géza, Somkuti Gabriella, Sperl Vilmos, Szabó Sándor, Székely Sándor, Szepesi Zoltánné, Szita Ferenc, Takács Miklós, Zsidai József.

Az ellenőrző bizottság tagjaivá Podonyi András, Szabad Olgát és Walleshausen Gyulát választották.

Dr. Székely Sándor

Pályázati felhívás KIVÁLÓ KÖNYVTÁR cím elnyerésére

Felszabadulásunk 25. és Lenin születésének 100. évfordulója alkalmából a Művelődésügyi Minisztérium, a Szakszervezetek Országos Tanácsa és a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség pályázatot hirdet a *Kiváló könyvtár* és a *Kiváló művelődési otthon* cím elnyerésére.

A pályázaton részt vehetnek a tanácsok, a szakszervezetek és a KISZ által fenntartott vagy közösen működtetett önálló intézmények, ha a következőkben felsorolt célok megvalósításában jelentős eredményeket érnek el.

A közművelődési intézmények szolgálják — művelődéspolitikánknak megfelelően — az emberek tudás- és ismeretanyagának sokoldalú gazdagodását, tájékozódásukat a *mai élet* társadalmi, termelési gondjaiban, a *szocialista gondolkodásmód*, életfelfogás, erkölcs érvényesülését. Tegyenek egyre többet új módszerek és formák felhasználásával azért, hogy a művészetek és az irodalom az emberek sokaságát formálja át. Legyenek mindinkább a szabad idő kulturált eltöltésének szervezői, színterei.

A pályázaton részt vevő intézmények válnak működési területük *egyik jelentős társadalmi fórumává*, ismerjék meg a *helyi kulturális igényeket*, hogy a lakosság mind szélesebb körének biztosíthassák a közösségi, emberi kapcsolatok, a művelődés, a kulturált szórakozás feltételeit. Törekedjenek arra, hogy *hazánk felszabadulásának 25. évfordulója mind bensőségeesebb ünneppé váljon*. Tudatosan segítsék elő, hogy az emberek büszkéek legyenek e negyedszázad során elért eredményeikre, saját alkotásaikra, de ugyanakkor magukénak érezzék az országos és a helyi gondokat, a megoldandó feladatokat is.

A „Kiváló” cím elnyeréséért az intézmények nem egymás között versengenek, hanem saját feltételeik közepette bizonyítják be, hogy *alapelvű feladataik keretében a pályázatban szereplő célokat milyen színvonalon és eredménytelten hajtották végre, mennyire dinamikusan fejlődik hatókörük*. A „Kiváló” címet csak olyan intézmények nyerhetik el, amelyeknek *elhelyezési körülményei, felszereltsége célszerű és esztétikus környezetet nyújt a látogatók számára*.

Mindebből következik, hogy a „Kiváló” cím egyszerre fejezi ki a fenntartók gondoskodásának és az intézményekben dolgozók munkájának magas színvonalát.

A pályázaton a következő közművelődési könyvtárak vehetnek részt:

1. megyei, megyei jogú városi könyvtárak;
2. járási, városi, főfoglalkozású könyvtárossal működő szakszervezeti könyvtárak;
3. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja, kerületi könyvtárak;
4. községi, körzeti, szakszervezeti letéti könyvtárak (alapfeltétel: legalább 1000 kötetes állomány és önálló helyiség).

A *Kiváló könyvtár* cím odaítélésékor az ismertetett feladatok megvalósítását a következőkkel mérik:

1. Társadalmi hatások:

- az olvasók arányszáma az ellátandó lakossághoz (üzemi létszámhoz), illetve az 1965., valamint 1969. évi beíratkozott olvasókhoz viszonyítva: mennyivel nőtt a könyvtárlátogatók száma;
- az olvasórétegek megoszlása (ezen belül a munkás- és parasztolvasókat, valamint az ifjúságot kiemelt kategóriaként kell értékelni);
- a könyvtár kapcsolatrendszere, amely a hatókörében működő valamennyi kulturális intézménnyel, termelőszövetkezettel, társadalmi és tömegszervezettel való

együttműködésben nyilvánul meg. Az együttműködés célja, hogy a könyvtár szolgáltatásaival elősegítse a felsorolt szervezetek és intézmények tevékenységét.

2. Állomány és szolgáltatások

- az állomány nagysága és összetétele;
- a kurrens sajtótermékek, folyóiratok száma;
- az egy lakosra (üzemi dolgozóra) jutó beszerzési keret forintösszege;
- az állomány feltartásának foka és színvonala (katalógushelyzet);
- a forgalom megoszlásának tartalmi arányai (a szak- és ismeretterjesztő irodalom kölcsönzési aránya, ebben a társadalomtudományi, politikai irodalom forgalma);
- a rendezvények és kiállítások száma, különösképp a rendszeresen ismétlődő, az olvasók meghatározott csoportjai számára szervezett rendezvényeké (pl. irodalmi körök, klubok), kiemelten a felszabadulási évforduló jegyében szervezett propaganda-alkalmaké;
- az MSZBT, a SZOT, az Európa Könyvkiadó által kezdeményezett jubileumi olvasó pályázaton, valamint a KISZ által hirdetett „Olvasó ifjúságért” mozgalomban elért eredmény.

3. A könyvtár elhelyezése:

- a lakossághoz (üzemi létszámhoz) viszonyított alapterület;
- a könyvtár korszerű bútorzattal és felszereléssel való ellátottsága, a könyvtári belsőtér esztétikuma;
- elegendő, és a lakosság (üzemi dolgozók szabad idejéhez igazodó nyitvatartási idő.

A hálózati feladatot ellátó intézmények munkájában a módszertani tevékenységet kiemelten kell értékelni.

Somogyi István tusrajza

A művelődési otthon jellegű intézmények és a KISZ által fenntartott ifjúsági házak pályázati feltételei között szerepelnek a klubkönyvtárak azzal a megjegyzéssel, hogy könyvtári tevékenységük elbírálása a könyvtári szempontok alapján történik.

A „Kiváló” cím odaítélésekor az intézmények 1970. január 1. és 1970. december 31. között végzett tevékenységét kell mérlegelni.

A „Kiváló” címre egy-egy megye 3 műve-

lődési otthon jellegű intézményt és 3 könyvtárat, a főváros 5 művelődési otthon jellegű intézményt és 5 könyvtárat, a megyei jogú városok 1 művelődési otthon jellegű intézményt és 1 könyvtárat terjeszthetnek fel.

A pályázatot hirdető országos szervek képviselőiből alakult bizottság a megyék (mj. városok, főváros) által javasolt intézmények közül a következő megosztásban ítéli oda a „Kiváló” címet és az ezzel járó összeget:

	Berendezésre, állománygyarapításra	Személyi jutalom
a) 3 megyei, mj. városi könyvtárnak	30–70 000 Ft	8–12 000 Ft
3 megyei (fővárosi) művelődési központnak	30–70 000 Ft	8–12 000 Ft
b) 8 járási, városi, vagy főfoglalkozású munkatárssal működő szakszervezeti könyvtárnak	20–40 000 Ft	2– 6 000 Ft
8 járási, városi, mj. városi vagy szakszervezeti művelődési otthonnak, ifjúsági háznak	20–40 000 Ft	2– 6 000 Ft
c) 5 könyvtárnak a fővárosban (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja, kerületi, főfoglalkozású munkatárssal üzemelő szakszervezeti könyvtárnak)	20–40 000 Ft	2– 6 000 Ft
5 fővárosi kerületi, szakszervezeti művelődési otthonnak	20–40 000 Ft	2– 6 000 Ft
d) 12 községi, körzeti, szakszervezeti, letéti könyvtárnak	15–35 000 Ft	1– 2 000 Ft
10 községi, szakszervezeti művelődési otthonnak	15–35 000 Ft	1– 2 000 Ft

(A kiváló címmel járó összeg intézményenként értendő. A jutalmazási keret személyek közötti elosztásról a „Kiváló” címet elnyert intézmény fenntartó szerve dönt.)

A pályázatot hirdető országos szervek megyei szervezetei hozzanak létre a „Kiváló” címet elnyert intézmények jutalmazásának kiégésítésére megyei (fővárosi) alapot, amelynek felosztásáról maguk döntenek.

A „Kiváló” címet elnyert intézmények e kitüntető megkülönböztetést 1973. december 31-ig használhatják (bélyegzőn, borítékon, névmegjelölésen stb.)

A pályázatot ünnepélyes eredményhirdetésére, a díjak, emléklapok átadására 1971. április 4-e alkalmából kerül sor.

A következő pályázatról és feltételeiről a hirdető szervek új felhívást adnak majd ki.

Hírek

OPTIMA 527-ES TÍPUSÚ LYUKSZALAGOS ÍRÓGÉPET szerzett be a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára, és ezzel megoldotta a katalóguscédulák gépi előállításának problémáját. Az írásautomata által készített lyukszalagok felhasználásával a könyvtár az egyetem Minszk 22-es számú gépjárműgyártó ETO szerinti rendezést végeztet, és havonta gépi úton készült szakrendi jegyzéket ad ki. A tervek között fél- illetve egyéves kumulációk, kötetkatalógusok gépi előállítása is szerepel, és szó van gépi tárgyszó-indexek készítéséről is. A könyvtárnak ezt a tevékenységét élénk szakmai érdeklődés kíséri. 1969 folyamán 23 intéz-

mény 64 munkatársa látogatott el a szegedi egyetemi könyvtárba. (H. Z.)

HUSZONKÉTEZER Ft-tal terveztek több tiszteletdíjat a községi tanácsok a pápai járásban az 1970. évi költségvetésben, mint 1969-ben. A könyvbeszerzési keret is növekedett 5000 Ft-tal.

AZ APÁTFALVI KÖNYVTÁROS a tanács anyagi támogatásával és a Csongrád megyei Könyvtár segítségével röplapot szerkesztett és nyomtatott ki, melynek egy-egy példányát több hónapra keresztül a vasútállomáson a bérletjegyekhez mellékelik. A szöveg könyvtárba hívja az utazókat és közli a nyitvatartási időt is.

(1000 db röplap előállítási költsége 217 Ft volt.)

KÉPZŐMŰVÉSZETI PÁLYÁZATOT hirdetett a tanácsköztársasági évfordulóra „50 év és mai életünk gyermekszemmel” címmel a Paksi Járási Könyvtár a járás általános iskolás tanulói részére. A gyermekek a pályázatra 89 pályamunkát küldtek be. A változatos technikával készített gyermeki alkotásokból a járási könyvtár gyermekkönyvtári részlegében kiállítást rendeztek, amit utóbb a járás községeiben is bemutatottak. A kiállítás anyaga sikerrel szerepelt a megyei gyermekrajz kiállításán is: a legtöbb megyei díjat a paksi járás úttörői nyerték.

HUSZONÖT ÉV MAGYAR PRÓZÁJA

III. A helyreigazítás évei: 1953—1956

Az 1953 és 1956 közé eső három esztendőnek átmeneti szerepe van. Ez a rövid korszak igazította ki a korábbi dogmatizmus és sematizmus tévedéseit, s készítette elő a magyar próza későbbi eredményeit. A helyreigazítás természetesen nem volt könnyű feladat. Vissza kellett találni a valóság ábrázolásához, mindenek előtt a valóságnak megfelelően kellett bemutatni a magyar társadalom történelmi változásait. Ez az igény vezetett arra, hogy az új magyar irodalom számot vetett a dogmatikus-önkényes politikai vezetés torzulásaival, felfedte a Rákosi-féle irányítás bűneit. Ez a számvetés azonban csupán az irodalom valóságábrázoló feladatának tett eleget. A korszaknak volt még egy „kötelessége”: érvényesítenie kellett az írói személyiséget is. A sematizmus egyenruhába öltöztetett, szürke irodalma után újra el kellett ismerni az írói egyéniség, a stílusirányzatok jogait. Valóban, irodalmunk mintegy újjászületett. Visszatértek a kirekesztett mesterek: Tamási Áron, Németh László, Kodolányi, Tersánszky, Laczkó Géza. A „középnemzedék” tagjai — Sarkadi Imre, Örkény István, Karinthy Ferenc és mások — hozzáláttak ahhoz, hogy személyes mondanivalóikat fejezzék ki műveikben. S színre lépett egy ígéretes nemzedék: azok az írók — Sánta Ferenc, Csurka István, Moldova György és társaik —, akik nélkül mai irodalmunk immár el sem képzelhető.

A valóság nyomában

Az 1953—54 körül beköszöntő irodalmi megújulás — elvetve a sematizmus hamis konstrukcióit — a valóság megközelítésének igényével lépett fel. A forrongó, új utakat kereső magyar társadalom számos olyan konfliktust hozott létre, amelyek bemutatásával és elemzésével az irodalom addig adós maradt. S a szektás politika torzításai is felelős írói kritikát követeltek. „Az élet valóságos konfliktusainak ábrázolásáért folytatott, lényegében sokéves harc így egybefutott az írói bíráló, a nehézségek bátrabb ábrázolása igényével” — hangoztatta Darvas József az Írószövetség 1954-es közgyűlésén, amely először vetett számot az irodalom sokasodó feladataival.

A valóság ábrázolása azt követelte, hogy az írók feltárják az új társadalmi berendezkedés belső konfliktusait. E feltáró munka beköszöntője Veres Péter kisregénye: az *Almáskert* lett. Ez az írás a bürokrácia és a karrierizmus vétkeit leplezte le: az önkényeskedő, egymással marakodó vállalati vezetők gondjára bízott gazdaságok pusztulását mutatta be. Veres Péter felelős írói feladatot talált a visszaélések elleni küzdelemben: „Úgy éreztem — vallotta akkoriban —, hogy a negatív jelenségek és a kártékony típusok elburjánzása már-már országos veszedelem, és ezért írni és szólni kellett róluk.” Az *Almáskertet* valójában erkölcsi indulat fűti: írója a közösség rovására érvényesített egyéni érdeket, a történet és a harácsolást ítéli el. Hasonló kritikai szándék jelentkezett Nagy Lajos novelláiban (pl. *Villanegyed*), Déry Tibor *Vidám temetésében* vagy Örkény István szatíráiban (*A szent, A párba*).

A magyar társadalom valóságos problémáinak felfedezését szolgálták azok az írók is, melyek az „élet peremén” létező emberi sorsokkal ismertették meg az olvasót. Azokat az esendő, szerencsétlen embereket mutatták be, akik mindaddig kívül maradtak a gazdasági és kulturális emelkedés hatókörén. Karinthy Ferenc híres riportja: az *Ezer év* vagy Sarkadi Imre *Vagányok* című elbeszélése a közéleti közöny vagy a bűnöző mentalitás ijesztő példáira figyelmeztetett. Vidor Miklós Makarenkó-ihletésű regénye: a *Szökőár* hasonló igénnyel vizsgálta egy csoport züllésbe sodródó fiatal útját. Általában a társadalmi és emberi konfliktusok etikai megközelítése kapott szerepet. Déry Tibor a *Simon Menyhért születésében* az emberi együttélés erkölcsének állított emléket; Veres Péter regénye: a *Rossz asszony* a kispolgári életvitelt ítélte el; Palotai Boris *Unnapi vacsorája* a magánélet kamaraszínpadán teremtette újjá a szocialista társadalom morális konfliktusait; s Bárányi Tamás népszerű *Csigalépcsője* is a családi élet belső összeütközéseiben mutatta be a közélet tágabb érvényességű konfliktusait. Sarkadi Imre kisregényét: a *Viharbant* szintén az erkölcsi ítékezés szenvedélye fűtötte.

A morális megközelítés természetszerűleg vezetett a Rákosi-féle politikai vezetés mulasztásainak és vétkeinek megítéléséhez. Már az 1953-as „júliusi” párthatározatok s az új kormányprogram után napirendre került a torzulások bírálata. Először a parasztpolitikában elkövetett ésszerűtlenségek és erőszakosságok — általában a paraszti tömegek megoldatlan helyzete — foglalkoztatta az írókat. Különösen Sarkadi Imrét, aki *Verébdűlő* című könyvében egész panorámát rajzolt az ötvenes évek közepének falusi problémáiról. A kritikai hang később mind élesebb lett. Különösen Déry Tibor dolgozta fel következetes bírálattal és elemzéssel a szektás politika torzításait. *A téglafal mögött* című novellájában a munkásság életszínvonalának hanyatlását tette szóvá. *Szerelem* című elbeszélésében az ártatlanul börtönbe hurcolt emberek — kommunisták — sorsát ábrázolta fojtott pátozzsal, mértéktartó szűkszavúsággal s azzal a reménnyel, hogy az emberség és a szolidaritás végül legyőzi a bűnös törvénytelen-ségeket. *Niki* című kisregényében pedig összefoglaló módon ábrázolta a „személyi kultusz korának magyar társadalmát: a munkások és az értelmiségiek életét. A kisregény egy kutya — Niki — történetét mondja el; az állat élete mögül azonban a kor jellegzetes emberi sorsai bontakoznak ki, s magának az állatnak a sorsa is jelképes erejű lesz: az élet megővésének és megbecsülésének eszméjét képviseli. Niki tragédiája a kor tragédiájáról hoz jelképes értelmű üzenetet. Ezek az írások a kor magyar valóságának drámai szeleteit világítják meg a mai olvasó előtt.

Történelem és társadalom

Az irodalmi megújulás ismét napirendre tűzte a magyar történelem és társadalom összefoglaló ábrázolását. Miként a felszabadulást követő években, 1953 után is időszzerű lett a mérlegelő és summázó vizsgálat — most már figyelembe véve az azóta bekövetkezett események és fordulatok tanulságait. Ezzel a mérlegelő, összefoglaló igénnyel dolgozta fel a kor regényirodalma a magyar történelem nagyszabású vállalkozásait, népünk forradalmait és szabadságharcait is. A korszak számos történelmi regényt hozott létre, köztük néhány valóban kiváló — ma már klasszikusnak számító — alkotást.

Két jelentősebb történelmi regényt kell kiemelnünk ebből a terméskből: Laczkó Géza *Rákóczi* című kétkötetes művét és Tamási Áron regényét: a *Hazai tükört*. Laczkó Géza könyve egy évtizedes írói vállalkozás sikere. Az író korábbi Zrínyi-regényének folytatásaként keletkezett: Laczkó ugyanis — joggal — a kuruc szabadságharcban látta a Zrínyi Miklós nevéhez fűződő függetlenségi mozgalom betetőzését. A *Rákóczi* a tárgyalt korszak teljes történelmi, társadalmi és művelődéstörténeti képét akarja újjíateremteni: Laczkó a történész igényes szaktudásával és az íróművészi nyelvtերemítő művészetével idézte fel a Rákóczi-korszak valóságát. Tamási Áron regénye: a *Hazai tükör* a reformkori Erdélyt, a 48-as szabadságharcot és az önkényuralom idejét idézte fel. Az 1831 és 1852 közé eső hősi korszak erdélyi krónikáját írta meg. Főhőse, Madár Vince, Ábel rokona: derűs, furfangos székely legény, aki tiszta lélekkel kötelezte el magát népe harcainak. „Az életemet teszem költeménnyé — foglalja össze sorsát —, hogy írott vers helyett abból zengjen a tisztaság és abban éljenek a bajnoki tettek”. Széles körű társadalmi tablót rajzolt és sorra felidézte a kor nagy alakjait, köztük Bólyai Jánost, Gábor Áront és Bem apót.

E két regényen kívül még számos, ma is népszerű történelmi művet adott a kor. Kolozsvári Grandpierre Emil *Csillagszeműje* a történelmi pikareszk műfajával tett eredményes kísérletet, Jankovich Ferenc *Tél fiai* című regénye egy később befejezett — a végvári harcokról szóló — trilógiát kezdett meg, Szász Imre Szól a sípja Vak Bottyán kuruc hadjáratait idézte fel, Németh Andor életrajzi regénye: *A betű mestere* pedig Misztótfalusi Kis Miklós kalandos és hősiés életét beszélte el.

A történelmi számvetés mellett talán még jelentékenyebbek azok a regények, melyek a huszadik századi magyar társadalom életét vizsgálják, s így gyakran a felszabadulást követő hatalmas átalakulásokig jutnak el. Remenyik Zsigmond *Por és hamuja* a századvég magyar társadalmát ábrázolja a dokumentumregény és az esszé-regény korszerű eszközeivel. Remenyik többet akart adni, mint a kor freskójának elkészítését: könyvében a morális mérlegelés, az osztály és a nemzet karakterének morális megítélése jelentkezik. Szántó György *Csöd* című regénye a századelő Lugosának, vagyis a régi Magyarország egy egyes nemzetiségű városának életét beszéli el. Egy dzsentrí származású család több nemzedékének élettörténete olvasható Tatay Sándor nagyszabású művében: a *Simeon családban*. Ugyancsak tágasabb időtartamot ábrázolnak Rubin Szilárd *Szelvert porták* és *Földobott kő* című regényei, melyek egy dunántúli város életének ötven esztendejét mondják el.

A legnagyobb vállalkozás azonban Németh László (korábban elkészült, de csak 1956-ban közönség elé került) regényében: az *Égető Eszterben* öltött alakot. A regény eseményeiben, sorsaiban — Eszter családjában és környezetében — ott lüktetnek a

közelmúlt magyar társadalmának problémái, megtalálhatók jellegzetes képviselői. Egy egész világ elmerült, de gyakran ma is eleven tényezete ragadja meg az olvasó figyelmét. Németh László arra a magatartásra világított rá, amely egyszerre volt oka és következménye az ország társadalmi elmaradottságának. Regénye nagyjából ötven esztendő történetét foglalja magába: a sorjázó fejezetekből szinte a legújabbkori magyar történelem tárul elénk.

A történelmi visszatekintés külön fejezetét alkotják azok a könyvek, melyek — előkészítve a nagy történelmi esemény tizedik évfordulójának megünneplését — az ország felszabadulását idézték fel. Illés Béla — már említett — *Honfoglalás* című regénye után elsősorban Karinthy Ferenc filmen is sikert aratott regénye: a *Budapesti tavasz* végezte el ezt az írói feladatot. Fő erénye a gazdag valóságanyag és a személyesség, a tapasztalat és a vallomás szintézise. Főhőse — Pintér Zoltán — az író arcvonásait hordja magán. A rokonszenves fiatal bölcsészt a nyelvészeti intézet könyvtárából kényszeríti a háború az ellenállók soraiba; katonaszökevényként, egy üldözött lány szerelmeseként sodródik a kommunistákhoz. Rokonszenves alakja új hőstípust alkot: egyszerű és jóakarató ember, aki a kényszerű sorsot nemesíti helytállássá. És sorsa, viszontagságai mögött kibontakozik a felszabadulás nagy eposza. Ugyancsak a felszabadulás évfordulóját köszöntötte Déry Tibor nyilvánosság elé adott 1944-es naplója, az *Emlékeim az alvilágból* is.

Végül ugyancsak az összefoglalás és számvetés körébe vág az írói önéletrajzok igen népszerű sora. Az emlékirat természetes igénye az összegezés, a mérlegkésztés, az a vágy, hogy az író rendet teremtsen életében, emlékei között. Az ötvenes évek közepén születő emlékiratok, önéletrajzok a magyar társadalom ötven esztendejéről adtak számot, egy azóta is sikeres műfajt keltenek új életre. Közéjük tartoznak Tamási Áron (*Bölcső és bagoly*), Bernáth Aurél (*Így éltünk Pannóniában*), Szabó Pál (*Nyugtalan élet*), Gergely Sándor (*Rögös út*), Várnai Zseni (*Egy asszonyt a milliók közül*), Dutka Ákos (*A „Holnap” városa*), Jankovich Ferenc (*Csepp a tengerben*) önéletrajzi művei, sőt Féja Géza valamivel később megjelent *Bölcsődal* című könyve is. De közöttük van a helye Karinthy Ferenc önéletrajzi jellegű, ironikus szemléletű írásainak (*Irodalmi történetek*) is.

Emberavatás — íróavatás

A felszabadulás utáni magyar irodalom egyik súlyos gondja volt az utánpótlás. A negyvenes évek végén számos fiatal író került a közönség elé. Fejlődésüket azonban a későbbi dogmatikus irodalompolitika akadályozta: belekényszerítve őket a sematizmus szűrte uniformisába. Ezért az ötvenes évek közepén a fiatalok nehezen alakították ki saját világukat, az utánpótlás válságba került. A különböző alkalmakkor — antológiákban, pályázatokon — bemutatkozó fiatalok többnyire kihullottak a rostán, másoknak később újra kellett kezdeni pályájukat.

A fordulatot az írói személyiség újólagos érvényesülése hozta meg: az 1955-ben megjelent *Emberavatás* című novellagyűjteménynek irodalomtörténeti szerep jutott: lapjain — és környezetében, elsősorban az Új Hang hasábjain — jelentkezett az új magyar próza legjelesebb nemzedéke: Sánta Ferenc, Szabó István, Kamondy László, Csurka István, Galgóczi Erzsébet, Szántó Tibor, majd Moldova György, Hernádi Gyula. Ennek az új nemzedéknek a legfőbb jelentősége talán abban van, hogy szakított a korábbi évek tematikus és szemléleti konvencióival. Arról írtak, amit ismertek, s ami valóban indulattal, az ábrázolás vágyával fűtötte őket. A kifejezésben egyéniségüket, tehetségük sajátosságait kívánták érvényesíteni. Témáikat ezért gyakran a gyermekkor közegeiben keresték: Sánta Ferenc a szegénység éveit idézte fel (*Sokan voltunk*), Moldova az ifjúság külvárosi környezetének megtartó erejéről beszélt (*Mandarin, a híres vagány*). Témaviláguk másik rétege a valóság új konfliktusai-ból alakult. Szabó István a parasztság változó életének drámai eseményeit ábrázolta (*Hajtsa*), Csurka István az ifjúság morális konfliktusait vallatta (*Nász és pofon*). E fiatalok igazságkereső szenvedéllyel kutatták fel a magyar társadalom korábban rejtve maradt vagy hamisan bemutatott konfliktusait. A valóság vonzásában, a kor válasza váro kérdéseinek közelében éltek és alkottak. Új hangot hoztak mindenképp, munkásságuk azonban már a következő korszakban bontakozott ki igazán.

IV. Prózánk új korszaka: 1957—1969

Vannak korok, melyek váratlan termékenységgel gyarapítják a művészeteket. Korok, melyekben beérnek a próbálkozások, a kísérletek. A felszabadulás utáni magyar prózának ilyen termékeny és sikeres korszaka az 1957-et követő időszak. Olyan művek születtek ekkor, amelyekre méltán büszke a mai magyar irodalom.

Ez a korszak — mondhatnók — három feladatot végzett el. Először is gazdag epikus képet adott a magyar társadalomról; gyakran a felfedezés újdonságával, frissességével közelítette meg ennek a társadalomnak ismeretlen szektorait, jelenségeit. Új információkat adott a munkásság, a parasztság, az értelmiség és a fiatalság életének alakulásáról, társadalmunk térképén egész sereg fehér foltot tüntetve el. Másodszor: önvizsgálata, a nemzeti történelem kritikai elemzésére vagy a szocializmus évtizedeinek, a munkásmozgalom közelmúltjának áttekintésére vállalkozott. Harmadszor pedig: értelmezni kívánta a felismert összefüggéseket, a felfedezett új jelenségeket. Az értelmezés igénye azt kívánta, hogy írónk általánosabb — filozófiai — szinten vizsgálják meg az emberi életet, a közösségi etikát vagy éppen a történelem természetét.

A feladatok sokasága azt követelte, hogy irodalmunk művészi eljárásokban, kifejező módszerekben is gazdagodjék. A társadalom szociográfiai felfedezését segítette a riportregény vagy a dokumentumregény módszere, az értelmezés kívánalmaihoz igazodott az esszéregény és a parabolaregény. Általában prózairodalmunk a gondolati elemekben erősödött. Az az évtizedek óta hangoztatott igény, amely éppen a gondolatosságát kérte számon irodalmunkon, és az empirizmusban, a hangulatosságban tudta a magyar regény korszerűségének legfőbb akadályait, úgy tűnik, most már eredményekre vezetett. A magyar próza megkezdte felzárkózását a modern világirodalomhoz. A korszak, amelyben élünk, ennek a felzárkózásnak a tanúja lehet.

Térkép a magyar társadalomról

A magyar társadalom feltérképezésében mindig különleges szerepet játszott a szépirodalom. Az írónak egyszersmind szociográfusnak is kellett lennie: egzakt szociográfiai vizsgálatok, társadalomtudományos műhelyek híján neki kellett felfedeznie s bemutatnia társadalmunk állapotát, a különböző rétegek helyzetét. A hatvanas évek prózája is erre a hagyományos feladatra vállalkozott.

Mindenekelőtt a munkásosztály helyzetét, belső — gazdasági és kulturális feltételek szerint alakult — rétegződését kellett irodalmunknak leírnia. A tapasztalat ugyanis azt igazolta, hogy a magyar munkásság erősen rétegzett, nem alkot egynemű tömböt, mint ahogy a korábbi elképzelések — és regények — állították. A belső mozgás feltárásának első nagyszerű eredménye így Fejes Endre könyve lett: a *Rozsdatemető*. Fejes műve oknyomozó történelmi krónika. Azt vizsgálja, hogy egy mai (a regény jelene 1960) munkáscsalád sorsa miként alakult az elmúlt félévszázad folyamán. A család régi nyomorúságos élete mai helyzetüket is meghatározza; még a második generáció sorsát is, pedig ez már jobb körülmények között él, mint a régiek. Emberi magatartásuk, tudatuk azonban nem változott: csak a régi kocsmát cserélték fel a modernebb eszpresszóval. Szüleik lumpenproletárok voltak, ők maguk kispolgárok lettek. Ezt a folyamatot kíséri végig igen tömör művészi alakzatban Fejes.

A *Rozsdatemető* tehát a munkásosztály körében terjedő kispolgári életvitel felett tör pácát. Hasonló témával foglalkozik Jókai Anna regénye: a 4447 is. A munkásság más rétegeit mutatják be Moldova György elbeszélései (*Az idegen bajnok*), Kertész Ákos *Sikátora* s Fejes novellái: a *Vidám cimborák*. Moldova a külváros „lumpenjeinek”, vagányainak életéről, sokszor drámai sorsáról beszél. Gáll István *Csapda* című regénye pedig egy munkásváros életének keresztmetszetét rajzolja meg, az elmúlt évtizedek harcait és próbáit idézi fel.

A magyar prózairodalom hagyományos témájával: a vidék, a parasztság ábrázolásával ugyancsak több értékes regény foglalkozik. Ezek a könyvek mintegy újra értékelték a parasztság helyzetének nagy történelmi változásait. A valóságnak megfelelően mutattak rá arra, hogy a „személyi kultusz” korának elhamarkodott — mert a technikai felkészültséget és az emberi tudatot egyformán figyelmen kívül hagyó — átszervezései milyen gazdasági nehézségeket okoztak s hány emberi tragédiát. Elsőnek Csák Gyula (*Mélytengeri áramlás*) és Csoóri Sándor (*Tudósítás a toronyból*) „riportregényei” mutatták be a magyar falu valóságos helyzetét. Ezek a könyvek híven ábrázolták a paraszti fejlődés ellentmondásait, s ezzel irodalmi eredményükön túl közéleti hatást is kifejthettek. Mocsár Gábor, Galgóczi Erzsébet és Galambos Lajos regényei s elbeszélései ugyancsak a magyar vidék életének, problémáinak valósághű megközelítésével tűntek ki.

A parasztság helyzetének és két évtizedes történetének elemző feltárását azonban végül is Sánta Ferenc kitűnő regénye: a *Húsz óra* végezte el az összegezés fokán, Sánta néhány jellegzetes eseménybe, történetbe sűríti e korszak alapvető szociális és emberi konfliktusait. Azt nyomozza, hogy a falu egyivású parasztjait — volt zselléreket és urasági cselédeket — mi állította egymással szembe. Mi osztotta meg annyira a régi közösséget, hogy viharos időkben a puskák vitaközzanak. Hőse valamennyien

a saját igazukat bizonygatják. Sánta azonban tudja és érzékelteti, hogy a teljes igazságnak csak egy-egy részét, egy-egy arcát képviselik. A részizgazságok mérlegetése nyomán világosodik meg a teljes igazság: az, hogy a forradalmi cselekvést összhangba kell hozni a humanizmus és az erkölcs elveivel. A falu konfliktusait, tragédiáit éppen az okozta, hogy ez a szükséges összhang bomlott meg az idők során.

Ugyancsak a falu átalakuló-változó életét beszélik el Sinka István új novellái (az *Eltűnik a hóri domb* című kötetben) vagy Takács Imre költői lendületű kisregénye: *A csillagok árulása* is.

A munkásság és a parasztság mai életének feltárását követi az értelmiség világának vizsgálata. A felszabadulás után új értelmiség született, útja és sorsa azonban ennek sem volt könnyű, válságok szabdalták két évtizedes életét. Az értelmiség szerepe ugyanakkor igen megnőtt, különösen a társadalmi fejlődés jelenlegi szakaszában. Nem véletlen tehát, hogy az új magyar regény gyakran és érdekes módon foglalkozik a mai értelmiség problémáival.

A magyar értelmiség ellentmondásos hagyatékot örökölt: a két háború közötti korszak „középsztyálynak” magatartásformáit éppúgy örökségbe kapta, mint a haladás és a műveltség hagyományait. A kártékony örökség lepleződik le például Kolozsvári Grandpierre Emil regényében: *A boldogtalanság művészetében*. E regény züllött főhőse: Pereszteghy Olivér dzsentri származású, elszegényedett fiatalember, aki újságíróként sorban beköborolja a vidéki városokat. Nem rosszindulatú, csak éppen unatkozik, nem tud magával mit kezdeni, s ezért sikeres és gátlástalan nőcsábásszá képzi ki magát. Kisszerű figura, alpári kalandjaiban még boldogságot sem talál, legfeljebb az érvekek mámorát. Nagy körültekintéssel és szorgalommal megvalósított életformája: „a boldogtalanság művésze”. Kolozsvári Grandpierre az egykori magyar „középsztyál” egy általánosan elterjedt típusát vizsgálja és ítéli el Olivér alakjában. E típus kártékonyágát, mihaszna élősdiségét leplezi le. Egyszerűsödve arra is rámutat, hogy legújabbkori történelmünk válságait éppen az ilyen emberek okozták, akik a művelődés és a közéleti cselekvés helyett legfeljebb „a boldogtalanság művészetének” áldozták energiáikat.

Az értelmiségnek egy másfajta típusával foglalkoznak Szabó Magda regényei. *A Freskóban*, *Az őzben*, *A danaidában* és a *Pilátusban* megidézett környezet a kisváros konzervatív hajlamú, ám az új társadalom viszonyai közé beilleszkedő értelmiséget mutatja be. A vidéki társadalom, a kisvárosi értelmiség a magyar próza állandó témái közé tartozik Tolnai Lajostól Móriczig, Némethig. E réteg történelmi szerepe csökkent az idők során, s ezzel együtt fogyatkoztak meg kulturális és erkölcsi értékei is. Szabó Magda ezt a hanyatlást mutatja be, illetve azokról az erőfeszítésekről ad képet, melyek révén ennek a rétegnek a legjobbjai próbálnak életcélt, hivatást találni az új idők követelményei között. A régi és az új életrendnek ezek az összeütközései éppen ezért drámai anyaggal töltik meg ezeket a regényeket. Szabó Magda legnagyobb írói ereje a drámai atmoszféra megteremtésében rejlik. Korunk értelmiségi konfliktusait dolgozza fel, bizonyára e konfliktusok találó rajza, izgalmas megoldása okozza könyveinek sikerét. Hasonló konfliktusokat dolgoz fel Illés Endre, Bóka László, Rónay György és Birkás Endre néhány írása is.

A mai magyar értelmiség egy további rétegét: az új társadalomnak elkötelezett értelmiséget mutatják be Sötér István *Édenkert* című kötetének novellái és kisregényei, Bóka László *Karfiol Tamása*, Goda Gábor *Magányos utazása* és főként a fiatalabb korosztály íróinak — Csurka Istvánnak, Kamondy Lászlónak és Galambos Lajosnak — művei. Ezek a művek sem mentesek a drámai elemektől, mint ahogy a szocialista értelmiség útját és sorsát sem óvta meg a konfliktusoktól, a töresektől a változó történelem. Főként a fiatalabbak élték át drámai módon ezeket a konfliktusokat. Csurka novelláiban — pl. *A ló is ember* vagy a *Nász és pofon* című kötetekben — gyakoriak az olyan hősök, akiknek lelkét, lelkesedését már régen kielegették a válságok, a keserves bukások, a történelmi tapasztalatok. Kártyával, löversennyel, olcsó szerelemmel próbálják „ébren” tartani magukat. Mégsem elveszett emberek: a döntő pillanatokban előtűnnek személyiségük nemesebb vonásai, ők maguk is vágyakoznak az értelmes emberi sors, a hivatás, a közösség után.

A válságba került új értelmiség egyik drámai, nagyszerű ábrázolása Somogyi Tóth Sándor regénye: a *Próféta voltál szívem* is. E könyv főhőse: Szabados Gábor, egykor sikeres újságíró, az ideggyógyintézetben tekint vissza életére, próbálja kibogozni összeroppanásának okait. Fiatalon az országos emelkedés lázában élt, forradalmárnak indult, „prófétának” tudta magát. A történelem tragikus konfliktusainak láttán azonban kiábrándult eszményeiből és az érettük folytatott küzdelemből. Olcsó élvezeteket keres, felelőtlen módon él, elmarja maga mellől családját, barátait. Útja szükségszerűen vezet az ideggyógyintézet párnás falai közé. Somogyi Tóth műve morális kritikát gyakorol. Két irányban is: egyrészt a társadalom felé, amely nem volt

'képes fenntartani az eszmények teljes hitelét, másrészt saját hőse felé, aki nem volt hajlandó küzdeni eszményeiért, s „profétaságát” olcsó élvezethajszolásra cserélte ei.

Az értelmiség helyzetével és problémáival foglalkozó írások külön fejezetét alkotják azok a könyvek, melyek a művészeti életből választják anyagukat. A „művészregény” a modern irodalom népszerű típusa: egy rendkívül érzékeny, alkotó munkával foglalkozó embertípus problémáit és természetét kutatja. Ilyen művészregénynek tekinthető Vas István önéletrajza: a *Nehéz szerelem* és *A félbeszakadt nyomozás*. E kötetek az író ifjúkoráról számolnak be, egy fiatal költő művészi s emberi fejlődését tárják elénk, egyszersmind a magyar avantgárd s baloldali írómozgalmak történetét is megvilágítják. Ugyancsak a két világháború közötti korszak irodalmi életéről számolnak be Féja Géza *Szabadcsapat* című memoárja, Szabó Pál önéletrajzi sorozatának *Az írás jegyében* című kötete és Pap Károlyné memoárjellegű regényei.

A művészeti-irodalmi világon belül kialakult összeütkezésekről, válságokról adnak számot Mándy Iván novellái (pl. az *Egy esküvő*) és kitűnő kisregénye: a *Fabulya feleségei*. Ugyanerről a témáról szól Sarkadi Imre utolsó kisregénye: *A gyáva* is. Ez a regény művészkörnyezetben játszódik, jelentése mégis általános érdekű. Főhőse, a jól kereső szobrász felesége, a gazdagok munkátlan, léha életét éli, de osztoznia kell a felesleges emberek, a hivatás nélküliek rossz közérzetében is. Szeretne szabadulni ettől a sorstól, s talán szabadulhatna is, hiszen új szerelmese: Szabó István mérnök szerényebb, de tevékenyebb és emberibb életet kínál számára. A fiatalasszony azonban „gyáva”: nem meri otthagyni a megszokott kényelmet, a gazdag környezetet. Inkább a gondtalan jólétet választja, s a boldogságról is kész lemondani. Sarkadi regénye azokat az embereket ítéli el, akik nem vállalják a küzdelmet, a szabadságot és a munkát, inkább paraziták módjára élik le életüket.

Külön lehetne beszélni arról, hogy az új magyar próza miként ábrázolja a társadalom további szektorainak életét. Említsük meg csupán azt, hogy az ifjúság élete és problémái miként tükröződnek újabb irodalmunkban. A kamaszok helyzetéről írott két legjobb regény Somogyi Tóth Sándor nevéhez fűződik. A *Gyerektükörre* és a *Gabira* gondolok. Mindkét könyv nagy lélektani készséggel és a kamaszvilág részletes ismeretével — a sokat látott pedagógus tapasztalataival — dolgozza fel egy-egy serdülő fiú történetét. Somogyi Tóth pedagógiai regényeket írt: nemcsak a kamaszvilág beható ismeretéről tett tanúságot, hanem a nevelés néhány alapelveire is sikerült rávilágítania. Legfőként arra, hogy minden pedagógia legfontosabb pillére a személyes példaadás: a felnőttek, az egész társadalom példája, amely az idősebbek eszményeit és magatartásformáit sugározza a fiatalok felé. E két regény tehát a példaadás fontosságára, az őszintén vállalt eszmények nevelő hatására figyelmeztet. Hasonló tanulság — de már inkább „negatív” formájú: vagyis a rossz példa félre nevelő hatásának tanulsága — olvasható ki Szabó Magda sokat vitatott regényéből: a *Mózes egy, huszonkettőből* is. Ugyancsak a kamaszok — a „tizenévesek” — problémáival, életstílusával foglalkozik Palotai Boris *Zöld dió* című regénye és Mándy Iván néhány elbeszélése (pl. a *Nagyvilági főcsó*) is.

Külön témát jelent a katonafiatalok — általában a katonák — élete. Ezzel a környezettel a legeredményesebben Szakonyi Károly néhány írása — *A fogoly* és az *Emberi üdvözlés* — foglalkozott. Szakonyi személyes tapasztalatok alapján, érzékeny humanizmussal fogalmazza meg az egyenruhába öltözött fiatalok problémáit.

Mindezek a művek a mai magyar társadalom néhány kiemelt szektorát ábrázolják. Történeteikből, hőseik életéből korunk magyar valóságának képe bontakozik ki az olvasó szeme előtt. Ez a kép szinte teljesnek mondható. Irodalmunk felelősséggel és hivatástudattal végezte el azt a feladatát, hogy életünk, valóságunk tükré legyen. Az 1957-től napjainkig terjedő korszak más területeket vizsgáló alkotásairól a következő folytatásban számolunk be.

Pomogáts Béla

BUDAPEST 1945—1970

Adatok és tények a főváros szocialista fejlődéséről

Hazánk felszabadulásának negyedszázados jubileumát ünnepli az ország. A megemlékezések már a múlt év őszén elkezdődtek, s azóta is követik a felszabadulás, a hadműveletek eseményeit térben és időben, Battonyától a nyugati határszélig. Ebben az ünnepkörben egy kiemelkedő dátum előzi meg április 4-ét: február 13-a, Budapest felszabadulásának napja. Az ország és a főváros emlékezik. De nemcsak emlékezik, hanem értékel és felmér, hiszen ezekben a hetekben nemcsak a felszabadulás közvetlen eseményeire, tényeire, hanem az 1945 óta megtett útra is gondolnunk kell. 1945. április 4-e vagy a budapestieknek február 13-a csak egy hatalmas ívelésű híd egyik pillérét jelenti. Másik pillére 1970, s e kettő között feszül a társadalom, a gazdaság, a kultúra fejlődésének százados álmokat megvalósító korszaka.

Minden történelmi évforduló számvetés, visszatekintés, értékelés. Ebben segíti irodalmi alkotás — regények, memoárok, versek —, továbbá sok-sok tudományos cikk, könyv, tanulmány, bibliográfia s más dokumentum segít. Úgy tűnik azonban, hogy az adatszerű értékelést, a tények száraznak tűnő felsorakoztatását nyújtó kézikönyvek és tájékoztató eszközök a szükségesnél jobban kikerültek az irodalompropaganda reflektorfényéből.

Egy jó regény, vagy éppen memoárkötet kitűnően idézheti a kort, esetünkben a felszabadulás időszakának légkörét, feszültségét, az új megszületését. A történelmi tablóhoz azonban száraz adatok és tények is tartoznak. Lehetnek-e valójában „szárazak” az adatok, amelyek egy negyedszázad fejlődésének mérföldkövei vagy éppen az új élet megindulásának dokumentumai? Lehet-e csak száraz adat, hogy az ostrom következtében megsemmisült 300 000 budapesti ember otthona, hogy mindössze 4 autóbussz maradt üzemképes, hogy az iskoláknak több mint fele elpusztult, hogy a budapesti gyáripár teljesítőképessége csak töredékére csökkent? S mi mindent közöl még *A felszabadult Budapest tizenöt éve 1945—1959* című összefoglalás első fejezete, a „Budapest romokban”! Lapozzunk tovább. Megindul a gazdasági élet vérkeringése. Az MKP 1945. május 20-i országos pártértekezlete meghatározta az újjáépítés programját. Az újjáépítésben Budapestnek fővárosi státuszánál, munkásainak nagy számánál, újjáteremthető anyagi erejénél fogva igen nagy szerep jutott. A meginduló termelés fő anyagi bázisa a Szovjetunió anyagi

segítsége. Kibontakozik a harc a politikai stabilizációért, az alapvető életfeltételek megteremtéséért, a forintért, s újabb „száraz” adatok, dátumok: 1945. február 7-én villamosjárat indul Újpestre, július 2-án megindul az első autóbusszjárat, 1945. május 1-én megkezdí adását a rádió... megszervezik a nyolc osztályos általános iskolákat, az 1946—47. tanévben már több mint 20 000 hallgatója van a budapesti egyetemeknek.

A kötet felidézí az első hároméves terv időszakát, az ötvenes éveket a gazdaságpolitikai hibák ellenére is számottevő fejlődését, az 1956-os ellenforradalom okozta megtorpanást és a konszolidáció folyamatát.

A kötet második része a főváros 1950—1959-es gazdasági, szociális és kulturális eredményeit ismerteti ágazatonként. A teljesebb áttekintést a függelékekben gondosan szerkesztett statisztikai táblázatanyag egészíti ki.

A Központi Statisztikai Hivatal Budapesti Városi Igazgatóságának gondozásában 1962-ben jelent meg a *Budapest a szocializmus útján 1950—1960* című, tartalmában és nyomdai kivitelében egyaránt igényes összeállítás. Ez arról az évtizedről ad képet, mely forradalmi változásokat hozó eredmények korszaka volt s összehasonlíthatatlanul többet nyújtott, mint a Horthy rendszer évtizedei. A kötet statisztikai eszközökkel jellemzi a kort, adatokkal és érdekes elemzésekkel kíván tájékoztatni az elért fontosabb eredményekről és megoldást igénylő problémákról. Bár a gazdasági, a kulturális élet, a szociális viszonyok széles köréről kíván informálni, nem ölelhette fel teljeskörűen egy szocialista világ város fejlődésének minden mozzanatát. A jelenségek főbb irányzatainak megítéléséhez azonban kitűnő alapot szolgáltat. Míg az előző kötet tárgyalásmódja elsősorban történeti jellegű, ennek a szerkezete sajtóosan „statisztikus”, anyagfeltárásában, szemléltetésében és a témák csoportosításában egyaránt. Ez utóbbi kötetnek is erénye azonban, hogy nemcsak adattár, hanem érdekes olvasmány is. Tipográfiaja, illusztrációi, rajzai, térképei, grafikonjai s érdekes összekötő szövegei, elemzései mindvégig felkeltik az érdeklődést. A kiadványnak mintegy fele tematikus történeti-statisztikai összefoglalás. Fő témái: a népesség és népmozgalom, az ipar, az építőipar, a mezőgazdaság, a kereskedelem, a közművek és közszolgáltatások, az egészségügy, az oktatás, valamint a népművelés. Másik fele ugyanezt a sor-

rendet követő részletes statisztikai táblázatgyűjtemény, amelyet kiállítások készítéséhez is jól felhasználható, szemléletes és szellemes grafikonok egészítenek ki. A kézikönyv, bár kifejezetten tényközlő, „objektív” kiadvány, adatgyűjtemény, nem nélkülözi az agitatív hatást. Mondanivalójára oda kell figyelni. Elemzése mindenki számára kétségtelenné teszi, hogy adatai egy világváros *szocialista* fejlődését dokumentálják.

Ugyanennek a korszaknak teljességre törekvő irodalmi feltárását adja a *Budapest szocialista fejlődése* című, három kötetes, tematikus szerkezetű bibliográfia is, amely a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gondozásában jelent meg, s a tájékoztató munka nélkülözhetetlen segédeszköze.

A történeti-statisztikai olvasmányok és a statisztikai adatgyűjteménynek hasonlóan szerencsés ötvözte az 1966-os kiadású, *Budapest 1960—1970* című összeállítást, amelyet az MSZMP Budapesti Bizottsága jelentetett meg. A kötet anyaga a II. és III. ötéves terv határmezsgyéjén készült számvetés a főváros fejlesztésének eredményeiről, a Budapesten működő gazdasági ágazatok tevékenységéről, s egyben áttekintés a III. ötéves terv feladatairól. Két fő témacsoportja: Budapest fejlődése a II. ötéves tervidőszakban, illetve a Fővárosi Tanács III. ötéves városfejlesztési terve. Tájékoztató a fővárosi népesség számának változásáról, a munkaerőhelyzet alakulásáról, a fővárosi beruházásokról, az ipar, az építőipar és a mezőgazdaság fejlődéséről. Részletesen elemzi a budapesti lakosság életkörülményeinek változására ható tényezőket, a jövedelmi viszonyokat, a kereskedelem, a javító-szolgáltató munka, az egészségügy fejlődését, az anyákról, öregekről és gyermekekről történő gondoskodást, az oktatási intézmények fejlődését, a művelődési igények változását. Tájékoztató a városépítés főbb eredményeiről, a lakásállomány gyarapításáról, a városkép változásáról, a közműellátás és a közlekedés fejlődéséről, az idegenforgalomról is.

A III. ötéves terv budapesti városfejlesztési tervének ismertetése során képet ad a Fővárosi Tanács beruházásainak alakulásáról. Négy fő témát emel ki: a lakásépítést, a helyi közlekedés fejlesztését, a közművesítést és az egészségügyi ellátást. Olvasmányos, érdekes, jól illusztrált összeállítás, mely sok, kevésbé ismertényt is közléstesz. Az iskolai és a gyermekkönyvtárakban is egyaránt hasznos segédeszköze a jubileum megünneplésének, de a történelemtanításnak vagy a környezetismeretnek is.

És milyennek látja a fejlődést a városépítész? Erről a kérdés egyik legkitűnőbb szakemberének, Preisich Gábornak könyvéből tájékozódhatunk. *Budapest városépítésének története 1919—1969* című kézikönyve — mint a három kötetes városépítési munka befejező része — ugyan a Tanácsköztársaság és a felszabadulás közötti városépítés történetét is összefoglalja, de a főváros elmúlt negyedszázados fejlődésének szemléltetésére még nagyobb gondot fordít.

Főbb témacsoportjai: a népesség növekedése, a beépítettség változása, az ipar fejlődése, a városrendezési tevékenység, az általános rendezési terv koncepciói, a városrendezési tervek és városépítési akciók értékelése, a közlekedés és a közművek fejlődése, az építészet fejlődése, eredményei, alkotásai, a budapesti városkép változása. A témacsoportokon belül mindenütt részletes helyzetképet ad a felszabadulás időszakának állapotáról, a fasizmus rombolásáról, örökségéről, az újjáépítés kezdeteiről. Különösen érdekes a városrendezési terveknek és városépítési akcióknak városrészekre, kerületekre bontott ismertetése, a lakótelepek kialakulásáról alkotott kép s a felszabadulás utáni budapesti építészet eredményeinek értékelése. A kötet érdekes olvasmány és egyben kitűnő tájékoztató eszköz is, melyet gazdag bibliográfia, jegyzetanyag és sok térkép, fénykép és grafikon egészít ki. Az illusztrációk szemléletesen mutatják a fejlődést s a jövő városépítési terveit is.

Csomor Tibor

NYELV ÉS KOMMUNIKÁCIÓ címmel két kötetben adta ki a Rádió és Televízió Tömegkommunikációs Kutatóközpontja a témáról folytatott konferencia előadásainak szövegét. Az első kötet a szociológiai — pszichológiai —

pedagógiai jellegű összefoglalásokat, a második a nyelvi, esztétikai és technikai vonatkozásúakat tartalmazza. A konferencián különböző területek szakemberei vitatkoztak: tehát a vita anyaga is sokoldalúan felhasználható. A kon-

ferencia az első lépés volt az intézményes kommunikáció-kutatás létrehozásában, ugyanakkor a gyakorlati munkát is szolgálta. A könyvtárosok számára különösen Kovács Máté: Közlés és közművelődés c. tanulmánya figyelemreméltó.

AZ OLVASÓ SZUVERENITÁSA

„Az olvasó, a mű szemlélője megszokta, hogy amikor egy művel találkozik, szerzőjével is megismerkedik. Amikor pedig ismeretlen nevű szerzővel találkozik, mindig utánanézi, ki az, miről nevezetes, mit alkotott eddig stb. Egy alkalommal azonban úgy került szembe egy művel, hogy a szerző neve lemaradt róla és neki hamarosan véleményt kellett mondania az ismeretlen műről anélkül, hogy bármiféle segédeszköz (könyvet, mások véleményét) felhasználhatott volna. Először nem tudta, mit csináljon, de hamarosan feltalálta magát és a következőképpen járt el... (folytassa)” — olvasták a kísérletünkben résztvevők egyik feladatukat s így válaszoltak:

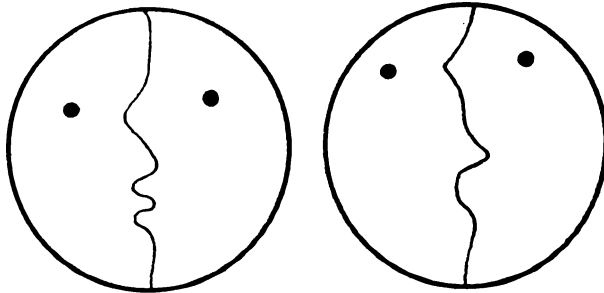
„Ha egy kicsit is mentes az előítéletektől: megnézte, elolvasta illetve meghallgatta azt, utána saját, önmagában kialakult véleményét formálta meg. Végre nem kellett úgy néznie a művet, hogy már előre tudta, mit kell látnia. Így sokkal felszabadultabban gyönyörködhetett annak szépségeiben illetve felháborodhatott hibáin.”

„Először megpróbálta a mű témáját meghatározni. Természetesen, az első benyomás alapján igyekezett meghatározni azt. Azután megpróbálta összehasonlítani régi korok hasonló témájú műveivel (összevetni). Ebből az összevetésből azután már kiderült tetszése illetve nemtetszése is. Végül pedig ez az összevetés azt eredményezte, hogy mivel korban már el tudta helyezni a művet, fény derült a szerzőjére is, ha nem is név szerint, de pl. stílusirányhoz tartozva és így a véleménye teljessé vált.”

Az exponált helyzettel és az idézett reagálásokkal — amelyek számát természetesen bőségesen szaporíthatnók — a címben szereplő probléma elevegedett meg. Az olvasó képzeleti és érzelmi folyamatát boncolgató cikkünk végén jeleztük, hogy az olvasmányok megválogatása illetve olvasás közben és utólag bármiféle vélemény, ítélet kialakulása egyfajta értékrend birtokában történik. Ennek létrejöttében sajátos pszichológiai történések vesznek részt, amelyek messze túlterjednek az olvasó privát lelki világán és az ember általános értékkelő tevékenységének lezajlására is fényt vetnek.

Az egyetemes érvényű probléma lényegének megértéséhez gondosan felderített kísérleti tények sora jelzi az utat. Mintaként pillantsunk be a legelemibb lelki jelenség, az észlelés szerveződésébe. Tíz-tizenegy éves gyerekek egyik csoportját először arra kérik, hogy a kezükbe tett 1, 5, 10, 25 és 50 centes érmék nagyságának megfelelően állítsanak be egy szabályozható nagyságú fénykört. A másik csoport a pénzről alkotott emlékképei alapján hajtja végre a kísérletet. Majd kontroll feladatként az érmékkel megegyező méretű és alakú papírdarabok nagysága vezeti őket a fénykör szabályozásában. Míg utóbb megfigyelő képességük pontosan működött, az érmék közül az értékesebbeket túl, a kisértékűeket alábecsülték. A féldollárosnál például a becslési átlag 30%-kal haladta meg a valódi méretet. A hatások kihangsúlyozottabban jelentkeztek, mikor emlékezetükre támaszkodtak. S ami még megdöbbentőbb: a kispénzű családok gyerekeinek túlbecsülési hányadosa jóval a tehetősebbeké fölé emelkedett. A 25 centesnél például az arány 52, illetve 22%. *Az észlelt tárgy társadalmilag meghatározott presztízse tehát befolyásolja magát az észlelés folyamatát.*

Egy másik kísérletben kétértelmű figurákat használtak fel. Mindnyáján láttunk már olyan alakzatokat (képrejtvényekben is gyakran szerepelnek), amelyeket a háttértől nagyon nehéz elhatárolni. Közöttük a legizgalmasabbak azok, amelyekben figyelmünk beállítódásától függően a kettős alakzat bármelyike (jobb illetve bal oldali része) kiemelkedhet illetve háttérré válhat, mint az alábbiakban:

Nos, a kutatók a négy profilt először egymástól elkülönítve egyenként mutatták be a kísérleti személyeknek, mégpedig oly módon, hogy közülük kettőnek a megtekintését többször pénzzel jutalmazták, a másik kettőnek a megnézéséért viszont a ki-

sérleti személyt büntetésként pénzvesztésig sújtotta. Ezek után a kombinált profilokat a cikkünkben is látható módon mutatták be anélkül, hogy most akár jutalom, akár büntetés társult volna hozzájuk. Ennek ellenére — amint a kísérleti személyek válaszaiból kitűnt — a kétértelmű figurák közül jobbra csak azt vették észre, azt látták önálló alaknak, amelyeket előzőleg jutalom kíséretében mutattak be nekik. A másik — elvben ezzel teljesen egyenértékű — alakzatot tehát akaratlanul is hajlamosak voltak inkább háttérként értékelni.

A szociológiai hatótényezők felettébb erőteljesen jelen vannak lelki életünknek még a legegyszerűbb és az objektív külvilághoz legkövetlenebbül igazodó tartományában is. Ennek alapján minden okunk megvan feltételezni, hogy minél bonyolultabb és áttételesebb értelmi funkcióba ütközünk, vezérlésében a szociálpszichológiai közvetítések annál nyomatékosabbak. Hogy ezek a bennünket közvetlenül érdeklő területek is érzékelhetővé váljanak, idézzük fel azt az amerikai kísérletet, amelyben diáklányoknak azt a feladatot adták, hogy modern költemények stanzáit esztétikai szempontból rangsorolják. Azután mindegyik kísérleti személy egy rövidebb írást olvasott el annak a stanzának az értékeiről, amelyet ő a nyolcadik helyre sorolt be. Az írók úgy voltak megszerkesztve, hogy a kísérleti személyek harmadának a stanzáról alkotott véleménye és az írásban foglaltak között csekély, másik harmaduknál közepes és további harmaduknál viszont nagy különbség volt. A kísérleti személyek fele mindegyik változatban úgy tudta, hogy a szóban forgó írás Elliot-tól származik, másik felük viszont annak tudatában olvasta azt, hogy egyik társuk írásbeli véleményével van dolga. A stanzáról szóló információ elolvasását újabb rangsorolás követte. Ebből az derült ki, hogy azoknál, akik úgy hitték, az Elliot féle szakértői változat informálta őket az értékelendőről, igen nagymérvű véleményváltozás következett be. Akik úgy hitték, hogy sokkal kevésbé hitelt érdemlő, a presztizs-hierarchiában jóval alacsonyabb helyet elfoglaló személy véleménye tájékoztatja őket, ugyan szintén hajlottak némi véleményváltozásra, ám amint olyanokról volt szó, akiknél az eredeti vélemény nagyon eltért a szakértőtől, a változás mértéke szembetűnően csökkent.

A művek *nem önmagukban*, hanem az őket körülvevő hálózaton át, *meghatározott alakulatok közvetítésével* jutnak el a befogadóhoz. Így például egy vers, egy regény esetén, az alkotó nevéhez mint hívószóhoz társuló hálózat megmutatja azt a helyet, amelyet a mű az adott egyént pro vagy kontra viszonyítási adatokkal ellátó alakulatokban elfoglal, nevezetesen a tankönyvekben, hivatalos kritikákban, az iskola, az egyetem oktatóinál, tanulmányokban, a helyi véleményirányítóknál, a baráti, családi körben stb. Hogy hazai példával éljünk, Berkesi az átlagolvasók kedvező viszonyítási értéket képviselő számos alakulatában a népszerű, az izgalmas, érdekesítő, mai problémákat középpontba állító írásmód megtestesítője. Ugyanakkor talánunk a képzetesebb — főként humán értelmiségi — olvasók köréhez tartozó olyan viszonyítási alakzatokat is, amelyek számára értéktelen, lapos, sematikus közhelygyártóként jelennek meg. De miből tevődik össze és hogyan működik pontosabban e hálózat?

Az elvont okoskodásnál pontosabb és részletgazdagabb választ ezúttal is a kísérlettől várhatjuk. Olyan összehasonlító vizsgálatra volt szükségünk, amelyben adott irodalmi művek (zártáguk, érzelmi felszólító jellegük és a kísérlet lefolytatása szempontjából lényeges rövidségük miatt: költemények) elolvasása két változatban valósult meg: a szerzők nevének feltüntetése nélkül illetve a szerzők nevének ismeretében. Ahhoz, hogy a változó helyzet valóban tényleges különbséget jelentsen az olvasó számára, további feltételeknek kellett megvalósulniuk: a szerzőnek a vizsgált körében (IV. gimnazisták) ismertnek kell lennie, hogy neve a jelzett hálózatba ágyazódva valóban mondjon valamit, ugyanakkor a vizsgálat céljára használt műveknek nem szabad közismertnek lenni. Ez biztosította ugyanis, hogy a szerző megnevezése nélkül olvasó csoport a művek felismerésével ne szüntethesse meg a másik csoporttól eltérő befogadási helyzetét. Így esett választásunk Babits Mihály két versére.

A kísérleti személyek a vizsgálatban szereplő műveket többszöri figyelmes olvasás után egy erre a célra készített értékelő lapon ellentétes tulajdonság párok szempontjából ítélték meg — hétfokozatú skála segítségével. Így nemcsak tetszésük mértéke szerint alkottak véleményt, hanem egyéb fontos hatáselemek, mint eredeti — elcsépelet, unalmas — érdekes, jó — rossz, hamis — igaz, érthető — érthetetlen, csúnya — szép, jelentős — jelentéktelen stb. is helyet kaptak ítéletükben. A versek olvasását és értékelését követően Babits egész munkásságáról — művek említése nélkül — fejezték ki hasonló értékelő lapon véleményüket.

Az eredményekből kitűnt, hogy nemcsak a művek megítélésében volt különbség a két csoport között (a szerző nevének ismeretében olvasók ítéletei az egységesebb vonatkozási rendszer birtokában kevésbé eltérőek voltak, és a mű valamivel kedvezőbb fogadtatását jelezték), hanem a szerző megítélése is eltért (egységesebb volt a véleményük a szerzőről azoknak, akik munkássága értékelésekor tudták, hogy előbb az ő műveit olvasták illetve értékelték).

Különösen szembetűnő ez olyan élő alkotók esetében, akiknek viszonylag sok műve kevésbé ismert, és méginkább olyanoknál, akiknek megítélésére is kevés kiértelmezés áll rendelkezésre. Itt a műhöz társuló hálózat száalai is kevésbé szilárdak. A művek megítélését úgy képzelhetjük el, mint sajátos feszültségrendszer kialakulását a szerzőről már előzőleg rendelkezésre álló információk és az éppen adott művéről nyert információk egymást meghatározó áramlása alapján. A név nélküli változatban a művek és az alkotó egymásra vonatkoztatásának lehetősége fel sem merülhet. Mikor azonban a névvel olvasotról fejtik ki véleményüket, akkor a kölcsönös viszonyítás szükségesszerű. *A mű befogadásakor az író (költő) működésének előzményeit és hatását, főbb műve megszületésének körülményeit, az alap gondolatot tartalmazó viszonyítási-információs hálózat működésbe lép.* Amint nem marad hatás nélkül a művész értékelése során a művéből kapott információk szerepe sem. Nemcsak az egyedi mű, hanem a szerzőjéről kialakult kép és a mű hatása együtt eredményezi értékelését és a két információsor egymáshoz viszonyításában megítélt mű hat a szerző — kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb — újramegítélésére.

A vizsgált műveket eredetileg — a név nélküli változatban — kevésbé értékesnek találják, viszont ismereteik alapján a művészt felbecsülik. A név ismeretében mozgásba jönnek azok a lényeges információk, amelyek segítenek a műveket megfelelő korba, irodalomtörténeti illetve művészettörténeti távolságra biztonságosabban elhelyezni, stílusukat markánsabban mérlegelni. Így a mű és a szerző értékelése összehangoltta válik, s a megfelelő vonatkozási rendszerbe kerülő mű fogadattása természetesen kedvezőbb.

Az olvasó értékelő tevékenységének lefolyásába bepillantva még világosabbá válik a feltételezett tényezők működésmódja. A kísérleti személyek egy része a mű elolvasása után elmondta, hogy milyen hatást tett rá a mű, mi a véleménye róla, hogyan értékeli. Ízelítőként ismerkedjünk meg egy-egy értékeléssel, amelyet Babits: *Gondok kereplője* című — a költő hivatástudatáról és magányáról valló — verse kapott az olvasás két eltérő helyzetében:

— „Tetszik a tájleírás, ahogy kifejezi. De az utolsó két versszak elég érthetetlen. Megpróbáltam értelmezni. Nem tudom, mire véljem. Tájleírásnak, akkor jó. Lehet gondolati költemény, akkor problémája is van. Valószínűleg össze akarta kapcsolni a kettőt. Ha meg tudnám fejteni, hogy mi a lényeg, akkor tetszene. Arra vélem, hogy ő, a költő, zsonganak benne a dolgok, elhalkul benne az ihlet. De a végét egész kirívónak érzem, nem tudom beilleszteni az egészbe. Ha jól fejtettem meg, akkor rendben van. De nem tudom, hogy érdemes-e olyan verseket írni, amelyeket ilyen nehéz megfejteni. Nem tudom persze, hogy a költőnek volt-e egyáltalán célja.

Kísérletvezető: Mit gondol, mikor lenne biztos, hogy volt-e célja?

— Biztos lennék, ha maga vagy más ember megerősítené, hogy így van. Ha igen, akkor elhelyezném magamban, hogy megismertem egy ilyen verset.

Kísérletvezető: Mit ért elhelyezésnek? Hová helyezi?

— Az ember sok mindent olvas. Szert tesz egy bizonyos műveltségre. Ha például szó van Stendhal Vörös és fekete című művéről, tudja, hogy az XIX. századi realista regény, vagy ez Szabó Lőrincnek esetleg egy verse, bár én nem tudom, gőzöm sincs, kiesoda.”

És egy vélemény azoké közül, akik tudták, ki írta a verset. „Tetszik, de ha nem ismertem volna Babits verseket, akkor nem tetszett volna annyira. Ez a vers nem ér fel az igazi Babits versek színvonalához. Nyelvezetük és gondolatuk azoknak letisztultabb. Gondolom, a világháború alatt vagy után íródhatott, nem, előbb keletkezhetett. Mivel ismerem több versét, át tudom érezni azokat.”

A kizárólag az adott művel kapcsolatos tényezőknél (a téma, a mondanivaló megragadása), valamint a közvetlen érzelmi hatás regisztrálásán kívül számos, a művön túlmutató, az értékelésben mérvadó elem (stílusjegyek, keletkezési kor, a feltehető szerző megállapítása, öszvevetés ismert művekkel) is mozgásba jön. Ez viszont arra int, hogy a szerző nevének hallatára vagy megpillantására működésbe lépő presztizs hierarchiát, az értékrendet magát is mint annak a viszonyítási-információs hálózatnak a részét fogjuk fel, amely számos tényleges tárgyi ismeret mozgósításával siet a műbefogadó segítségére, viszonylagos megbízhatósággal befolyásolva a műhöz való viszonyát. Mindebből logikusan következik, hogy a tekintélyi befolyás (a szerző presztizs-értéke illetve az általa előhívott viszonyítási alakulatok hatása) lehetőségének teljes kiiktatása egyet jelent az adott alkotóval kapcsolatos ismeretek teljes hiányával.

A műértékelő önállósága, amely kétségtelenül csak viszonylagos lehet — éppen ott kezdődik, ahol az egyén megfelelő információsor birtokában, az ismeretek között válogatva, a lényegeseket kiemelve, a lényegteleneket elhagyva, *szembesíteni képes azokat a mű neki szóló üzenetével* s érzelmi hatásával. Aki előképzettségének hiányos-

sága vagy egyszerűen adott foka miatt nem hallott még Babitsról, minden megrendülés nélkül veszi tudomásul, hogy az elhangzó vagy eléje kerülő versnek ő a szerzője. Ítéletét ez az információ a legkevésbé sem befolyásolja. Nem így azonban azét, akiben ez az egy szó markáns és gyors előhívója fontos értékviszonyoknak, amelyek egyébként a szerzőt fel nem ismerő, s nem hivatásos olvasó (hallgató) számára nagy kerülőúton és jóval bizonytalanabban aktivizálhatók. A műhöz való viszony, az értékelő tevékenység különbözőségében — mint ez némileg az idézett válaszokból is kitűnt — a tekintélyi befolyásoknak, bizonyos előítéleteknek is nagy szerep jut.

De hát eszerint a művészetek ismerete, a tájékozottság elkerülhetetlenül kultúr-sznobizmus egy fajtáját terjeszti? Igaz, ez esetben a befogadó nem egyszerűen álláspontját igazítja hozzá a neki imponáló kör tagjaiéhoz, hanem a szerző presztizsnyomása út át észrevehetően véleményén. Ám ez is olyan ismeretnek, ítéletmintának és értékrendnek a használatára hívja fel figyelmünket, amelynek nincs kellően egyénített belső fedezete.

A vajtűfülü olvasó a mű értéke mellett a szerző presztizsére is érzékenyen rezonál. Döntő, hogy az adott művet szerzője ismeretében, ám magas vagy alacsony presztizsértékét lehetőség szerint a mű alá rendelve ítéli-e meg. Ennek tisztázása egyébként azonos a műkritika kritikájával is. Minél inkább befolyásolja a kritikus ítéletét a tekintélyi befolyások hálózata s mosódnak el szemében a tárgy tényleges kontúrjai, annál inkább válik a kritika alanyából maga is annak tárgyává.

Az olvasó szuverenitásának lehetőségei meghatározott keretben fejlődnek ki. Már kisiskolás korától kezdve úgy tanulja meg értékelni a különféle műveket, hogy azokkal mindig együtt szerepel az alkotójukra vonatkozó hasznos tudnivalók sora is. A művekről kapott felvilágosítások egybeforrnak az alkotójuk kiválóságáról keletkező képpel. Így ha olyan műalkotással kerül szembe, amelynek alkotója ismeretlen számára, a megfelelő vonatkozási pontok hiánya keresésre ösztökéli. Pontosabban, ha a mű egyáltalán felkelte érdeklődését, addig rendszerint nincs nyugta, amíg (munkatársaitól, barátaitól; a könyvtárosoktól stb.) közelebbi tájékoztatást nem kap. Azaz olyan viszonyítási—információs hálózat kialakításán munkálkodik, amelyhez hasonló értékkelő tevékenysége során már megszokott. Az iskolázottabbaknak általában tehát azért is kifinomultabb és helytállóbb a műítéletük, mert nagyobb tudásanyag birtokában szélesebb és megalapozottabb e hálózatuk.

A tekintélyi hatás káros eluralkodása ellen nem lehet úgy védekezni, hogy azt mindig elutasítva történjen a véleményalkotás. A merev elutasítás — a tekintélyhez való fordított igazodás miatt — szintén az ítélet önállótlanágát, gépiességét és persze torzulását fejezi ki. Igaz, a mindenfajta külső hatás előli elzárkózás kikapcsolná a tekintélyi hatást, de vele együtt mindazt is, ami a műízlést csiszoltabbá, az átélést műveltebbé teszi, ez pedig a viszonyítási hálózatot szegényítené. Éppen a tekintélyi hatások lehetőségének tudatosításával kell a művek valóságos értékének megtalálására törekedni. Lényeges, hogy a szükséges információk elsajátítása az egyes művek minél aktívabb vállalásához kapcsolódjék, így biztosítván tárgyyszerű és önálló vélemény kialakítását a műről és az alkotóról. Ez a műveltség, a műértékelés lelki frissességgel, szellemi nyitottsággal párosítását követeli meg, amely valóban a mű hatásának enged teret.

Halász László

A TERMELOSZÖVETKEZETEK VEZETŐINEK szakkönyveket ajánl a **Tatabányai Megyei Könyvtár jegyzéke, mégpedig szakirodalmi tanácsadókat, témadokumentációkat, továbbá egyetemi és főiskolai kiadványokat a könyvtári szakrendnek megfelelő csoportosításban. A kiadvány felsorolja a megyei könyvtárba járó mezőgazdasági folyóiratokat is.**

VEGYIPARI BIZTONSÁGTECHNIKA Kőolaj és Gázipar címmel jelent meg az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ajánló bibliográfiája sorozatának 40. száma, („A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven”), amely e két nagy iparágban dolgozók testi épségének védelmét szolgáló biztonsági berendezések és rendszabályok irodalmát ismerteti.

JOG ÉS VALÓSÁG

Új könyvek a nőkérdésről

Léteznek-e nőkérdés egyáltalán? Vagy azok az írók, akiknek könyveit most a könyvtárosok (túlnyomó többségükben nők) s rajtuk keresztül az olvasók (többségükben nők) figyelmébe ajánlom, csak a szüfraszettek levesét melegítik föl?

Még ismertem az utolsó magyar szüfraszettet. Azon a napon készítettem interjút vele, amikor nálunk a női egyenjogúságot törvénybe iktatták. Haladó-humanista, bölcs dédmama volt, közel a 90 évhez. Szkeptikusan csóválta a fejét a parlamenti hír hallatán. — A női egyenjogúság... azt még maga sem éri meg, fiacskám!

Szavai, melyek akkor tiltakozásra bírtak, azóta sokszor visszhangoztak emlékezetemben. És most, amikor új írók, új megvilágításban, messze a feminista ideológiától, mai tapasztalatok birtokában foglalkoznak a kérdéssel, úgy látszik, hogy ez is korunk bonyolultabb problémái közé tartozik. A fejlődés ugyan kétségtelen, ám világméretekben ellentmondó tendenciák, jelenségek, tapasztalatok keresztelik egymást, aggályok és elképzelések ütköznek. Minél többet olvassunk, annál bonyolultabbnak véljük nemcsak a nők, az ember dolgait.

Simone de Beauvoir könyve (A második nem) enciklopédikus jellegű, tehát vezérfonalnak is tekinthető. Óriási tudományos apparátussal gyürkőzik neki a vállalt feladatnak: a történelem, a filozófia, a pszichológia, a biológia egész fegyvertárát beveti, érvelését szépirodalmi idézetek seregével támogatja. Csak-hogy ezen a hatalmas anyagon nem uralodik a hüvös, józan elme. Szubjektív szenvedély fűti, olyannyira irtózik a nőiességtől, hogy szándéka átcsap a saját ellentétébe, és kétségbeesetten „nőies” lesz. Ha tudományos művet várunk ettől a hazájában húsz éve megjelent műtől, akkor a tudományosság áradása ellenére is bosszankodunk. Aki asztalt csapkodva érvel, annak érvei gyanút ébresztenek. Olvashatjuk szépirodalomnak is. Így már élvezetes, bár helyenként kissé

tudálékos. Felemás mű tehát, hangjában műfajában, még igazságaiban is.

De nagy erénye, hogy sohasem unalmas, és sokszor igaza is volna, ha nem kérdőjelezné meg igazságait dühös szenvedélyével és túlzásaival.

Filozófiai és történelmi fejezetei a legérdekesebbek. Ha filozófiáról esik szó, akkor a heves író egyszeribe pontos és rendszeres tanárrá változik. Ha a nőkérdést nem is, az egzisztencializmust bizonyosan megértjük tanításából, jobban, mintha maga Sartre, az író nő számára nyomasztó tekintélyű élettárs magyarázná.

A könyv történelmi részei is igen gazdagok. Legérdekesebb tételei: a nő mindig elnyomott volt, a világ a férfiaké; nem fogadja el a matriarchátus *Bachofentől* eredő hipotézisét — szerinte a matriarchátus csak mitikus nőtisztelet volt, de nem uralom! —; állítja, hogy a hanyatló társadalmakban (Egyiptom, Róma) a nők elnyerik általában a jogi egyenjogúságot, de nem tudnak mit kezdeni vele, mivel munkára nem nevelték őket, tehát szabadosságra használgák föl; s hogy a női felszabadulás a születésszabályozással és a technikai fejlődéssel kezdődik. Ha az izomero elveszti jelentőségét, akkor vége a férfi hegemoniának.

Ha a Beauvoir-i tükörben figyeljük meg a téma többi, ehhez képest föltétlenül partikuláris jellegű feldolgozását, akkor látjuk csak az összefüggések gazdagságát, a megnyugtató megoldás nehézségeit, de a kibontakozás körvonalait úgyszintén.

A történelmi fejezetek anyagának egy része — még bővebb, még részletesebb kutatásokkal, egészségügyi, jogi, szociológiai szempontokkal — megtalálható a magyar *Bäeder Andor* A nő c. munkájának eddigi megjelent két kötetében. Bäeder elfogadja a Bachofen—Engels-i matriarchátus feltételezést, s egyébként is a marxizmus szemléletével vizsgálja a nőkérdés cseppet sem egyenesvonalú fejlődését. A marxizmusból Beauvoir is sokat merít, de szerinte az osztályok küzdelmének nem csupán gazdasági, hanem

pszichológiai oka is van: az embert és embert, az osztályokat, a nemeket egyaránt a hatalomvágy fűti és állítja szembe egymással.

Érdeemes megfigyelni Beauvoir egyik — pszichologizmussal „bővített” — marxista eredetű tételét: az ember célja az önmegvalósítás az alkotásban, ez még léténél is fontosabb számára (eddig helyes) — ám szerinte az önmegvalósításhoz a hatalom érzése is kell... A nőkérdés keretei között ez a hatalmi küzdelem azt jelenti, hogy évezredek óta világtörténeti méretű harc folyik a nemek között. A nő ember — állítja Beauvoir —, aki önmagát meg akarja valósítani, de ebben megakadályozza őt a szülés, az anyaság, amelyhez előítéletek kötik, holott „az anyai szeretet nem természetes ösztöne a nőnek”.

Itt már a legtűrelmesebb olvasó is föllázad; e téves tételnél s az ezt követő fejezeteknél a könyv is menthetetlenül avulttá válik. Az utópista szocialisták eszméjét melengeti föl az intézeti nevelésről; de hiszen épp a mi korunk tapasztalatai mutatják, hogy ez mennyire károsan hat a gyermek érzelmi-értemi fejlődésére; tengersokát pszichológiáz, de épp a gyermeklélektan legújabb felfedezéseit nem ismeri. Ha két évtizede készült is a könyv, az új kiadásokban az avulttá vált fejezeteket át kellett volna dolgozni. Erre talán lett volna mód, hisz a fordítás szövege nem teljes, a rövidítéseket a magyar kiadó a szerző beleegyezésével eszközölte.

Az anyaságot s a nevelést tehát nem lehet kikapcsolni az „önmegvalósítás” tényéből. Mindazonáltal a női egyenjogúság valóban sehol sem valósult még meg teljesen, s ez a folyamat igen tarka képet mutat. Beauvoir szerint az egyenjogúságot a technika hozza meg, de akkor a legfejlettebb ipari országokban, ahol az automatizált gépeknek csakugyan nincs szerepe az izomerőnek, a nőknek egyenjogúaknak kellene lenniök. Nem azok sem Angliában, sem Svájcban, sem Nyugat-Németországban. Amerikában *Oriana Fallaci* szerint a nők uralkodnak, de csak a háttérből.

Minálunk a törvény biztosítja a nők felszabadulását, de kettős terhelés nyomja vállukat, s erősen nyomja. Lenin azt mondta Clara Zetkinnel folytatott nevezetes beszélgetésében, hogy a nő csak akkor lesz szabad, ha a konyha rabsága megszűnik, de ehhez még nagyon hiányzik a kellő technikai és gazdasági fejlettség. *Turgonyi Júlia* és *Ferge Zsuzsa* könyvéből — mely öt nagyüzem munkás és értelmiségi asszonyainak munka- és életkörülményeit vizsgálja —, kiderül, hogy hazánkban a háztartási munka 80%-a az asszonyokat terheli, a nevelés gondja pedig szinte egészen az övék. Az „egyenlő

munkáért egyenlő bért” elve sem mindig érvényesül: előfordul, hogy ugyanazon munkakörben, ugyanazon képzettséggel a férfiak többet, néha kétszer annyit keresnek, mint a nők!

Külön-külön nem elég a törvény, nem elég a technika, de még együtt sem oldják meg a kérdést, míg a közfelfogás ei nem ismeri a nő emberi jogait. A remény a Turgonyi—Ferge kötet olvastán fölcsilan: a két szerző ugyanis kimutatja, hogy az értelmiségi férfiak sokkal nagyobb részt vállalnak a háztartás terheiből, mint a kevésbé iskolázottak. Hasonló statisztikát közöl könyvében egy, a Szovjetunióban végzett felmérés alapján *Kovács Judit* is. Eszerint a *műveltség terjedésének arányában szabadul föl a nő, ha a technika és a törvény, a pedagógia és a propaganda is az ő oldalára áll.*

A Turgonyi—Ferge kötet — mely gazdag statisztikai adataival kis terjedelmében is forrásértékű kiadvány — bebizonyítja azt is, hogy a szabad idő döntő jelentőségű. A gyermekgondozási segínyt értékelve mutatja ki a két szerző, hogy a nők anyai és hivatásbeli szerepének összehangolását segíti ez a világon elsőnek nálunk megvalósult újítás.

A szabad idő növekedésének óriási lélektani-érzelmi hatását akkor mérhetjük föl igazán, ha visszagondolunk a fiatal Engels megrázó írásaira a korai angol kapitalizmusban élő munkásokról. Engels megfigyelései alapján arra a következtetésre jut, hogy a túlhajszolt nő természetes anyai ösztöne eltompul, közömbössé, sőt ellenségessé válik gyermekével szemben. Sokkal enyhébb formában, sokkal rövidebb munkaidő ellenére nálunk is rábukkanhatunk a közömbösség jelenségére — korunkban is sok az elhanyagolt gyermek —, és valószínű, hogy e pszichikai hatás eltűnése a szabad idő növekedésével egyenes arányú lesz. Az egyenlő jog egyenlőtlen alaphelyzet mellett nem biztosít egyenlőséget! A nők biológiai fölépítése, pótolhatatlan anyai szerepük szükségessé teszi, hogy hivatásbeli terhelésük kisebb legyen. A gyermekgondozási segítség így kiegyenlítő hatású: minden ellenvéleménnyel szemben a valóságos egyenjogúság érdekét is szolgálja — a népesedés nem kevésbé fontos ügye mellett.

A népesedés és családtervezés kérdéséről szólva *Kovács Judit* („Sokasodjatok és szaporodjatok”) vet föl érdekes gondolatokat, miközben a világ népeinek népesedési tendenciáit ismerteti. Az egyik: azoknak az aggálya, akik a nőuralomtól tartanak. A gondolat annak, a kötetben bőven idézett vitának a kapcsán merül föl, melyet a pápa Humanae vitae című enciklikája váltott ki. Az antibébi pirulák makacs ellenzői azzal érvelnek, hogy ezek birtokában a nők „szeszélyes” szán-

dékára marad a döntés az emberiség jövőjét illetően, s ha akarják, meg is szüntethetik a jövőt... Némi rosszmájúsággal úgy vélhetnénk, hogy végre jó fegyverük lesz korunk Lüzisztratéinak az atombombát birtokló férfiakkal szemben. Dehát tudjuk, hogy Lüzisztraték csak Arisztophanésznél akadnak, s hogy miért, arról Beauvoir világosít föl minket. (Úgy véli, hogy a nők többsége nem egymással, hanem a férfiakkal szolidáris, s ezért igazi összefogásra képtelen.)

Célszerű tehát e könyveket együtt, egy időben olvasni, mert egymás összefüggéseiben más értelmezést kapnak a tények és gondolatok, mint kapnának külön-külön, s a megismerés örömén kívül az olvasás külön gyönyörűségét jelenti, ha egy téma sokféle megvilágítása folytán a fejünkben feleselnek tovább tézisek és szerzők, ha agyunk a vita színterévé válhat, amikor már letettük a könyvet.

Merre vezet tehát — nem a nemek harca —, hanem a női felszabadulás valóságos útja? Mi van, mi lesz, mi várható? A világ asszonyainak nagy tömege súlyos elnyomatásban és tudatlanságban él (bizonyítja az ajánlott új művek szerzői közül Oriana Fallaci és Kovács Judit), de Malájföldön Oriana Fallaci igazi matriarchátust is talált — mosógéppel, frizsiderrel, rádióval fölszerelve! —, de Indiában, ahol a nők különösképp elnyomottak, *nő*, és méghozzá *özvegy nő* a miniszterelnök, pedig Indiában az özvegyeket, ha már nem is égetik meg, de igen lenézik. (Uralkodásra a nők kiváltképp alkalmasak — hirdeti Beauvoir.) Amerikában a részvények többsége nők kezében van, s a férfiakat agyonhajszolják a gépesített „babaházban” élő feleségek — mondja Fallaci. A francia nők 31,4%-a munkavállaló (ha csak a munkaképes korúakat vizsgálánk, ez a szám kb. 70%-ot jelentene), ám igen sok joghátránnyal. A magyar nők 35%-a kereső (a munkaképes korúaknak kb. 80%-a), teljes jogegyenlőséggel, de nyomasztó házi terhekkel. A szocialista országok egyetemein mindinkább többségbe kerülnek a lányhallgatók, a tendencia arra mutat, hogy a műszaki pá-

Winkelbauer Pál ex librise

lyák kivételével az egész értelmiség „elnőiesedik” — a hivatásbeli hátrányok tehát szűnőben vannak.

Végzem azzal, amivel kezdtem: a világ a nőkérdésben is sokféle, változásban lévő képet mutat. Jog, törvény, közfelfogás, előítéletek leküzdése, technikai fejlődés, a szabad idő növelése együtt hozhatja csak meg azt a boldog kort, amelyben a nő teljes ember lehet, anyai hivatásának sérelme nélkül. És ez nem csupán az ő érdeke, hanem minden társadalomé, s az egész emberiségé is. A *nőkérdés alapprobléma*: a család széthullása, a családi nevelés hiánya érzelmileg fejletlen, idegbeteg, magányos egyedeket produkál, akiknek útja bűn, betegség, kábítószer és öngyilkosság felé visz — miként ezt a szociológia klasszikusának, Durkheimnek az öngyilkosságról írott hatalmas munkája is bizonyítja.

A nőkérdés megoldása nem gyors folyamat, az ajánlott művek együtt arról adnak számot, hogy a különböző országok, s maga az emberiség hol halad ezen az úton. A szocialista országok úgy járnak az élen, amint a munkásnők mozgalmi is mindig kimagaslottak a nőmozgalmak közül, s ezek sorában hazánk — épp a gyermekgondozási segély jóvoltából — úttörő és példaadó szerephez jutott. De tennivaló még bőven akad, s ezért nem árt, ha a nőkérdés irodalmát a könyvtáros nemcsak nőknek ajánlja. Mert előrelépni csak közös emberi erőfeszítéssel lehet.

Bozóky Éva

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Dr. Bäeder Andor: A nő. Medicina, I. kötet 1964. 33 Ft. II. kötet 1968. 47 Ft. UK 681 414.

Beauvoir, Simone de: A második nem. Gondolat, 588 l. 45 Ft. UK 692 019.

Fallaci, Oriana: A haszontalan nem. 1968. Kozmosz, 167 l. 11,50 Ft. UK 690 141.

Kovács Judit: „Sokasodjatok és szaporodjatok.” 1969. Kossuth, 162 l. 12 Ft. UK 691 227.

A marxizmus—leninizmus klasszikusai a nevelésről. 1967. Tankönyvkiadó, 371 l. 36 Ft. UK 680 036.

Turgonyi Júlia — Ferge Zsuzsa: Az ipari munkásnők munka- és életkörülményei. 1969. Kossuth, 102 l. 6 Ft. UK 691 507.

KÉT ANTOLOGIA

Az antológia műfajának több szerepe-rendeltetése van. Lehet panoráma, szubjektív tükör, s lehet számvetés. Sokan személyes műfajnak tartják: egy szerkesztői egyéniség megnyilatkozásának, amely szubjektív — a szerkesztő elgondolásait és ízlését kifejező — rendbe állítja egy-egy író vagy korszak műveit. Gyakran így is van ez. Máskor azonban az antológia inkább számvetés: egy korszak költői-írói eredményeinek leltára, többé-kevésbé megbízható tükör. Ez utóbbi igény fejeződik ki abban a két antológiában, amely az utóbbi esztendő (1968—1969) vers- és novellaterméséből válogat. A *Szép versek 1968-ra* és a *Körkép 69-re* gondolunk.

A *Szép versek* antológiasorozata 1963 óta jelenik meg, az 1968-as tehát a hatodik gyűjtemény. Először is a kötetben résztvevő költők nagy számára figyelünk fel: azt lehetne mondani, hogy a magyar líra szinte teljes egészében képviseltette magát. Az idősebb nemzedék sorából megtaláljuk Benjámin László, Csorba Győző, Fodor József, Hajnal Anna, Hollós Korvin Lajos, Illyés Gyula, Jankovich Ferenc, Jékely Zoltán, Károlyi Amy, Képes Géza, Nemes Nagy Ágnes, Rónay György, Sinka István, Takáts Gyula, Vas István, Weöres Sándor és Zelk Zoltán verseit. Közülük a nyáron meghalt Sinka István néhány szép búcsúzó versével (*Nagy utakról hazatérve, Új lomb hiába nő, Utban Törökország felé*) szerepel. A középnemzedéket — a felszabadulás utáni új magyar költészet generációját — Csanádi Imre, Csoóri Sándor, Fodor András, Garai Gábor, Juhász Ferenc, Nagy László és Simon István képviseli. De jelen vannak a fiatalabbak — Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Horgas Béla, Kalász Márton, Ladányi Mihály, Orbán Ottó, Ratkó József — és a pályakezdők — pl. az első kötetének kiadása előtt álló Utassy József — is. Örvendetes, hogy a fiatalok ilyen nagy számban szerepelnek az 1968-as év legszebb verseit bemutató gyűjteményben. Hiányokat azonban így is észlelhetünk. Hadd említsük meg, hogy hiába kerestük a folyóiratokban szép versekkel szereplő Kormos István, Rába György, Kálnoky László, Tandori Dezső és mások írásait.

Az antológiából kibontakozó kép ismerős. Miként az előző gyűjtemények, ez a kötet is a mai magyar költészet két főbb irányzatát vagy változatát mutatja fel. Az egyik változat — a hagyományoknak megfelelően — a közéleti, politikai költészet, amely az ország és a nagyvilág történelmi gondjaiban foglal állást, tesz vallomást. Hadd hivatkozzam Benjámin László *Politikai költők* vagy *Szocialisták*

című verseire, amelyek a forradalomba vetett hit fenntartásáról vallanak. „Megmentem egészen a kétségbeesésben, / egészen a fölemeltetésben, egészen a lebukásban, / egészen a hitben: / Azért vagyunk, hogy rendet teremtsünk / magunkban és a világban...” Vagy hadd hivatkozzam a kötet legfiatalabb költőjének, Utassy Józsefnek versére: a *Zug márciusra*, amely Petőfit ébresztve fogalmaz szenvedélyes forradalmi vallomást.

A másik irányzatot a filozófiai — általában az emberi létezés végső titkait fagató — költészet képviseli, mely költészetünk filozófikusabb áramlatát. Berzsenyi, Vörösmatry, a kései Arany, a halált ostromló Ady, Babits, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor útját követi. Valamikor ez a filozófiai költészet elég élesen elvált a közéleti lírától, most nincs határvonal a „filozófus” költők és a politikai lírikusok között. Illyés — a magyar költészet elsőszámú élő mestere — például egyformán ír közéleti — *Hatalmas, nagy korszak... s a költők* — és bölcselő — *Félreértés, hogy mégse essék* — költeményeket. S a fiatalabb nemzedék is természetesen feladatának érzi, hogy egyformán beszéljen emberi létünk nagy kérdéseiről és országunk problémáiról.

A szép versek antológiája így hiteles metszetet ad egy esztendő — 1968 — s általában korunk magyar költészetéről. Az antológia-sorozat eddigi hívei bizonyára örömmel fogják megkeresni e lapokon kedves költőiket, s haszonnal forgathatják e könyvet az irodalmi szakkörök, színpadok, előadócsoporthoz tagjai is.

Ha a szép versek antológiáját azért kellett dicsérnünk, mert hiteles képet ad, a *Körkép 69* című novella-válogatás még több dicséretet érdemel. A szerkesztők — szerencsés kézzel választották ki az elmúlt egy esztendő legértékesebb — de mindenesetre: legérdekesebb — elbeszéléseit.

Először itt is a szerzők névsora kelt figyelmet. Illés Endre, Illyés Gyula és Kolozsvári Grandpierre Emil a háború előtt már ismert írók közül. Karinthy Ferenc, Mándy Iván, Mesterházi Lajos, Mészöly Miklós, Mocsár Gábor és Örkény István a „középnemzedék” soráiból. Csoóri Sándor, Kósa Ferenc (a kitűnő filmrendező: a *Tízezer nap és a Földobott kő* alkotója), Gáll István, Kamondy László, Kertész Ákos, Moldova György és a nemrég meghalt Sipkay Barna képviseli a fiatalabbakat. S hárman: Lugossy Gyula, Szántó Erika és Vathy Zsuzsa a pályakezdő generációt. Novellisták közül természetesen még nehezebb választani, mint költők közül. Ennek ellenére hadd említsük meg,

hogy szívesen láttunk volna egy-egy írást Déry Tibortól, Veres Pétertől, Szakonyi Károlytól, Kardos G. Györgytől is.

A *Körkép* tematikus világ a magyar társadalom teljességét igyekszik szemléltetni. Baráth Lajos bányászokról, Csurka pesti fiatalemberekről, Karinthy a Rajk-per körüli idők megdöbbenéseiről, Kolozsvári Grandpierre Emil egy önmaga kultuszába öltözött „tudósról”, Mándy Iván kallódó nagyvárosi figurákról, Moldova a nagy építkezések dolgozóiról, Vathy Zsuzsa pedig egy külföldön tanuló egyetemista lányról ír. Sorsok, életek, környezetek: az egész magyar társadalom kap itt ábrázolást. Sőt, ha meggondoljuk, ennek a társadalomnak a történelmi öröksége is: Csoóri és Kósa írása a Dózsa-forradalom képét idézi fel.

Az emberi sorsok és az ábrázolt valóság tehát igen változatos. Van azonban ezeknek a novelláknak egy közös tulajdonsága, amely egyébként mai prózaírodalmunk nagy részét — minden bizonynyal a rangosabb részét — is jellemzi. Arra gondolok, hogy íróink nem érik be pusztán a társadalom vagy az emberi élet bizonyos jelenségeinek, szféráinak ábrázolásával, hanem arra vállalkoznak, hogy értelmezzék is a bemutatott jelenségeket; hogy általánosabb következtetéseket vonjanak le a leírtakból. Csoóri Sándor és Kósa Ferenc kitűnő — s nagy vitát kavarázó — filmnovellája: az *Ítélet* például nem egyszerűen történelmi témát dolgoz fel, hanem a történelmi cselekvés, a forradalom végső értelmét keresi. Vagy Illyés esszé-novellája sem pusztán egy öregedő író napjairól vall, hanem az emberi

élet — az öregedés és a pusztulás — titkait próbálja felderíteni; hasznos választ akar adni a létet faggató ember kérdéseire.

A gondolkozó és értelmező jellegből következők, hogy ezek a novellisták bőven élnek a modern irodalom eszközeivel. Ha a korábbi évek meglehetősen azonos eljárásokkal épített elbeszéléseire gondolunk, valósággal felűdít a mai magyar próza formai gazdagsága, az a változatoság, ami az írói műszerek területén tapasztalható. Csoóri — Kósa és Csurka filmnovellát ír (a film gyors ritmusához, vágásaihoz alkalmazkodik), Illyés az esszét és az elbeszélő prózát ötvözi, a fiatal Lugossy Gyula a francia „új regény” módszereit leste el, Moldova riportnovellát adott, Vathy Zsuzsa (aki „civilben” vegyész-mérnök) a természettudományos dolgozatok logikus kompozíciójának irodalmi használhatóságával kísérletezik, Örkény István pedig groteszk és „abszurd” történetekben fogalmazza meg társadalmi felismeréseit. Jóleső gazdagság ez: a kísérletező kedv azt jelenti, hogy irodalmunk új módon próbálja ábrázolni az új jelenségeket. Az antológia szerkesztői bizonyára szándékosan mutattak be ennyiféle módszert, kísérletet, az újítás ennyi változatát. Törekvésük sikert hozott: a *Körkép* 69 valóban a legmaibb magyar irodalom eredményeinek, sőt útkereső vállalkozásainak tárháza lett. (Szép versek 1968. Szerk. Mátyás Ferenc és Z. Szalai Sándor. 1969. Magvető, 399 l. 28 Ft. *Körkép* 1969. Szerk. Ralkai Ferenc és Tóth Gyula. 1969. Magvető, 599 l. 34 Ft.)

P B

könyvtári szakirodalom

PELEJTEI TIBOR: A KÖNYVTÁR- ÉS IRODALOMNÉPSZERŰSÍTÉS. A SZEMLÉLTETÉS

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ évek óta kutatja, keresi azokat a módszereket, amelyek alkalmasak a könyvtárak népszerűsítésére, az olvasás megszerettetésére. Pelejteí Tibor most megjelent szakkönyve a könyvtár- és irodalomnépszerűsítés módszertanának első magyar nyelvű összefoglalása. A szemléltetéssel foglalkozik, ugyanis a könyvtárakban a szóbeli propagandát a legújabb időkig előnyben részesítették a vizuális formákkal szemben. Napjainkban ez utóbbiak nagyobb teret kapnak az ismeretterjesztő munkában, ami nem jelenti azt, hogy a verbális módszer, min-

denekelőtt a könyvtáros beszélgetése az olvasóval, veszítene jelentőségéből.

A hazai és külföldi szakirodalomra, valamint a gyakorlatra támaszkodó útmutató öt fő részre tagolódik. Az első a könyvtár- és irodalomnépszerűsítés lélektani feltételeiről tájékoztat, és meggyőzi olvasóit arról, hogy a könyvtári munkában milyen döntő a lélektan szerepe. A reklámpszichológia tapasztalatai nyomán ismerteti azokat a legáltalánosabb lélektani törvényszerűségeket, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni, ha föl akarjuk kelteni az olvasók illetve a lehetséges olvasók figyelmét. Ezek az egyénre ható

tényezők: a mozgás, a szín, a szokatlanság és az újszerűség, az érdek, a memória és az érzelem. Ez a fejezet definiálja a szocialista reklám fogalmát, ismerteti megfelelő alkalmazásának módszereit.

A második fejezet a szemléltetés legjobban bevált és alkalmazott eszközével, a kiállítással foglalkozik. Részletesen ír a kiállításrendezés esztétikai, lélektani vonatkozásairól, a tartalmi és a technikai megoldásokról. Figyelmeztet, hogy csak a művészi igényű, izléses, dekoratív hatású, kellő fantáziával megrendezett és időszerű kiállítás alkalmas a kívánt hatások elmozdítására. A kiállításokról mondottak szemléltetésére gazdag illusztrációs anyag szolgál, ezt a propagandában kitűnt könyvtárak rendezvényeiből vette a szerző. Ugyanitt kritikára, elrettenítő példákra is bukkanunk: a szerző azt is megmutatja, hogyan *nem szabad* kiállítást rendezni.

Az *egyéb szemléltető módszerek és eszközök* című fejezet a szabadpolcos kölcsonzés előnyeinek kihasználásáról szól, majd az ötletes módszereket, szemléltető eszközöket írja le. Kiemeli a szemléltetésben a világítás jelentőségét, figyelemkeltő, befolyásoló hatását.

Verséghe György közreműködésével készült a negyedik rész, amely a könyvtári *kiadványokkal* foglalkozik. E kiadványok csak akkor szolgálják a könyvtár céljait, ha világosan tagoltak, a tartalom és a

forma összhangban van. E rész szól a könyvtári kiadványokkal szembeni követelményekről, a tipográfiától kezdve egészen a korrigálás szabályaiig.

Hasznos a *plakátról* szóló tudnivalók ismertetése is, mivel a plakátok vizsgálata más területeken is alkalmazható törvényszerűségekre ad lehetőséget. A *televízió* könyvtári alkalmazásával külön fejezet foglalkozik. Ismeretes, hogy a tévé — bár népművelő körökben aggodalommal fogadták — nem csökkentette, hanem felélesztette az olvasási kedvet. A képernyőn látott élmény gondolkodási folyamatot indít el a nézőkben és további ismeretek megszerzésére készítet. A könyv részletesen elemzi azokat a módszereket, amelyekkel a TV-t az olvasás szolgálatába lehet állítani. Az olvasási igény felkeltésének, az olvasnivalók kiválasztásának fontos eszközeként tekinti a filmet is, és felhívja a figyelmet a „Könyvből filmsiker” című tájékoztatóra, amely a KMK negyedéves Eseménynaptárának függeléke. Az összeállítás a *diapozitívek* ismertetésével zárul, s használhatóságát irodalomjegyzék és tárgymutató segíti. Pelejteji Tibor munkája képzeletgazdag és színvonalas illusztrációs anyagával kitűnő elméleti kézikönyv, amelyet rendkívül hasznos gyakorlati tanácsok egészítenek ki. (KMK — NPI, 210 l. 24 Ft. UK 691 766)

Kovács Csilla

bibliográfiák

MAGYAR KÖNYVÉSZET 1967

Megjelent a magyar nemzeti bibliográfia éves kumulációjának legújabb kötete, ezúttal a szokásosnál valamivel kisebb kiséssel.

Könyvkiadásunk fejlődését jelzi a kiadvány terjedelmének növekedése: a két kötet együtt 450 lappal vastagabb, mint az 1966. évi könyvészet volt. Ezúttal külön kötetbe kerültek a mutatók, ezt a megoldást csak helyeselhetjük, mivel a bibliográfia túl vaskos, nehezen kezelhető lett volna, ha mindenáron egyetlen kötetben adják ki.

Aligha van szükség arra, hogy a könyvtárosoknak újból bemutassuk ezt a mindenütt nélkülözhetetlen bibliográfiát, ehelyett inkább vizsgáljuk meg azt, vajon eleget tesz-e a *Magyar könyvészet* a nemzeti bibliográfiákkal szemben általában támasztott követelményeknek?

A nemzeti bibliográfiák elsőrendű feladata a nemzeti irodalom regisztrálása, tekintet nélkül a művek nyelvére és megjelenési helyére. A *Magyar Könyvé-*

szet ennek a követelménynek csak részben tesz eleget. Régóta fájó hiánya a Magyarországot határain kívül megjelenő magyar nyelvű irodalom, hogy a magyar vonatkozású, de idegen nyelven megjelenő kiadványokról már ne is beszéljünk. Ismeretes, milyen hatalmas nehézségekkel jár ennek az anyagnak a beszerzése, nyilvántartása, s tudjuk azt is, hogy ennek szervezeti előfeltételei nincsenek meg és még hosszú ideig nem is lesznek megteremthetők. Ennek ellenére nem mondhatunk le a külföldi hungarica-anyag nyilvántartásáról, ha másképp nem lehetséges, legalább hiányos, tökéletlen formában. Nincs értelme tovább várakozni arra, hogy valamikor majd a teljes irodalmat közölhetjük.

A könyvészet egyéb vonatkozásban sem teljes, mert bizonyos kevésbé fontosnak ítélt kiadványtípusokat elhagy. Az ilyenfajta válogatás indokolt, a kérdés csak az, valóban azt hagyja-e el, ami felesleges, és azt tartja-e meg, amire szükség

van? A szelekció szempontjait illetően a különböző nagy nemzetek hasonló kiadványaira szokás hivatkozni. Kétségtelen tény, hogy a nagy nemzeti bibliográfiák élnek a válogatás adta lehetőségekkel, ez azonban nem jelenti azt, hogy mi is fenn tartás nélkül mindenben követhetjük őket. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy külföldön a nemzeti bibliográfiákból kihagyott kiadványtípusokról többnyire külön nyilvántartások készülnek, nálunk viszont ilyenekkel nem számolhatunk. A mellőzött anyag túlnyomó része még ebben a megvilágításban is nélkülözhetőnek látszik, kivéve az iskolai tankönyveket és évkönyveket, ezekről ui. semmiféle jegyzék nem nyújt tájékoztatást.

Mást nem hiányolhatunk, hiszen könyvésztünk feltárja a könyveken kívül a zeneműveket, térképeket, sőt a hanglemezeket is. Ez utóbbiak feldolgozása azonban nem problémamentes. Már korábban is szóvá tettük, hogy helyesebb volna a lemezeket a zenei szakirodalomtól és a kottáktól különválasztani, most még azt is hozzátesszük: megfontolandó, nem volna-e jobb, teljesen kihagyni őket, és inkább külön jegyzéket készíteni róluk? Ez utóbbi mellett szól az a megmegújuló zavar, amely a hanglemezekkel kapcsolatban mutatkozik. Az 1966. évi kötetből a hanglemezek teljesen kimaradtak, a most megjelent 1967. évi kötet pótolja ugyan a mulasztást, és az 1967. évben készült lemezeken kívül az előző év termését is tartalmazza (anélkül, hogy ezt az előző megemlítené), de az anyag még így sem hiánytalan. A 784.3.085.3 („Táncdalok”) szakcsoportban mindössze öt tánclemez taláunk, márpedig két év alatt ez kissé kevés! Hová tűnt a többi?

A nemzeti bibliográfiával szemben támasztott másik követelmény: címanyagát oly módon kell feltárnia, hogy az általános és a szakbibliográfiai igényeknek egyaránt eleget tegyen. Ezt az igényt a

Magyar könyvészet jól elégíti ki, a címeiket szakrendben közli. Szakrendszere, mely az ETO-ra épül, áttekinthető, a szakcsoportokat úgy alakították ki, hogy azok sem túl tágak, sem túl szűkek, egy-egy alcsoport különösebb nehézség nélkül végigbongészhető.

A bibliográfia nélkülözhetetlen tartozéka a megfelelő utalóhálózat és a gondosan kiépített mutatók rendszere. A *Magyar könyvészet* e tekintetben nem érheti vád, az utalók száma több, mint bőséges, és számos mutató teszi használhatóvá: van betűrendes mutatója a szerzők nevére, a címrendszavakról, a közreadók, összeállítók, szerkesztők, fordítók nevére; sorozati mutatója; betűrendes tárgymutatója; tartalomjegyzéke a szakcsoportok felsorolásával, továbbá — ezúttal előzben — felsorolja az 1967. évi könyvművészeti verseny díjnyertes kiadványait is.

A címeírások megfelelnek a szabvány előírásainak, és a pontosság iratlan követelményeinek. Külön érdeme a tanulmánykötetek, évkönyvek és más — tudományos — gyűjtőkötetek analitikus feldolgozása.

Ami a formai kérdéseket, a kiadvány külalakját, tipográfiai elrendezését illeti, az adott lehetőségek eleve határt szabnak a nagyobb változtatásoknak. Mégis meg kellene vizsgálni, nem nyílik-e lehetőség a rendszavak feltűnőbb kiemelésére, valamint arra, hogy a szorosán összetartozó adatokat (pl. azonos mű különböző kiadásait, fordításait) térben közelebb hozzák egymáshoz, és az ún. „egyedi szakutalókat” jobban megkülönböztessék a főfelvételektől (esetleg beljebb lehetne kezdeni az utalásokat), hiszen számuk néhol meghaladja a tulajdonképpeni címeírások számát (előbbieké laponként átlag 8—10, az utóbbiaké 6—8).

Befejezésül néhány apróbb észrevétel: sajnálatos hiba csúszott az előszóba. A szöveg azt állítja, hogy a betűrendes mutató egyebek között tartalmazza „az anonyim és szerzős művek címét” is, ami természetesen nem felel meg a valóságnak, a mutatóban csak az anonyim művek címei találhatóak meg. Közli az előszó azt is, hogy a 019.9 (ajánló bibliográfia) szakcsoportban a címeírások a szokástól eltérően nem a rendszavak betűrendjében sorakoznak, hanem a bibliográfiák tárgyát kifejező számszámok értékrendjében. Ez helyes is, de a könyvészetben mindössze egyetlen címeírás található a jelzett számszám alatt, ezért ebben az évben ezt a magyarázatot nyugodtan elhagyhatták volna.

A történelem főosztályban 940/990 számszám alatt az egyes népek történetéről szóló munkák további alcsoportosítás nélkül, a rendszavak betűrendjében kö-

vetkeznek egymás után, 14 hasában át. Az egyes országok nevét hiába keressük a tárgymutatóban, csak a névmutatóban („betűrendes mutató”) szerepelnek. (A Magyarországon megjelent könyvek, ze-

neművek, térképek és hanglemezek címjegyzéke. Közreadja az OSZK. Szerk.: Fügedi Péterné. 1968. 1—2. köt. 161.— Ft)

Pálvölgyi Endre

A VAS MEGYEI LAPOK CIKKEI A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

A legújabbkori történelem fontos forrása a hírlap: közvetlenül is, mert sok eseményről egyedül ez ad hírt és közvetve, másodlagosan, nyomvivőként újszintén. Ha ugyanis számolunk azzal, hogy az újság gyakran túloz, torzít, híradása nyomán módunk van a többnyire hitelesebb levéltári anyagokhoz folyamodnunk. De ekkor is az újságcikk igazít útba.

Ez adja hírlaprepertóriumaink jelentőségét, s ezért nagyszerű, gazdag és tanulmányos történelmi adattár a kezemben levő, mely a Vas megyei újságok 1919. március 21-től augusztus 3-ig terjedő számainak cikkeit teszi közzé bőséges válogatásban. Valóban *tükör*: az élet sokszínűségét visszaverő, vagy inkább fókuszába gyűjtő. E történelmi negyedévben Szombathelyen járt *Nagy Endre, Nyisztor György, Kun Béla, Pogány József, Szamuel Tibor*. A szombathelyiek táviratban köszöntötték *Lenint*. Sárvárott festőiskolát létesítettek. Muraszombaton fölbukkant a későbbi hérosztratoszi hírességű Csuvara Mihály. Csöppben tenger: csak a 42. lapot ütöm föl taláalomra, hogy tárgyszavakkal érzékeltessem, mi mindent fölzárna hoz e repertórium: *kertészek, füzetek, tanítógyűlés, ifjúmunkás egyesület, trafikosok, új munkásotthon, műkedvelő előadások, bankjegyek, munkástanácsok, megyei tanács, községi tanács választás stb.*

A helytörténeti kutatás föladata lesz mindezt kiaknázni. A mi dolgunk azt megvizsgálni, hogy ez a repertórium-fajta, amely 17 újság, közte 5 napilap, cikkeit kínálja időrendben, napról napra, hogyan tölthetné be még jobban rendeltetését. *Miféle módszertani fogásokkal tehető tökéletesebbé.*

Többet mondana, ha egy-egy nap cikkein belül az anyagközlés rendjét nem a cím semmitmondó ábecéje adná, hanem valami elvi alap. Például előbb a napilapok, aztán a hetenként kétszer megjelenők, végül a hetilapok. Vagy előbb a megyeiek, utána a székhely újságjai, továbbá a városoké fontosság, történelmi szerep szerint. Esetleg nem a lapok, hanem a cikkek tárgya (politika, gazdaság, kultúra stb.) szerint. Legföljebb pedig a lapok címeinek betűrendjében.

A repertórium előtt részletes ismertetést kapunk a földolgozott lapokról. Ma-

ga a repertórium azonban néhány sajtótörténeti hírével ellentmond az itteni adatoknak illetve kiegészíti őket. Pajor Sándorról pl. nincs említés itt, holott a 360. tételből kiderül, hogy április 20-án tőle vette át Késy János a *Kemenesalja* szerkesztését; a 611. tételből pedig az, hogy május 15-én társszerkesztője lett Lencz Géza, akinek neve szintén nem szerepel a sajtótörténeti adatok között. (Egyébként a névmutatóban Lenczről említett 661. tételben hiába keressük a nevét, mint ahogy Pajorét is az 1108. tételben, holott erre is utal a névmutató. Lehet, hogy a cikkben valóban szó esik rólok, de annotáció híján ez nem derül ki.)

A *Vasi Vörös Hírlap* augusztus 6-ig jelent meg. Nincs magyarázat, hogy a repertórium mégis miért csak 3-ig adja anyagát? Holott a Tanácsköztársaság országos bukását megkésve követő vidéki események talán még nagyobb érdeklődésre tarthatnak számot, mint a szinkronban levők.

Hasznos lett volna még — ugyancsak bevezetőképpen — néhány tételből álló *válogatott bibliográfia is* a Tanácsköztársaság Vas megyei történetének földolgozását nyújtó könyvekből, fontosabb tanulmányokból. Az üresen maradt hátlapok elegendő helyet adtak volna erre.

Sok helyütt elkelt volna az annotáció. Ha pl. a 822. tétel közölné, hogy A *tanító* Bródy Sándor darabja, az író neve bekerült volna a névmutatóba, s a kutató, aki Bródynak vagy művének sorsára kíváncsi, rögtön jó nyomra jutna. Ugyanakkor viszont zavaró, hogy egy sereg adat, melynek annotációban lenne helye, fölkerült a címbe, kiegészítésként. A zavart fokozza, hogy — sem hosszú ékezetes *i, ú, ű*, sem — szögletes zárójel — nincsen, így sokszor alig lehet eldönteni, mi van a címben, mi a kiegészítés. Különösen Papp István Pál különféle parancsai, rendeletei, fölhívásai kibogozhatatlanok. Helyesebb lett volna csinján bánni a kiegészítésekkel, ezeket *csak a nevekben alkalmazni, a többit az annotációban elmondani*. A neveket viszont mindenképpen ki kellett volna egészíteni: az 546. tételben megadni pl. a szombathelyi polgári leányiskola új igazgatójének nevét, mert ő ennek híján kimaradt a névmutatóból, s így elsikkadt a helyi művelődéstörténetből. (A 874. tétel: n

hasonlóan nem szerepel a kormányzótanács bíztos neve, a rákövetkezőben igen. Így a névmutatóban Nagy Jenő nevével csak a 875. számot találjuk, holott az előtte levőnek is ott lenne a helye.) A zárójeles kiegészítés azért is zavaró, mert ha a cím elé kerül, az eredetiben nagybetűs címkezetet az összeállító önkényesen kicsire változtatja (pl. 925). A kiegészítések zöme földrajzi jellegű: egy részük (pl. az, hogy „Vas megyében”, „Vas megyei”) bizvást elhagyható, mert magától értetődő; más részük, főként a sok „Szombathelyen” rövidíthető lett volna (Sz), nem a címben, hanem a *lelőhely után* (akár új sorban, akár folytatólag) annotációként.

A rövidítésekben is következetesebb lehetett volna az összeállító. Ha a *Testvériséget* rövidíti, miért nem teszi ezt az ugyanannyi betűből álló *Kemenesaljával* is. De a rövidítés akkor ér valamit, ha valóban rövidít. *Tstvsz* helyett *T, Mszombat és V.* helyett *MÉV, Vasi V. Hírl.* helyett *VVH* az igazi rövidítés. Nem tudom, hogy kerül a „hiányzik” rövidítésébe (Hij.) az inetimologikus *j*? Rövidítéseink nem állhatnak ellentétben a magyar helyesírás szabályzatából általánosan ismert rövidítésekkel: az „ugyanaz” nem lehet *U. a.*, csakis *Ua.*

A bevezető tájékoztató ugyan rövid, de így is sok fölösleget tartalmaz. A *dolog természetéből következő dolgokat szűlégtelen magyarázni*. Az alig egy lap terjedelmű szövegben hatszor fordul elő az „egyes” jelző; ez nemcsak stílusrontó, de a nyelvhelyesség ellen is vét; egyébként minden előfordulásában nélkülözhető.

A boríték cím (*Vasi Sajtó*) sorozatot sejtet, bár ez semmiből nem derül ki; a

tájékoztató inkább erről szólhatott volna. Bocsásson meg az olvasó, ha bibliográfiai kritikáimban ismétlésre talál. Saját módszertani tapasztalatokra jutottam, ki-kristályosodott eljárások helyességéről győződtem meg. Ilyen az *egységes mutatórendszer előnye is*. Hasznos persze a külön név-, és tárgy- és földrajzi mutató is. Ám a tárgymutatónak tagoltabbnak kellene lennie, s gondolnia kellene a szinonimákra is. Nekem ugyan eszembe sem jutott volna, hogy a sárvári festőiskolát a *művészeti szakoktatás* alatt keressem, annál inkább a — hiányzó — *festőiskola* alatt, vagy a meglévő *képzőművészet* címszó alatt. A földrajzi mutatóból pedig ne hagyjuk ki a magyren túli helységeket. Ha már előfordul pl. Sopron (726), akkor legyen benne ez is a mutatóban, könynyítsük meg egy ottani kutató dolgát, aki csak a mutatóból emeli ki az őt érdeklő egyetlen adatot.

Még valamit. Az előző kelte 1969 júliusi, a megjelenés decemberi. *Post festa*. Jubileumi kiadványaink akkor szolgálják igazán a célt, ha *jóval az évfordulók előtt* jelennek meg. Most, a sok egymásra torló évforduló után, kifújva magunkat, időnk van nyugalmasan megtervezni jövődő helyismereti kiadványainkat, hogy idejében előállhassunk velük a köz szolgálatára. A szombathelyiek, akik valamennyi megyei könyvtár előtt példaképül szolgálhatnak helyismereti bibliográfiai tevékenységükkel és úttörő, kezdeményező szerepükkel, erre készek és képesek. (*Vas megye a Tanácsköztársaság idején a korabeli sajtó tükrében. Repertórium. Szerkesztette Bánó Zsuzsa. Szombathely, Megyei Könyvtár, 1969. 121 l.*)

Péter László

KÖNYVTÁRI HÍRADÓK

Az Országos Széchényi Könyvtár tájékoztatójának, az OSZK HÍRADÓNAK elmúlt évi 9—10. száma a 85 éves Közhalmi Bélát köszönti, majd beszámol az 1963-tól 1969-ig terjedő évek állományellenőrzési és katalógus-rekonstrukciós munkálatairól, folytatja a nemzeti könyvtár múltját ismertető sorozatát és áttekintést nyújt a magyarországi könyvtárgepesítési törekvésekről. A 11—12. szám az NDK fennállásának 20. évfordulója alkalmából megemlékezik a Deutsche Staatsbibliothek fejlődéséről, melyet e két kiragadott számadat is jól jellemez: az állomány 900 ezer egységről 3 millióra nőtt, a munkatársak száma 171-ről 475-re emelkedett 1949 óta. Ezek mellé az imponáló számok mellé a híradó másik cikke alapján, mely az OSZK gyarapítási osztályáról szól, méltán állíthatjuk a magyar nemzeti könyvtár fejlődését ki-

fejező egyetlen adatot: a Széchényi Könyvtár 1941-ben 48 ezer, 1968-ban pedig 187 ezer könyvtári egységet szerzett be.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS 1969. 11—12. száma a folyóirat hagyományaihoz híven széles körű külföldi kitekintést nyújt. Külföldi szerzők ismertetik meg az olvasót a lengyel tudományos-műszaki tájékoztatás helyzetével és fejlődési irányzataival, továbbá a tájékoztatási központok dokumentációs és tájékoztatási munkáinak tervezési kérdéseivel. A magyar szerzők közül Fóti István a KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézetet mutatja be. Orosz Gábor a Ruhr-vidéki Bochum egyetemi könyvtárának gépesítését írja le személyes tapasztalatai alapján, Gara Andor pedig a mikrofilmtechnika fontos kérdését, a keskenyfilm alkalmazási lehetőségeit tárgyalja.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS 1969. évi 3. száma arról számol be, hogy az Orvos-Egészségügyi Szakszervezet tavalyi egészségpolitikai előadásainak sorába iktatta Székely Sándornak A szakkönyvtár és a dokumentáció szerepe az orvosok továbbképzésében c. előadását, melyet a folyóirat közöl is. Az előadásnak az ad különös jelentőséget, hogy a szakszervezet központjában megtartott előkészítő után az ott jelenlévő orvoselőadók az egész országban ismertetik mint központi szakmapolitikai tájékoztatást. — Felhívjuk a figyelmet Szepesti Zoltánné és Wagner Imre tanulmányára is, mely egy 1967. évi vizsgálódás alapján a Baranya megyei orvosok időmérlegét állította össze. Néhány adat ebből: az orvosok szakirodalom olvasásra hétköznap 1,4, szabad napon 1,1 órát, szépirodalom olvasásra hétköznap 0,6, szabad napon 1,2 órát fordítanak, míg a tévé nézés időaránya 0,7 illetve 1,7, az egyéb foglalatosságoké pedig 0,7 illetve 4,4 óra.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztatója 1969. 9—10. számában az 1970-es évfordulókra való felkészülést ismerteti két könyvtártervei alapján, és tovább folytatja az iskola és a könyvtár kapcsolatairól korábban kezdett sorozatát. Ennek keretében két pedagógus véleményét ismerteti: a Lajos utcai fiúiskola egyik tanárnője az iskola és a könyvtár közös felelősségéről ír a fizikai dolgozók gyermekeinek támogatásával kapcsolatban, a II. kerületi tanács oktatási osztályának vezetője pedig arról szól, hogy mit vár az iskola a könyvtártól. — A híradó 11—12. számának igen gazdag és színes anyagából egyetlen közlést emelünk ki: a Televízió november 8-án indított „Nyitott könyv” című műsorának hatására Szabó Magda sokoldalúan ismertetett Katalin utca című regényét három nap alatt 122 olvasó kereste a megfigyelt tíz könyvtárban.

Ötéves hallgatás után újból megjelent a CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁROS, mely immár a tanácsi könyvtárak és a szakszervezeti könyvtárak közös tájékoztatójának szerepét vállalja. A nyomtatásban kiadott, 1969. novemberi keltezésű híradót a sok rövid, informatív írás jellemzi. Ezek főként a különböző olvasómozgalmakból veszik témájukat. Bizonyára élénk vitát vált ki a megyén belül is az épülő Makói Járási Könyvtár alaprajzának ismertetése, mint ahogy az országos figyelem jeleként mi is foglalkozunk vele e számunk egyik cikkében.

A KOMÁR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1969. 6. száma az évfordulók jegyében készült: sorra veszi a járási könyvtárak, majd a három városi könyvtárhálózat jubileumi terveit, de ezeken kí-

vül a már folyamatban levő felszabadulási emlékverseny állásáról és a különböző olvasómozgalmak helyzetéről is közöl beszámolókat illetve hírcsokrot.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ — a cell-dömölki járás könyvtárainak tájékoztatója — 1969. októberi dátummal megjelentetett számában érdekes kérdésre tér vissza: Dr. Kuntár Lajos a híradó egy évvel korábbi számában azt vizsgálta, miért maradtak el az olvasók a kemenes-pálfai és a nemeskeresztúri könyvtárból. A cikk szerzője most megállapította, hogy a két községben a könyvtárosok olyan sokat és jól foglalkoztak az elmaradt olvasókkal, hogy 70 ill. 41 százalékuknál eredményes volt fáradozásuk: az olvasók számának csökkenése nemcsak megállt, hanem 1968-ban az előző évhez képest nőtt is az olvasótábor. (Véleményünk szerint a vizsgálódás megállapításai elsősorban a könyvtárosokra hatottak kedvezően: fölrázták és nagyobb erőfeszítésekre serkentették őket. Az ilyen elemzések a jövőben is elsősorban a könyvtári tevékenység emberi tényezőit javíthatják.)

A PÁPAI KÖNYVTÁROS 1969. évi 2. száma főként a közelgő évfordulók könyvtári tennivalóival foglalkozik, de folytatja a tanácsi vezetők megszólaltatását is: ezúttal a külsővati és a bakonytamási tanácselnökök mutatja be könyvtárát. — A stenciles sokszorosítással készült híradó egyik cikkéből megtudjuk, hogy az Ugodi Közzeti Könyvtár területén közös népművelési—könyvtári körzet alakult, hasonlóan a marcaltői körzethez, ahol eddig csak népművelési körzet működött főhivatású körzeti művelődési otthon vezetővel. Mivel az Ugodi Közzeti Könyvtárt az országban másodikként alapították jól végiggondolt területi szempontok és feladatok alapján, a körzeti könyvtáros munkaidejének megfelelése s egyéb közművelődési feladatok ráruházása minden bizonnyal a könyvtári teljesítmények visszaesésével fog járni. Ezt nem ellen-súlyozza az a látszólagos nyereség sem, amelyet a másik körzetben eddig alkalmazott főhivatású népművelő könyvtárosi megbízatása jelent — munkaidejének felére. Az eltérő jellegű tennivalók összekeverésével mindkét terület veszíteni fog, az említett átszervezés tehát nem előre, hanem hátra lépésnek tekinthető.

Tulajdonképpen könyvtári híradónak tekinthető a TANÁRKÉPZŐ c. intézményi híradó is, melyet a Pécsi Tanárképző Főiskola KISZ Bizottsága jelentet meg nyomtatásban. A kiadványt ugyanis a főiskola könyvtára szerkeszti, s az első számban (1969. dec.) nemcsak a könyvtárosok írásait olvashatjuk, hanem bibliográfiákat, fordításjegyzéket, referátumot is találhatunk benne.

A karcsai és a berzéki községi könyvtár (MTI-fotók)

Ára: 6,- forint